

T.C
MARDİN ARTUKLU ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI

Yüksek Lisans Tezi

ANTİK YAZARLARIN ESERLERİ ÇERÇEVESİNDE
ANADOLU ŞEHİRLERİ
(HOMEROS, HERODOTOS, KSENOPHON, STRABON)

Merve BARAN

Tez Danışmanı

Dr. Öğr. Üyesi. Ziya POLAT

Mardin - 2019

T.C.
MARDİN ARTUKLU ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TEZ ONAYI

Enstitümüz Tarih Anabilim Dalı 16751006 numaralı öğrencisi Merve BARAN'ın hazırladığı “Antik Yazarların Eserleri Çerçevesinde Anadolu Şehirleri (Homeros, Heredotos, Ksenophon, Strabon)” başlıklı yüksek lisans tezi ile ilgili Tez Savunma Sınavı, Lisansüstü Eğitim-Öğretim ve Sınav Yönetmeliği uyarınca 13/05/2019 Pazartesi günü saat 10:00’da yapılmış, tezin onayına oy çokluğu/oybirliğiyle karar verilmiştir.

Üye :Dr. Öğr. Üyesi İsmail BAYTAK

Üye :Dr. Öğr. Üyesi Ahmet KÜTÜK

Danışman .Dr. Öğr. Üyesi Ziya POLAT

ONAY:

Bu tezin kabulü, Enstitü Yönetim Kurulu'nun/...../2019 tarih ve/..... sayılı kararı ile onaylanmıştır.

...../...../2019

Enstitü Müdürü

Doç. Dr. Ömer BOZKURT

İÇİNDEKİLER

ÖZET	vi
ABSTRACT	vii
ÖNSÖZ.....	viii
HARİTALAR LİSTESİ	ix
RESİMLER LİSTESİ.....	x
KISALTMALAR LİSTESİ.....	xi
GİRİŞ	1
1. ARAŞTIRMANIN KONUSU VE KAPSAMI.....	1
2. ARAŞTIRMANIN ÖNEMİ VE AMACI.....	2
3. ARAŞTIRMANIN PLAN VE METODU.....	2
4. ARAŞTIRMANIN KAYNAKLARI.....	3
1. ANTİK DÖNEM YAZARLARI VE ESERLERİ.....	5
1.1. Homeros.....	6
1.1.1. İlyada.....	9
1.1.2. Odysseia.....	10
1.2. Herodotos.....	11
1.2.1. Herodotos Tarihi	12
1.3. Ksenophon	13
1.3.1. Anabasis	14
1.3.2. Yunan Tarihi (Hellenika).....	15
1.4. Strabon.....	16
1.4.1. Geographika.....	17
2. ANADOLU’NUN GENEL TARİHİ ve TARİHİ COĞRAFYASI.....	19
2.1. Eskiçağ Kavramı ve Eskiçağ Tarihinde Anadolu Coğrafyası	20
2.1.1. Anadolu İsmi'nin Kökeni.....	21
2.2. Ege Göç Hareketi ve Güzergahı	22

2.3. Göç Sonrası Anadolu ve Komşu Coğrafyalarda Karanlık Çağ	23
2.4. Göç Sonrası Anadolu'da Demir Çağı	24
2.5. Anadolu'da Yunan Kolonizasyon Dönemi.....	24
2.6. Anadolu'da Pers Hâkimiyeti Dönemi.....	26
3. ANTİK YAZARLARIN ESERLERİNDE GEÇEN ANADOLU ŞEHİRLERİ	29
3.1. Abydos.....	30
3.2. Aigiroessa/Aigaia	30
3.3. Aiolis	31
3.4. Alabanda.....	33
3.5. Amaseia	33
3.6. Amisos	34
3.7. Anaua.....	34
3.8. Antandros.....	35
3.9. Apaisos	35
3.10. Arisbe.....	35
3.11. Askania	36
3.12. Bergama.....	36
3.13. Bithynia	37
3.14. Dardanos/Dardanie	38
3.15. Didyma	39
3.16. Doğu Anadolu Bölgesi	40
3.17. Dorylaion	41
3.18. Ephesos.....	41
3.19. Gargara/Gargaron	42
3.20. Gergis.....	43

3.21. Gryna/Gryneia	43
3.22. Gymnias	44
3.23. Halikarnassos	44
3.24. Hellespontos	45
3.25. Hierapolis.....	45
3.26. Hyde.....	46
3.27. İda	46
3.28. İkonion.....	46
3.29. İmbros	46
3.30. İonia	47
3.31. Kappadokia.....	51
3.32. Kardukh	52
3.33. Karia	53
3.34. Kelainai.....	55
3.35. Kerasous	56
3.36. Khalkedon.....	56
3.37. Khrysopolis.....	57
3.38. Killa	57
3.39. Kios.....	57
3.40. Klazomenai.....	58
3.41. Kolossai	59
3.42. Korakesion.....	59
3.43. Kotyora	60
3.44. Kromna	60
3.45. Lampsakos	60
3.46. Larisa	61

3.47. Lekton/Lektos	61
3.48. Lydia	62
3.49. Lykaonia	65
3.50. Lykia	66
3.51. Magnesia	67
3.52. Miletos	68
3.53. Mykala/Mykale	68
3.54. Myriandikos	69
3.55. Myrina	69
3.56. Mysia	69
3.57. Nagidos/Nakhita	71
3.58. Naton	71
3.59. Parthenios	72
3.60. Philadelphia	72
3.61. Phokaia	73
3.62. Phrygia	73
3.63. Pisidia	74
3.64. Pitane	75
3.65. Pontos (Karadeniz Kappadokia'sı)	76
3.66. Priene	77
3.67. Prousias	77
3.68. Sardeis	78
3.69. Sesamos	78
3.70. Sinope	79
3.71. Smyrna	79
3.72. Tenedos	80

3.73. Teuthrania.....	80
3.74. Thebe	81
3.75. Themiskyra	81
3.76. Trapezous.....	82
3.77. Troy/Troia/İlion	82
SONUÇ	83
KAYNAKÇA	85

ÖZET

Yüksek Lisans Tezi

Antik Yazarların Eserleri Çerçevesinde Anadolu Şehirleri

(Homeros, Herodotos, Ksenophon, Strabon)

Merve BARAN

Mardin Artuklu Üniversitesi

Sosyal Bilimler Enstitüsü

Tarih Anabilim Dalı

2019: 102 Sayfa

Tarihin en eski yerleşim yerleri ile medeniyetlerini bünyesinde barındırmış olan Anadolu coğrafyası oldukça önem arz etmektedir. Stratejik konumunun yanı sıra yaşanabilir iklimi ve verimli arazileri bölgenin yerleşmeye elverişli olduğunu göstermektedir. Bu nedenlerden ötürü tarih boyunca göç dalgalarına ve beraberinde yeni oluşumlara ev sahipliği yapmıştır. Tarihçilerin Ege göçleri olarak adlandırdığı ve Anadolu'da Hititler'in yıkılışına sebep olan bu süreç ile birlikte bölgenin tarihi ve demografik yapısı oldukça değişmiştir. Bu değişimin nedeni göçmen halkların yerleştikleri yerlerde yerli halkı ya göçe zorlaması ya da kaynaşp melez bir toplum oluşturmasıydı. Yeni yapılanma sonucunda Anadolu'da koloniler veya krallıklar kurulmuştur. Daha sonraki dönemlerde Persler güçlenerek Anadolu'yu hakimiyeti altına almıştır. Tüm bu önemli olaylar yaşanırken Anadolu'nun antik şehirlerinin tarihi merak konusu olmuştur. Bu çalışmada Ege Göçlerinden Pers hakimiyetinin sonuna dek, Antik yazarların Anadolu coğrafyası ve şehirleri ile ilgili aktarımları ele alınacaktır.

Anahtar Kelimeler: Antik Anadolu şehirleri, Homeros, Herodotos, Ksenophon, Strabon.

ABSTRACT

Master Thesis

The Cities of Anatolia in the Works of Ancient Authors

(Homer, Herodotus, Xenophon, Strabon)

Merve BARAN

Mardin Artuklu University

Institute of Social Science

Department of History

2019: 102 Pages

Asia Minor is an important region since it was there that the most ancient settlements and civilisations emerged. It not only takes a strategic position but also has a temperate climate and fertile land, which made it ideal for settlement. For this reasons it experienced throughout history waves of migration and new configurations. This process, which led to what the historians call Aegean migration and to the collapse of the Hittites in Asia Minor, changed the historical and demographic make-up of the region considerably. The reason for this change was that the people were forced to migrate by newcomers who came to their homelands, or that they merged with them and formed a hybrid society. As a result of this process colonies or kingdoms were founded in Asia Minor. In later times the Persians became powerful and brought Asia Minor under their control. While all these important events took place the history of the ancient cities in Asia Minor became a topic of interest. This study deals with the information that the ancient writers have passed down to us about the region and cities of Asia Minor from the Aegean migration to the end of the Persian rule.

Key Words: Ancient cities in Asia Minor, Homer, Herodotus, Xenophon, Strabon.

ÖNSÖZ

Anadolu tarih boyunca birçok medeniyete ev sahipliği yapmıştır. Bölgenin önemini anlamak için en eski tarihini ve coğrafi özelliklerini anlamak gerekir. Bu nedenden dolayı Anadolu'ya ait bilgileri aktaran en eski yazarların katkıları oldukça önemlidir. Çalışmanın da asıl amacı olan Antik yazarların eserlerinde geçen Anadolu şehirleri/kentleri ile coğrafyası hakkındaki bilgileri ele alıp incelemektir. Konu ile ilgili Homeros dönemi olaylarından başlayıp, Strabon'a kadar bölgenin tarihi ve coğrafi olayları incelendi.

Bu tarih aralığında aktarılan bilgiler, kaynakların karşılaştırılması ile mümkün oldu. Fakat bu önemli kaynaklara ulaşmak oldukça zorlu bir süreci beraberinde getirdi. Antik çağ ile ilgili önemli çağdaş kaynakların günümüzde basımının bulunmayışı beni sahaflarda bir parça dahi olsa bilgi kııntısı arama yoluna sevk etti. Araştırmamın Literatür taraması oldukça sancılı oldu. Kaynaklara erişmek zor oldu, kütüphane ve okuma aşaması da oldukça uzun sürdü. Tüm bu dönem içerisinde amaçlanan bilgileri tarayıp toplamak ve bir düzene sokmak kolay olmadığı gibi önemli bilgileri aktarıldığına olan inancım hiç bitmedi.

Tez sürecimde konumu belirleyip çalışmalarına başladığım andan itibaren, bana olan inancı ve desteğinden dolayı Tez Danışmanım Dr. Öğr. Üyesi Sayın Ziya Polat hocama, tezimi kendisine attettiğim, manevi babam sayılan rahmetli Dr. Öğr. Üyesi Zübeyir Akçe hocama, Viyana'da olmasına rağmen daima desteğini ve yardımlarını esirgemeyen Dr. Öğr. Üyesi Dirk Krausmüller hocama, çok önemli katkı ve yardımlarından dolayı kıymetli hocam Dicle Üniversitesi Dekan Yrd. Dr. Öğr. Üyesi İsmail Baytak'a çok teşekkür ederim. Ayrıca bu sancılı süreçte bana gösterdikleri sabırdan dolayı annem ve babam başta olmak üzere yardımlarından dolayı kardeşim Önder Baran'a şükran borçluyum. Bu uzun süreçte beni yalnız bırakmayıp her türlü desteklerinden ötürü yakın arkadaşlarım, Medine Kahraman ve Selma Aydın'a çok teşekkür ederim.

HARİTALAR LİSTESİ

Harita 1: Herodotos'un Dünya Haritası	13
Harita 2: On Binler'in Güzergahı.....	15
Harita 3: Strabon'un Dünya Haritası	18
Harita 4: Hitit Yerleşim Yerlerini Gösteren Antik Anadolu Haritası .	21
Harita 5: Yunanlı'ların Akdeniz ve Karadeniz Kıyılarında Kurmuş Oldukları Koloniler	26
Harita 6: Pers İmparatorluğu Haritası	27
Harita 7: Aiolis Antik Kentleri.....	33
Harita 8: Antik Anadolu Bölgeleri ve Bithynia .	37
Harita 10: Antik İonia Kentleri	50
Harita 11: Karia Antik Kentleri .	54
Harita 12: Lydia'nın Başkenti Sardes	65

RESİMLER LİSTESİ

Resim 1: Homeros	6
Resim 2: Herodotos	11
Resim 3: Ksenophon	13
Resim 4: Strabon	16
Resim 5: Deniz Halkları	23
Resim 6: Aigaia Sikkesi	31
Resim 7: Artemis Tapınağı	42
Resim 8: Aslan Başı Kabartması İle Bir Lydia Sikkesi	64
Resim 9: Sardes Antik Kenti Kalıntısı	78

KISALTMALAR LİSTESİ

Bkz.	: Bakınız
Çev.	: Çeviren
DİA	: Diyanet İslam Ansiklopedisi
Er. Tar.	: Erişim Tarihi
M.Ö.	: Millattan Önce
M.S.	: Millattan Sonra
s.	: Sayfa
SBE	: Sosyal Bilimler Enstitüsü
TTA	: Türkiye'deki Tarihsel Adlar
TTK	: Türk Tarih Kurumu
TUBİTAK	: Türkiye Bilimsel ve Teknolojik Araştırma Kurumu
Vd.	: Ve Diğerleri

GİRİŞ

1. ARAŞTIRMANIN KONUSU VE KAPSAMI

Bu araştırmada, Antik yazarların eserlerinde geçen Anadolu Şehirleri ile ilgili aktarımlar incelenmiştir. Bu bağlamda Antik Anadolu Şehirlerinin tarihi, coğrafyası, halkları, Şehir isimlerinin nereden geldiği, konuşulan dilleri üzerinde durulmuştur. Bunların yanı sıra, Şehirlerin kuruluşundaki önemli faktörler ile Antik Anadolu tarihine yön veren Ege göçleri, Kolonizasyon Dönemi ve Pers Hakimiyeti Dönemi de ayrıntılı olarak incelenmiştir. Anadolu tarihini Őekillendiren bu olaylar ele alınırken bölgenin stratejik ve jeopolojik önemi üzerinde de durulmuştur.

Şehir tarihlerini anlayabilmek için bu dönemleri ayrıntılı olarak incelemek oldukça önemlidir. Bu sebepten ötürü çalışmanın kapsamını belirlerken, Şehirlerin kuruluşunu doğrudan etkileyen Ege göçlerinden başlamak gerekiyordu. Çünkü göçler ile birlikte Anadolu'ya gelen kitleler bölgenin siyasi, demografik, kültürel yapısını tamamen değişirmişti. Anadolu'ya siyasi anlamda sahip devletler yıkılmış yerli halk göçe zorlanmıştı. Ya da yeni halkla eski halkın karışımından bir melez kültür ortaya çıkmıştı. Bu yeni oluşumlar bitmeden ardı ardına Karanlık ağ, Demir ağ, Kolonizasyon Dönemi ve Persler'in Anadolu'ya hakim oluyuşuyla başlayan Satraplık Dönemi yaşanmıştı. Tüm bu dönemler hem Anadolu halkları hem de Şehirleri üzerinde doğrudan önemli etkiler bırakmıştı.

Dönemin ana kaynakları baz alınarak ele alınan konu, Anadolu'nun Antik dönemdeki haritasını çizmektedir. Bölgenin sınırları, hangi Şehrin hangi koloni/krallık/satraplık egemenliği altında olduğu, halkların etnik kimliği, dili, dini gibi konular aydınlatılmıştır. Çağdaş kaynaklar sayesinde Şehirlerin günümüzdeki lokalizasyonu da belirlenmiştir. Yer tespitlerinin yapılması kolay ve kesin olmadığı gibi araştırma açısından da oldukça önemliydi. Çünkü konunun asıl amaçlarından bir diğerini de lokalizasyon oluşturuyordu. Antik Şehirlerin günümüzde tekabül ettiği yerlerle aynı olup olmadığı ana kaynaklarda verilen bilginin gerçeklik payını sorgulama açısından da etkili olmuştur.

2. ARAŞTIRMANIN ÖNEMİ VE AMACI

Antik Anadolu ve Şehirleri bu araştırmanın asıl amacını kapsamaktadır. Bu bağlamda dönemin yazılı kaynaklarının aktardıkları bilgiler oldukça önemlidir. Literatürde bahsi geçen yazarlar ve eserleri hakkında oldukça araştırma mevcuttur. Bu araştırmaların bazıları yazarların gerçekte var olup olmadıkları veyahut eserlerini kaleme aldıkları tarihler gibi çelişkilerden doğan sonuçları kapsıyordu. Bu nedenlerden dolayı yazarların aktarımlarını bir belge olarak görmeyenler bir hayli çoktur. Fakat bu tezleri çürüten birçok antitez de mevcuttur.

Araştırmada bu tartışmalara yer verildiği gibi aktarılan önemli bilgileri, şaibeli gözüken bilgilerden ayırmaya çalışılmıştır. Çünkü kaynakların aktardığı bilgiler yok sayılamayacak kadar önemlidir ve bölge tarihini aydınlatmaya yarar sağlamaktadır. Gerek Antik Anadolu gerekse antik dönemdeki şehir tarihleri ile ilgili önemli çalışmalar mevcuttur. Bu çalışmada hedeflenen ise, yazar eser manasında kronolojik olarak Anadolu ve şehirlerin tarihini, Ege göçlerinden Pers hakimiyetinin sonuna dek incelemektir. Ana kaynakların aktarımı kadar, çağdaş kaynaklar da oldukça önemlidir ve konuyu anlamada yarar sağlanacağı amaçlanmaktadır.

Bu çalışma; günümüzdeki şehirlerin tarihini, şehir isimlerinin manası ve kökenini, günümüzdeki lokalizasyonlarının tespiti, bölgede yaşayan halkın dili ile etnik yapısı, sorularını cevaplamayı amaçladığı kadar, her bir şehir için hangi Antik Yazarın ne aktardığı, aktarılan her bilginin gerçek olup olmadığının tespiti, önemli bilgilerin süzülmesi, tüm bunlar ile tarih disiplinine katkı sağlamayı, bölgenin antik dönemdeki genel ve özel durumunu anlamayı hedeflemektedir. Anadolu'nun antik dönemdeki tarihine bakıldığında, birçok büyük olayın yaşanması tıpkı bir zincirin halkası gibi birbirini izlemiştir. Her bir olay yeni bir olayın sebebi olmuştur. Tüm bu olaylar en az bölge kadar önemli olduğu için irdelenmiştir.

3. ARAŞTIRMANIN PLAN VE METODU

Araştırma bir giriş ve üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde konuyla bağlantılı olarak araştırmada yararlanılan yazarlar ve hayatları hakkında ayrıntılı bilgiler verildiği gibi, eserleri, eserlerine yapılan olumlu olumsuz eleştiriler ile

aktardıkları bilginin gerçekliğinin tespiti ele alınmıştır. Bu sebeple eserler arasında yapılan karşılaştırmalara da yer verilmiştir. Örneğin, bazı yazarlar kendinden öncekileri bazen taklit etmeye çalışmış bazen de eleştirip aktardıklarının gerçeklikle ilgisi olmadığına atıflarda bulunmuşlardır.

Bu bölümde Homeros'un *İlyada* ve *Odyseia* eserleri incelenmiştir. *İlyada*'nın destansı anlatımına yapılan eleştiriler kadar *Odyseia*'nın da coğrafi bilgi içermesi açısından önemi üzerinde durulmaya çalışılmıştır. Herodos'un *Tarih* adlı eserinde ise Anadolu tarihi coğrafyası hakkında aktardığı bilgilerin gerçekliğinin tespiti sağlanmaya çalışılmıştır. Ksenophon'un *Anabasis* adlı eseri Antik Anadolu şehirleri açısından büyük önem taşımaktadır. Ksenophon'un en bilindik eseri *Anabasis* olmasına rağmen Yunan *Tarih* adlı eserinde de Anadolu'ya ait coğrafi bilgiler içermesi hasebiyle önemlidir. Son olarak Strabon'un *Geographika* adlı eseri hem tarih hem de coğrafi yön bilgisi açısından araştırmaya oldukça yarar sağlamıştır.

İkinci bölümde, Ege göçlerinden Pers hakimiyetinin sonuna dek Anadolu'daki önemli tarihi olaylar aktarılmıştır. Öncelikle Anadolu isminin önemi üzerinde durulmuş, daha sonra bölgeye yapılan Ege Göçleriyle beraber değişen dengeler ele alınmıştır. Bu bağlamda Anadolu'nun Karanlık Çağı ile kolonileşme süreci ve satraplık sistemi de irdelenmiştir.

Üçüncü bölümde hedeflenen asıl konu olan Antik yazarların şehirler hakkındaki aktarımları incelenmiştir. Bu bağlamda şehir isimlerinin kökeni, lokalizasyonu, halkı, etnik kimliği ve eğer varsa aktarılan farklı bilgilere değinilmiştir. Konu işlenirken her bir şehir için değnilen yazarların eserlerine bakılmış, şehirle ilgili aktardıkları önemli ve ilginç olaylar aktarılmaya çalışılmıştır. Çalışmada kullanılan yöntem ise betimleyici ve tarihi belgelerin karşılaştırılarak yorumlanması şeklinde olmuştur.

4. ARAŞTIRMANIN KAYNAKLARI

Bu çalışmanın da başlığı olan ve yazarlar ile eserlerini baz alan konu ele alınırken Homeros'un *İlyada* ve *Odyseia*, Herodotos'un *Tarih*, Ksenophon'un *Anabasis* ve Yunan *Tarih* ile Strabon'un *Geographika* adlı eserleri incelenmiştir. Bu

ana kaynaklar çalışmanın temelini oluşturmakta ve önemli bilgiler ilk olarak Antik Yazarların aktarımlarından yola çıkılarak açıklanmaya çalışılmıştır. Bunlar dışında çağdaş kaynaklardan da oldukça istifade edilmiştir.

Bu kaynaklardan Ekrem Akurgal'ın *Anadolu Kültür Tarihi* bölge hakkında bilgi veren oldukça önemli bir kaynaktır. Bülent İplikçioğlu'nun *Eskiçağ Tarihinin Ana Hatları*, Mehmet Ali Kaya'nın *Türkiye'nin Eski Çağ Tarihi ve Uygarlıkları 1/2* de oldukça önemli eserlerdir. Batı Anadolu tarihi, kolonizasyon ve satraplıklar hakkında oldukça önemli bilgiler içeren Arif Müfid Mansel'in *Ege ve Yunan Tarihi* ile Oğuz Tekin'in *Eski Yunan ve Roma Tarihine Giriş* adlı eserlerinden de istifade edilmiştir. Bölgeler için de Veli Sevin'in *Anadolu'nun Tarihi Coğrafyası/1* adlı eserinden yararlanılmıştır. Şehir isimleri ve kökenleri için Bilge Umar'ın *Türkiye'deki Tarihsel Adlar*, İlyada ve Odysseia'da geçen şehir isimleri için Nezh Başgelen'nin *Şehir isimleri* adlı eserlerden de yararlanıldı. Bilge Umar'ın bölgeler ile ilgili yazdığı seri kitaplarının birçoğundan yararlanıldı.

Yazarların eserlerini kaleme alış tarzı ve amaçları için, Ernst Breisach *Tarih Yazımı*, Marnie Warrington Hughes *En Önemli Elli Tarihçi*, Alberto Manguel *İlyada ve Odysseia-Homeros* adlı yapıtları aktardıkları bilgiler açısından oldukça önem arz etmektedir. Yine şehirlerin antik dönemdeki tarihleri ile ilgili *DIA*'nın şehir isimleri maddelerinden oldukça istifade edilmiştir. Bunlar dışında birçok çağdaş kaynaktan, süreli yayınlardan, görseller için internet sitelerinden yararlanılmıştır.

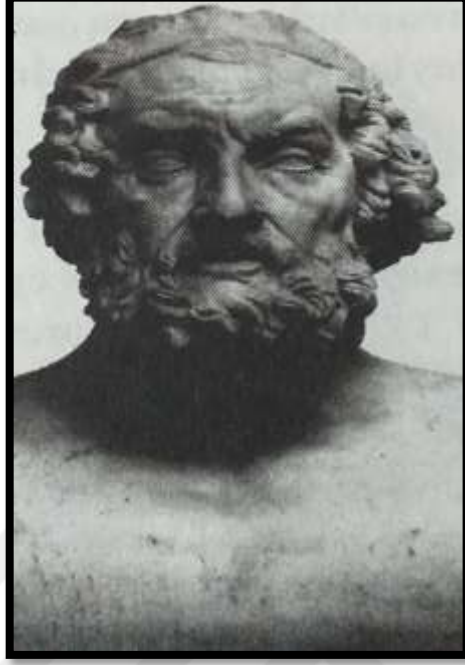
1. ANTİK DÖNEM YAZARLARI VE ESERLERİ

Antik dönem ya da Antik Çağ Tarihi denilen alan birçok konuyu kapsamaktadır. Bu konular insanlığın var oluşundan başlayarak, tarihe yön veren birçok olay, icad ve keşiflerdir. Tarih ilmine katkı sağlayan arkeoloji, antropoloji, filoloji vb. diğer disiplinler sayesinde bu dönem ile ilgili birçok veriye ulaşılmaktadır. Bunlara ek olarak da o dönemden günümüze ulaşmış Antik metinler bu alana önemli katkılar sağlamaktadır.

Bu çalışmada Antik Dönemden kalma yazma eserler ve o eserlerin yazarları hakkında derinlemesine bir incelemeye gidilecektir. Bu bölümde değinilecek olan yazarların ve eserlerinin gerçekliği, aktardıkları bilgilerin güvenilirliği araştırılıp, farklı kaynaklarla karşılaştırılacaktır. Özellikle üzerinde en çok tartışılan konu Homeros ve destanları olacaktır. Eserlerin çevirilerinin yapıldığı tarihten günümüze kadar onunla ilgili birçok makale ve tezde çeşitli iddialar ortaya atılmış fakat bunlar bir sonuca varmaktan ziyade tartışmaya yeni boyutlar katmıştır. Bu bölümde Homeros'un gerçekte yaşayıp yaşamadığı, aktardıklarının sözlü mü yazılı mı olduğu ele alınacaktır.

Tezde Homeros kadar diğer yazarlar ve eserleri hakkında çeşitli iddialar ve tartışmalar ele alınıp işlenecektir. Bunlardan biri "Tarihin Babası" olarak nitelendirilen Herodotos'tur. Eserinde aktardığı önemli bilgilerin doğru ve yanlışlığı araştırılıp eleştiri süzgecinden geçirilecektir. Diğer bir yazar olan Ksenophon, yaşamında takip ettiği yol yüzünden hayatı ve kaleme aldığı eserleri oldukça eleştirilmiştir. Yazdıklarında kendini bazen bir filozof, bazen bir asker ya da tarihçi olarak görmüştür. Bunlara sebep olan olaylar, Anadolu coğrafyası ve tarihi ile ilgili aktardığı önemli bilgiler incelenecektir. Konu ile ilişkili son yazar ise bir Roma tarihçisi olan Strabon'dur. Özellikle kendinden önceki çağlarda yaşamış olan, yukarıda bahsi geçen tüm yazarları örnek alıp eserini kaleme almıştır. Bu yazarlardan etkilendiği gibi onları eleştirmekte geri durmamıştır. Anadolu coğrafyası ile ilgili aktardığı önemli bilgiler üzerinde durulacak ve bu araştırmaya katkı sağlayacaktır.

1.1. Homeros

Resim 1: Homeros. (Tekin, 2015: 21.)

Antik Anadolu coğrafyası ile şehirleri, yazılı ana kaynaklardan edinilen bilgiler ışığında incelenecektir. Bu hususta Anadolu ile ilgili en erken bilgi veren kaynakların başında Homeros'un metinleri gelmektedir. Bu metinlerden önce Homeros'un kimliği, doğduğu yer ve metinleri yazdığı tarihler gibi konular açıklanacaktır. Bilindiği üzere Homeros ve destanlarının tarihi belge olarak ele alınıp bu minvalde sonuca gidilmesi kimi araştırmacılar tarafından kabul edilmemektedir. Aksi yönde bu metinlerin verdiği bilgileri belge niteliği olarak önemseyenler de çoktur. Buna neden olan ozanın yaşamı ve eserleri hakkında ki tartışmalar şöyledir.

Homeros, destanlarında kim olduğunu ve onları ne zaman kaleme aldığı gibi bilgilere yer vermemiştir. Bu çalışmada da kullanılan *İlyada*'nın önsözünde Azra Erhat; "Bir üniversite profesörü, "Homeros sorunu mu? 40.000 cilt kitap!" derdi bana. Yani enikonu bilgin olmadan girişilmez Homeros'u anlatmaya demek isterdi."¹ Doğrusu Homeros'un kimliği ve destanları hakkında o kadar çok çalışma ve tartışma

¹ Homeros, *İlyada*, Çev. Azra Erhat-A. Kadir, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2017, (Önsöz) s. 9.

var ki içinden çıkılması mümkün görünmemektir. Tıpkı şuan bu tartışmaları yeniden karşılaştıran ve bir sonuca vardırmaya çalışanlar gibi, yeni çalışmalar devam etmektedir. İlk sorun Homeros diye biri gerçekte var mıydı? İkincisi destanlar gerçek miydi? Bu sorunlar; Ozan nereliydi? Ne zaman yaşadı ve eserlerini ne zaman kaleme aldı? Gibi sorularla uzayıp devam etmekteydi. Tabi onun “kör olduğu” tartışmaları da en önemlileri arasında sayılabilir. Kör olan biri bu destanları nasıl yazabilirdi? Bu sebeple Homeros başlığı altında sadece kendisi hakkındaki tartışmalar ele alınacaktır.

Antik çağ da Ozanın destanları bir din kitabı kadar değerliydi. Tüm Yunanistan’da ders kitabı olarak okutuluyordu. Hatta M.Ö. 7. yüzyıldan itibaren İonya’daki tarihçiler, filozoflar ve ozanlar ondan bahsetmişlerdi. Onu öven de yeren de çoktu. Ama tek olduğundan emindiler.² Belirtildiği üzere onu övenler Antik dönemin önde gelen isimleriydi. Eserleri kahramanlık öğeleri içerdiği için oldukça takdir toplayıp örnek alınmıştı. Yine o dönemde eserinin, Tanrılara yüklediği görevler ağır eleştiriler almasına neden olmuştu. Günümüzde de eserinin destansı unsurlar barındırdığı için, tarihi bir belge niteliği taşımadığını varsayan kişiler, onun aktardıklarını belge olarak kullanan kişileri eleştirmişlerdir. Eserinin bu kadar eleştiri almasının diğer nedenleri arasında onları kaleme alış tarihleri ve yaşadığı yıllar ile ilgili bilgi tutarsızlığıydı. Çünkü Homeros’un Troia Savaşları’nın yapılmış olduğu M.Ö. 1240-1230 yıllarında yaşadığını savunanlar vardır. Aksi yönde bu savaşlardan kısa bir süre sonra Dor göçleri zamanında yaşadığını ileri sürenler olmuştur. Kimileri de İkinci Kolonizasyon devri olan M.Ö. 750-550 yılları aralığında yaşadığına inanmaktadırlar.³ Herodotos ise Homeros’un kendinden 400 yıl önce yaşadığını aktarmaktaydı. Herodotos M.Ö. 450 yıllarında yaşamış olduğuna göre Homeros da yaklaşık olarak 850 yılı civarında yaşadığı söylenebilirdi.⁴

Çalışmalarda verilen bu bilgiler birbirini tutmadığı gibi birçok sorunun ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Öncelikli olarak doğum yeri üzerinde tutarsızlıklar vardır ve bu gittikçe bir soruna dönüşmüştür. Onun nereli olduğu ile ilgili yedi şehir üzerinde durulmuştur. Bunlar; Chios (Sakız Adası), Smyrna (İzmir), Colophon

² Homeros, *İlyada*, (Önsöz), s. 9.

³ Ekrem Memiş, *Eskiçağ Tarihinde Doğu-Batı Mücadelesi*, Çizgi Kitabevi Yayınları, Konya, 2009, s. 5.

⁴ Homeros, *İlyada*, (Önsöz), s. 10.

(Seferhisar yakınları), Salamis (Kıbrıs), Rodos, Angos ve Atina'dır.⁵ Üzerinde en çok durulan yerin Chios (Sakız Adası) ve Smyrna (İzmir) olduğu belirtilir. Çünkü destan dili daha çok İyonik unsurları kapsamaktadır. Bu da yazarın İonya'da yaşadığına işaret etmektedir. Ozanın destanda, Batı Anadolu coğrafyasını Peloponez'den daha iyi bildiği görülmektedir. Peloponez'i istila eden Dorlar hakkında çok az şey bildiğini ortaya koyanlar onun Batı Anadolu'lu olduğu görüşünü ispatlamış sayıyorlardı.⁶

Süregelen bir gelenek halini alan, önemli bir kişiyi veya devleti kendi yaşadığı coğrafya ile özdeşleştirip sahiplenmek modern tarihçiler arasında devam etmektedir. Eskiçağ Türk tarihçileri Ozanı Smyrnalı olarak göstermektedirler. Metinlerin dilinden yola çıkarak ya da değişik mitleri öne sürerek yapılan bu tartışmalar bir sonuca varamamış çünkü Homeros'u sahiplenme duygusu devam etmektedir. Konu hakkında yapılan tartışmalardan yola çıkılarak hangi şehirde yaşadığı tespit edilemese bile sayılan şehirlerin çoğu Batı Anadolu'da olduğuna göre Ozanın Anadolu'da yaşadığı söylenebilir. Ozanın nereli olduğu tartışmaları üzerinden metinlerini yazdığı tarihlere bakılırsa; eğer yaşadığı tarih M.Ö. 8. yüzyıl ise o dönemde Klasik Grek alfabesi yoktu. Grekli tüccarlar Fenikeliler ile yaptıkları ticari faaliyetler sonucu onların alfabesini alıp kendi dilleriyle uyumlu olan Klasik Grek alfabesini oluşturacaklardı. Ama alfabenin oluşturulup halk arasında yayılması en az yüz yıllık bir zamana denk gelmişti. Buradan hareketle metinlerin en erken olarak M.Ö. 7. yüzyılda yazılmış olabileceği sonucu çıkmaktaydı. Bu da mümkün değildi. Üstelik gözlerinin görmediği anlamına gelen isminden yola çıkarak bu imkansız sayılmıştır. Ancak Ozan metinleri sözlü olarak dile getirmiş ve ondan sonraki kuşaklarda bunu yazıya geçirmiş olmalıydı.⁷

Eğer Troia Savaşı 1200'lü yıllarda olmuşsa bu dönemden önce Anadolu'da Hititler yazıyı kullanıyordu. Homeros M.Ö. 8. yüzyılın ortalarında yaşamış ise İonya'da da yazı biliniyor demektir. Çünkü 6. yüzyılda Atina, İon alfabesini tüm alfabelerden daha gelişmiş olduğu için kullanıyordu. Yukarıda da belirtildiği üzere

⁵ Alberto Manguel, *İlyada ve Odysseia*, Çev. Algan Sezgintüredi, Versus Kitap Yayınları, İstanbul, 2010, s. 30-31.

⁶ Memiş, *Doğu-Batı*, s. 6-7.

⁷ Memiş, *Doğu-Batı*, s. 7.

İonyalılar da alfabeyi Fenikelilerden almıştı. Bu bilgidan yola çıkarak İonya’da eskiden beri yazının kullanılması metinlerin de Ozan tarafından yazıldığı anlamına gelmiyordu.⁸ Çünkü eserlerin yazılı değil sözlü olduğu tartışmaları daha kuvvetle muhtemeldir. Bunun asıl nedeni de Ozanın kör olduğu tartışmalarıydı. Kör olan biri bu destanları kaleme alamazdı. Sözlü bir geleneğin ürünü olan metinler, yazıya geçirildi ve kopyaları günümüze kadar ulaştı.

1.1.1. İlyada

İlyada yirmi dört bölümden oluşan Akhalar ile Troyalılar arasında geçen savaşın destanıydı. İlyada kimine göre Akhilleus’un kahramanlık destanı, kimine göre ise Tanrıların savaşını anlatan bir destandı. Üzerinde en çok durulan konu ise birinci bölümde destanın Tanrıya seslenişi ile başlamasıydı. Destan gerek konu gerekse okuma-seslenme açısından oldukça eleştiriye maruz kalmıştı. Ernst Breisach “İlyada bir soylular tarihidir” demiştir. Haklılığını şu sözlerle ifade etmiştir. “Olup bitenlerde, tüccarların, zanaatkarların ve köylülerin pek az rolü vardır.”

On yıl sürmüş bir savaşın tarihçesi yerine, birkaç haftayı kapsayan dramatik bir anlatı oluşu, o tarihteki soylu beğenisine hitap ediyor ve bundan, dolaylı olarak, kuşatmanın geri kalan kısmının sıkıcı donuk ve önemsiz olduğu anlamı çıkıyordu; bu kısma, yalnızca bazı açıklayıcı geriye dönüşlerde yer veriliyordu. Çok sayıda insan ve geminin bir yerden bir yere nakledildiği bu sefer, tanrıların edimlerine ve birkaç kahramanın tutkularına, zaferlerine ve yenilgilerine arka plan vazifesi görüyordu.⁹

Eserin destansı anlatımından kaynaklanan bu durum tarihi bir kaygı ile yazılmamış olmasının göstergesiydi. Homeros, on yıllık bir savaşı birkaç günde ya da ayda yazmış gibiydi. Çünkü gündelik yaşamla ilgili unsurların yerine kahramanlık unsurlarını işliyordu. Günlerin doğup batması, insanların doğup büyümesinin farkındaydı ama nadir olarak bunları kayda geçirmişti.¹⁰ Bunlar dışında destan boyunca uzayıp giden bir olay örgüsüne başka olaylar katılarak zincirin halkası tamamlanmıştı. İlyada destanı kopyalanırken Homeros’un ele aldığı bazı konuların değiştirildiği ve eklemelerin yapıldığı da söylenmektedir. Tüm bunlara rağmen ilkçağdan günümüze şiirsel bir dille, dini bir kitap gibi veya tragedyalarda günlerce sürmesine rağmen okunmuştu. İnsanlar okurken ve dinlerken adeta büyülenip

⁸ Homeros, *İlyada*, (Önsöz), s. 14.

⁹ Ernst Breisach, *Tarihyazımı*, Çev. Hülya Kocaoluk, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2012, s. 22-23.

¹⁰ Breisach, s. 24.

kendilerinden geçmişlerdi. Birçok filozof ve yazar Homeros ve destanlarından etkilenmişti. Günümüzde halen batıda klasik metinler olarak üniversitelerde okutulmaktadır.

1.1.2. Odysseia

Troya Savaşı bittikten on yıl sonra İthake Kralı Odysseus yurduna dönememişti. İthake ve komşu ülkelerden birçok genç, Odysseus'un sarayına yerleşip karısına talip olmuştu.¹¹ Bu sırada Odysseus ülkesine dönme yolundaydı ve başına birçok kötü olay geliyordu. İşte bu destan Odysseus'un Troy'dan yola çıkıp ülkesine dönme serüvenini anlatmaktaydı. Destan yirmi dört bölümden oluşmaktadır. İçeriğinde binbir anı, öykü, masalın yer almasının dışında ani kesintiler ve zamanda geriye dönmeler görülmektedir.¹²

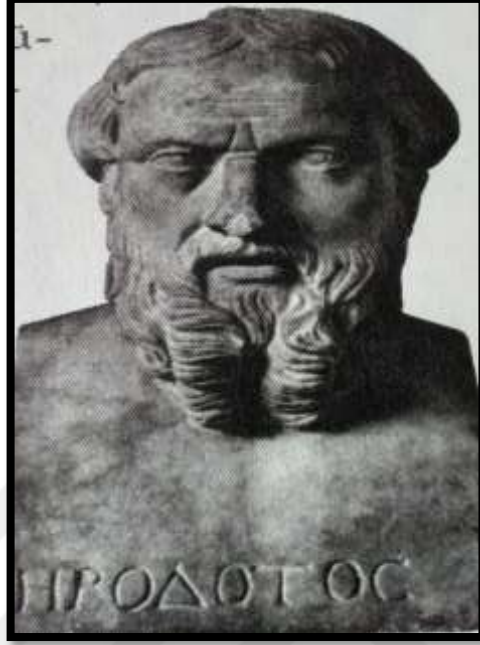
İlyada tamamen Anadolu coğrafyasında geçmektedir. Odysseia ise Anadolu'dan yola çıkıp Yunanistan'a giden bir güzergâh üzerindeki olaylara değinmektedir. Bu sebeple Odysseia özellikle Troy ile alakalı verdiği bilgiler açısından bu araştırmaya yarar sağlayacaktır. Ünlü Coğrafyacı Strabon, Odysseia'nın coğrafyaya önemli katkılarının olduğuna değinmektedir. Ona göre destan coğrafya eğitimi için yazılmıştır ve bilgilendirme-öğretme amacı güttüğü için Homeros'un destana fantastik öğeler katması hoş karşılanmalıdır.¹³ Strabon'un Homeros hayranlığından doğan bu anlayış onun destanları tamamen gerçek olarak algılamasına da neden olmuştur.

¹¹ Homeros, *Odysseia*, Çev. Azra Erhat-A.Kadir, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2016, (Önsöz), s. 9.

¹² Homeros, *Odysseia*, (Önsöz), s. 10.

¹³ Manguel, s. 38.

1.2. Herodotos

Resim 2: Herodotos. (Tekin, 2015: 23.)

“Tarihin mi palavraların mı babası?” Birçok araştırmacı, tarihçi ve bilim insanı tarafından bu isimle nitelendirilerek tanınmıştır. Herodotos M.Ö. 484-483 yılları arasında Bodrum, eski adı Halikarnas’ta dünyaya geldi. Babasının adı Karya dilinde olduğu için büyük ihtimalle Karya-Yunan karışımı bir aileye sahipti. Herodotos’un bilinen tek eseri “Tarih”ti.¹⁴ Herodotos ile o dönemde eski tarz Tarih yazımı yavaş yavaş etkisini yitirmişti. Herodotos, tarih yazımında her ne kadar Büyük Pers Savaşlarına odaklanmış ise de, insanların soy kökenlerine, örf ve adetlere, geleneklere, kanunlara, siyasete de yer vermişti. Mısır, Arabistan, Hindistan, İskitler ve Libyalıların tuhaf geleneklerinden de oldukça söz etmekteydi.¹⁵

Eserini önemli kılan neden de buydu. Çok yönlü bir araştırmayı kapsıyordu. Tarih, sosyoloji, antropoloji, etnografya gibi disiplinlere de yarar sağlıyordu. Homeros’a oranla daha gerçeğe yakın bir tarih anlatımıydı denilebilirdi. Çünkü

¹⁴ Marnie Hughes-Warrington, *En Önemli Elli Tarihçi*, Çev. İbrahim Kapaklıkaya, Etkileşim Yayınları, İstanbul, 2014, s. 282.

¹⁵ Breisach, s. 29.

Homeros'ta Tanrıların ve kahramanların tarihi vardı ve olayların cereyan ettiği dönemden çok daha uzun yıllar sonra kaleme alınmıştı. Ama Herodotos'da geçen savaşlar, olaylar halk tabakasının yaşamından derlenmişti. Ayrıca olayın gerçekleştiği döneme daha yakındı. Olayın içindeki kişilere her an rastlanılabildi. Yani tanıklar yaşıyordu.¹⁶ Bu sebeple Herodotos olumlu olumsuz eleştirilere maruz kalmıştı.

Herodotos geniş manada araştırma yapıyordu, birçok kıta ve coğrafya gezip gördüklerini aktarmakla kalmıyor karşılaştığı kişilere sorular soruyordu. Bunları aktarırken bazen abartıp bu yüzden tepkileri üzerine çekmeyi başarmıştı. Örneğin, uçan yılanlardan bahsetmesi onu fantastik olayları seven biri olarak görünmesini sağlamıştı. Ama bazen de duyduğu her olayı aktarırken o olaya ait kuşkularını ve inanmadığı noktaları da aktarmıştı.¹⁷ Bu durum onun az da olsa sorgulama yeteneğine sahip olduğunu ve eserinde doğrulayıcı bilgilerin var olduğuna işaret ediyordu.

1.2.1. Herodotos Tarihi

Herodotos eserini; eski Yunanlılar ile barbarların yaptığı işler, Yunan-Pers savaşlarının nedeninin bilinmesi ve unutulmaması için yazdığını ifade etmişti.¹⁸ Eseri dokuz kitaptan Musa'dan oluşmaktaydı. Onlara Musa adını İskenderiyeli eleştiriciler vermişti.¹⁹ Büyük bir dünya tarihi ve kültürünü anlatmaktaydı. Anadolu coğrafyası ile ilgili aktardığı bilgiler bu araştırma açısından oldukça önemlidir. Anadolu'daki Yunan Kolonizasyon dönemi ve sonrası, Perslerin Anadolu'ya egemen oluşu gibi konulara değindiğinden araştırmaya yarar sağlayacaktır. Her ne kadar yazdıkları yalan olarak nitelendirilse de, eserinde doğruluk payı olan çokça bilgiler yer almaktadır.

¹⁶ Breisach, s. 30.

¹⁷ Marnie Hughes, s. 288-289.

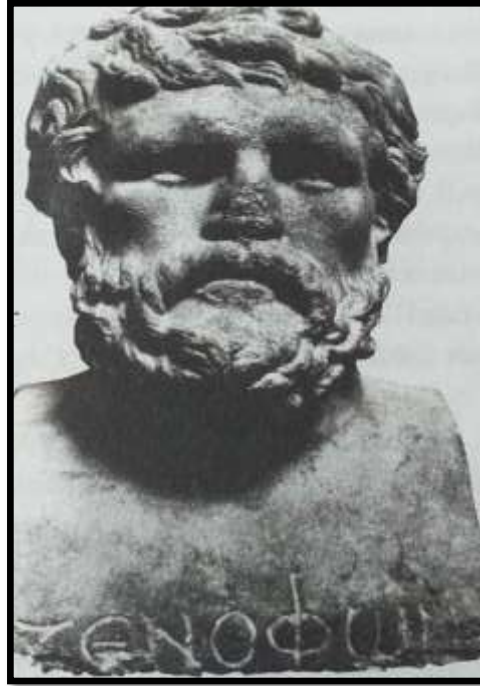
¹⁸ Oğuz Tekin, *Eski Yunan ve Roma Tarihine Giriş*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2015, s. 24.

¹⁹ Herodotos, *Tarih*, Çev. Müntekim Ökmen, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2013, (Önsöz), s. 8.

Harita 1: Herodotos'un Dünya Haritası. (Herodotos, 2013: 16-17.)

1.3. Ksenophon

Resim 3: Ksenophon. (Tekin, 2015: 25.)

Ksenophon M.Ö. 426-354 yıllarında Atina'da yaşadı. Serüven dolu bir yaşamı olduğu için hem Yunanistan'da hem de Pers İmparatorluğunda politikacı,

yazar, filozof, asker gibi mesleklerden bir çevre edindi. Bir tarihçi ve seyyah olduğu gibi bir askerdi. Asya ve Avrupa'da savaşmıştı. Tarih, politika ve teknik konularda eserleri vardı. Gençlik yılları Atina'nın huzursuzluklar, ayaklanmalar yaşadığı 5. yüzyılın sonunda geçmişti. Ne Platon ne de Aristoteles onu Sokrates'in öğrencisi olarak görmediği halde, ısrarla öğrencisi olduğunu iddia edip, onun yaşamı ve felsefesini anlatan eserler kaleme almıştı.²⁰

4. yüzyılın ilk 10 yılında Sparta yanlısı tavrı nedeniyle Atina'dan sürgün edilmişti. Olgunluk çağının büyük bir kısmını Atina'dan uzakta geçirmiş, Koroneia Savaşında Atina'ya karşı Sparta tarafında savaşmıştı. O yıllarda yazdığı eserler Sparta hayranlığı içermekteydi. *Agesilaos* adlı eserini Sparta Kralının ölümünden sonra yazmıştı, Kralın övgüsü ve savunmasını içeriyordu. *Sparta Anayasası* eserinde Sparta kurumlarını övmüştü. *Kyros'un Eğitimi* adlı eserinde Sparta eğitimi almış olan Pers İmparatoru Yaşlı Kyros'un hayatını kaleme almıştı. *Tiranlık Üzerine (Hieron)*'de Sicilya Tiranı Hieron ve Ozan Simonides'in ağzından Tiranlık ile ilgili diyalogları içeriyordu. Ksenophon daha sonra ailesi ile Sparta'da Skillus adlı bir kasabada çiftlik yaşamı sürmüştü. *Oikonomikos* adlı eserini de burada yazmıştı. Eserde tarım, hayvancılık, ev işleri ile ilgili bilgiler yer almaktaydı Atina'daki sürgün cezası biter bitmez Atina'ya dönerek *Gelirler Üzerine* ve *Hipparkhos* adlı iki eser kaleme almıştı.²¹ Bunlar dışında en çok bilinen ve Anadolu coğrafyası açısından önemli bilgiler içeren *Anabasis* ve *Hellenika* adlı iki eseri daha mevcuttur.

1.3.1. Anabasis

M.Ö. 404 yılında Peloponez Savaşında Atina Spartaya yenilerek kötü şartlar altında bir barış antlaşması imzalamak zorunda kalmıştı. Üç yıl sonra İran Kralının kardeşi genç Kyros abisini tahtan indirmek için Spartalı kuvvetler ve paralı askerler topladı. Ksenophon da Kyros'un yanında yer alıyordu. M.Ö. 401-400 de Sardes'te toplanan ordu Güney Mezopotamya'da ki Kunaksa'da Kyros'un abisi Artakserkses ile savaştı. Kyros öldü ama Yunan ordusu savaşı kazandı. O coğrafyaya yabancı olan On Binlerin ordusu, Ksenophon'nun komutası ile Anadolu içlerinden geçerek

²⁰ Ksenophon, *Sokrates'ten Anılar*, Çev. Candan Şentuna, TTK Yayınları, Ankara, 1997, (Giriş), s. 8.

²¹ Ksenophon, *Sokrates'ten Anılar*, (Giriş), s. 9-10.

kuzeydoğuya oradan Karadenize vardı. Kıyıyı izleyerek anayurtlarına dönmeyi başarmışlardı.

Bu uzun ve zor yolculuğu anlatan Anabasis'te Anadolu ile ilgili birçok önemli bilgi yer almaktadır. On Binlerin ordusu Ege'den başlayarak Anadolu'nun birçok yerinden geçmişti. Geçtikleri şehirlerde saldırılara uğramışlar bazen de yağma yapmışlardı. Orduya asker olarak katılıp, seyyah ve tarihçi olarak devam eden Ksenophon daha sonra ordunun komutasını ele geçirmiş, bütün gözlemlerini kaleme almıştı. Bazı bölgeler, şehirler ve halkları hakkında kısa bilgi verse de bazıları hakkında ayrıntılı bilgiler vermiştir. Hatta bazı kaynaklarda geçmeyen bilgileri bu eserde bulmak mümkündür. Bu çalışmanın da önemli bir kısmını aydınlatan bilgiler barındırdığı için ayrıntılı olarak incelenmiştir.

Harita 2: On Binler'in Güzergahı. (Ksenophon, Anabasis, 2007: 19.)

1.3.2. Yunan Tarihi (Hellenika)

Hellenika tam yarım yüzyıllık bir tarihi kapsıyordu. Ksenophon, Thukydides Tarihi'nin kaldığı M.Ö. 411 yılında başlayan ve Haziran 361'de gerçekleşen Mantinea savaşına kadar Yunanistan ve Anadolu'da geçen savaşları Hellenika'da kaleme almıştı. Ksenophon Thukydides'ten etkilenerek onun gibi yazmıştı. Olayları yıllara bölüp kronolojik sıraya önem vermişti. Anlattığı olaylar için başka

kaynaklardan yararlandığı belliydi. Hatta bu bilgileri Thukydides'in toplamış olduğu belgelerden aldığı da düşünölmüştü.²²

Genellikle Herodotos ve Thukydides'ten etkilenmişti. Herodotos'un bir seyyah olması onu da savaşlara katılma ve yeni yerler keşfedip yazma konusunda heyecanlandırmıştı. Aynı zamanda Thukydides'in tarih yazma metoduna özenmiş ve bir süre sonra bundan vazgeçmişti. Tüm bunlar dışında kendini Sokrates'in öğrencisi olarak görüp, felsefe üzerine eserler kaleme alması da eleştirilmişti. Hatta o kadar acımasız eleştiriler almıştır ki onu ne tarihçi ne de filozof olarak görenler vardı. Hellenika'da her ne kadar Peloponez Savaşı anlatılsa da Anadolu'daki satraplıklar, toplanan ordular hakkında bilgi verirken Anadolu ile ilgili bilgilere de yer vermişti. Bu açıdan Hellenika'da bu konu için oldukça önem arz eden yedi kitaptan oluşan bir eserdir.

1.4. Strabon

Resim 4: Strabon. (Strabon, 2015: 6.)

Strabon (M.Ö. 63/M.S. 23) Amasya'da doğmuştur. Soyuna bakıldığında hem Asyalı hem de Yunanlı'ydı. Roma İmparatorluğu'nun Anadolu coğrafyasına

²² Ksenophon, *Yunan Tarihi (Hellenika)*, Çev. Suat Sinanoğlu, TTK Yayınları, Ankara, 1999, (Giriş), s. 9.

yayıldığı döneme tanıklık etmesi, onun hayatında bilhassa entelektüel kişiliğine tesir etmişti. Roma ve Mısır'a yaptığı seyahatler sayesinde doğu-batı kültürlerine dair bir birikim edinmiştir. Roma'da edebiyat ve bilime dair çok önemli eserleri inceleme fırsatı yakalamış, Mısır'da ise İskenderi'ye kütüphanesini görmüştür.²³ Strabon'un soyu ise anne tarafından Pontus Kraliyet Sarayı ile bağlantılıydı.²⁴

Ailesinin serveti sayesinde iyi bir eğitim almıştı. Genç yaşta Aristodemus'tan dersler almış, daha sonra ise Roma'ya gitmiştir. Orda Cicero'nun oğlunun hocası coğrafyacı Tyranion'dan dersler almıştır.²⁵ Gençlik yıllarında Homer okumuş, onun yazdıklarını ise tarihi ve coğrafi gerçekler olarak savunmuştur. Herodotos'u okuduğu halde değersiz görmüştür. Polybius'un eserini de okumuştur. Yetişkin yıllarında Küçük Asya ve Roma'da birçok seyahat gerçekleştirmiştir. 19-25 yaşları arasında İskenderiye'de yaşamıştır. Tüm yaşamı boyunca seyahatleri batıda İtalya, doğuda Armenia, güneyde Etyopya ve kuzeyde ise Karadeniz'e kadar ulaşmıştır.²⁶

1.4.1. Geographika

Strabon'nun bilinen ve günümüze kadar ulaşan eserinin adı Geographika (Coğrafya)'dır. Kitabın tarihi coğrafya ile ilgili bölümünü, Roma'daki büyük mevkilerde yer alan arkadaşlarının teşvikiyle kaleme almıştır. Mısır'a gidip döndükten sonra (M.S. 18-19) kitabın coğrafya kısmını yayınlamıştır. Kitabı Roma'da yazmasına rağmen şaşırtıcıdır ki Romalılar tarafından bilinmiyordu. Doğuda çok iyi bilinen kitaba Josephus atıflarda bulunmuştur.²⁷ Eserini yazarken seçmeci davrandığı söylenilebilirdi. Yaşadığı çağda Avrupa, Asya, Afrika, Doğu Anadolu, Sardinya Adası, Karadeniz kıyıları, Etiyopya gibi bölgeleri bizzat gezip gördüğü şeyleri aktarmıştı. Bu sebeple eseri Antik Çağ'da bir ansiklopedi gibiydi. Ondan sonra gelenler onu örnek alıp yazmışlardı. Bu eser Anadolu coğrafyası ve kentleri, halkları hakkında önemli ve ayrıntılı bilgiler içerdiği için Anadolu tarihini de aydınlatmaktaydı. Strabon'un bu eser dışında *Historika hypomnemata* (Tarihi Hatıralar) adında bir diğer eseri de vardı. 43 ciltten oluşan bu eserde Kartaca'nın

²³ Nazan Karakaş Özü, "Strabo'nun Coğrafyası", *Coğrafya Dergisi*, Sayı 30, İstanbul, 2015, s. 80.

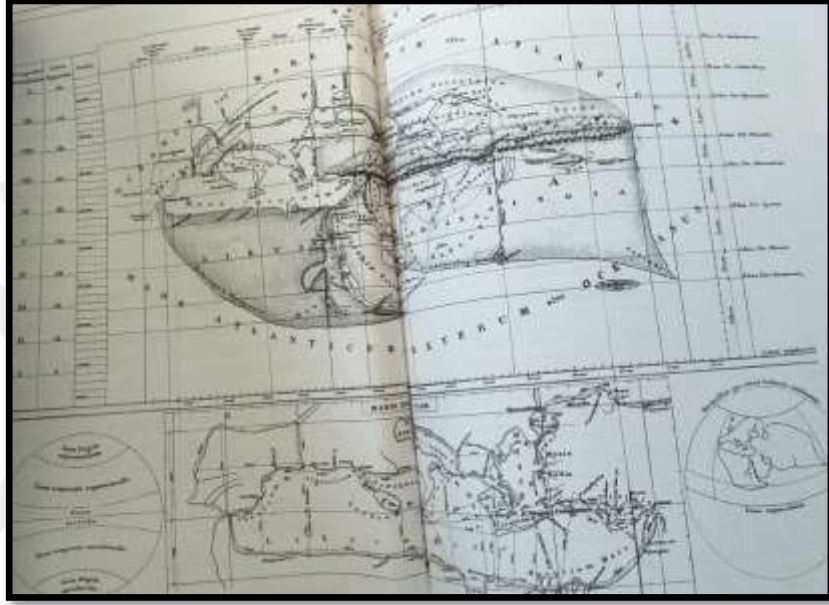
²⁴ Karakaş, "Strabo'nun Coğrafyası", s. 82.

²⁵ Karakaş, "Strabo'nun Coğrafyası", s. 83.

²⁶ Karakaş, "Strabo'nun Coğrafyası", s. 84.

²⁷ Karakaş, "Strabo'nun Coğrafyası", s. 84-85.

yıkılışından Caesar'ın öldürülmesine kadar ki dönemi anlatmıştır. Ama bu eser günümüze kadar ulaşamamıştır. Kapsadığı alana bakıldığında bu eser Polybios'un devamı niteliğindedir.²⁸ Geographika'nın XII, XIII ve XIV. kitapları Anadolu tarihi coğrafyası açısından önemli bir ana kaynaktır.²⁹ Bu sebepten ötürü araştırma için oldukça fayda sağlanmıştır.

Harita 3: Strabon'un Dünya Haritası. (Strabon, 2015: 12-13.)

²⁸ Strabon, *Geographika*, Çev. Adnan Pekman, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul, 2015, s. 16.

²⁹ Strabon, s. 15.

2. ANADOLU’NUN GENEL TARİHİ ve TARİHİ COĞRAFYASI

Anadolu coğrafyası çok eski zamanlardan beri birçok devlete ev sahipliği yapmıştır. Dünyanın ilk yerleşim yerlerinden bazıları bu topraklarda yer almaktadır. Anadolu boydan boya gezildiğinde bir açık hava müzesi görünümündedir. Bunun en büyük nedeni ise; eski kentler, surlar, amfi tiyatrolar, hamamlar, anıt mezarlar gibi kalıntıların günümüze kadar ulaşmış olmasıdır.

Antik dönemden günümüze kadar ulaşmış olan ana kaynaklar ve diğer belgeler ışığında bu bölümde, Anadolu isminin anlamı/kökeni, bu coğrafyanın önemine değinilecektir. Bunlar ile birlikte Anadolu’da Hitit Devletinin yıkılmasından sonra bölgede oluşan siyasi karmaşıklık ve yeni oluşumlar anlatılacaktır. Özellikle Ege Göçü sonrası Yunan Karanlık Çağı’nın Anadolu’ya olan uzantısı sayılan Yunan Kolonizasyon dönemi bölge tarihi açısından oldukça önemlidir. Bu göç sonucu Anadolu’ya gelip yerleşen yeni halklar, ya yerli halkı yeni göç dalgasına zorlamış, ya da kaynaşip yeni bir kültür meydana getirmiştir. Bunun sonucu olarak yeni krallıklar ve koloniler kurulmuştur.

Bölge tarihi bu yeni oluşumlarla 200 yıllık bir dönemi geride bırakırken, doğuda yeni bir güç olarak ortaya çıkan Persler Anadolu’ya uzanıp bölgeyi satraplıklara ayırmış ve kendi yönetimi altında vergilendirmiştir. Bununla yetinmeyip Yunanistan’ı ele geçirmek için bölgeyi bir üs olarak kullanmıştır. Anadolu Pers hakimiyeti altında 200 yıllık bir dönem geçirmiş ve sonunda Büyük İskender, imparatorluğuna bu coğrafyayı da dahil etmiştir. Anadolu’nun tüm bunlara ev sahipliği yapması stratejik bir bölge olmasından kaynaklanmıştır. Yukarıda bahsi geçen tüm olaylar bu bölümde ele alınacaktır.

2.1. Eskiçağ Kavramı ve Eskiçağ Tarihinde Anadolu Coğrafyası

Eskiçağ tarihi kavramsal olarak insanlığın doğuşundan başlayıp gelişim evrelerini kapsamaktadır. Bu evrelere yazının keşfi, kent uygarlıklarının meydana gelmesi, devlet kavramı ve teşkilatlanması gibi süreçler örnek verilebilir. Özellikle Önasya, Akdeniz ve bu bölgelere komşu olan diğer bölgelerin, M.Ö. 3000-2800'lerde yazı ile tanışmalarıyla başlayan en eski devirler M.S. 7. yüzyılda Roma'nın Akdenizde kurmuş olduğu siyasi birliğin çöküşü ve Avrupa Ortaçağ'ının başlangıcına kadar devam etmekteydi. 5.000 yıllık insanlık tarihinin üçte ikisinden fazlasını kapsayan 3.500 yıllık eskiçağ tarihi ve kültürleri nitelik olarak ikiye ayrılmıştır. Kronolojik olarak en eski olanı "Eskidoğu Tarihi" diye adlandırılmıştır. Bu gruba Eski Önasya, Mezopotamya, Suriye-Filistin, İran, Anadolu ile Eski Mısır kültürü dâhildir. İkinci grup ise "Eski Batı Tarihi" diye adlandırılır ve Ege-Hellen kültürü ile Büyük İskender'in açmış olduğu Hellenizm kültürü, İtalya-Roma kültürünü kapsamaktadır.¹

Bu çalışmada üzerinde en çok durulan Eskidoğu Tarihi yani Anadolu coğrafyası ile komşularına değinilecektir. Bilindiği üzere en eski uygarlıklara ev sahipliği yapmış olan "Anadolu" tarihi önemini günümüzde de korumaktadır. Bunun en önemli sebeplerinden birisi coğrafi konumundan olsa gerektir. Çünkü Anadolu tıpkı komşusu olan Yunanistan gibi üç yanı denizlerle çevrili bir yarımadadır. Batısında Ege Denizi, kuzeyinde Karadeniz, güneyinde de Akdeniz vardır. Anadolu'nun batısı, irili ufaklı ırmaklar tarafından sulanan verimli ovalara sahiptir. Bu ovaların doğusunda ise dağlar yer almaktadır. Eskiçağ'da Yunanistan'da olduğu gibi Anadolu'da coğrafi bölge ayrımı vardı. Anadolu batıda, kuzeyden güneye doğru Troas, Mysia, Aiolis, İonia, Lydia ve Karia ile Karadeniz kıyısında batıdan doğuya doğru Bithynia, Paphlagonia ve Pontos, orta Anadolu'ya geçildiğinde ise, Phrygia, Bithynia, Galatia, Pontos ve Kappadokia siyasal ve askeri gücü olan krallıklardı.² Bu bölgeler ile ilgili ayrıntılı bilgi ileride verilecektir.

¹ Bülent İplikçioğlu, *Eskibati Tarihi-1*, TTK Basımevi, Ankara, 1997, s. 12.

² Tekin, s. 37.

2.2. Ege Göç Hareketi ve Güzergahı

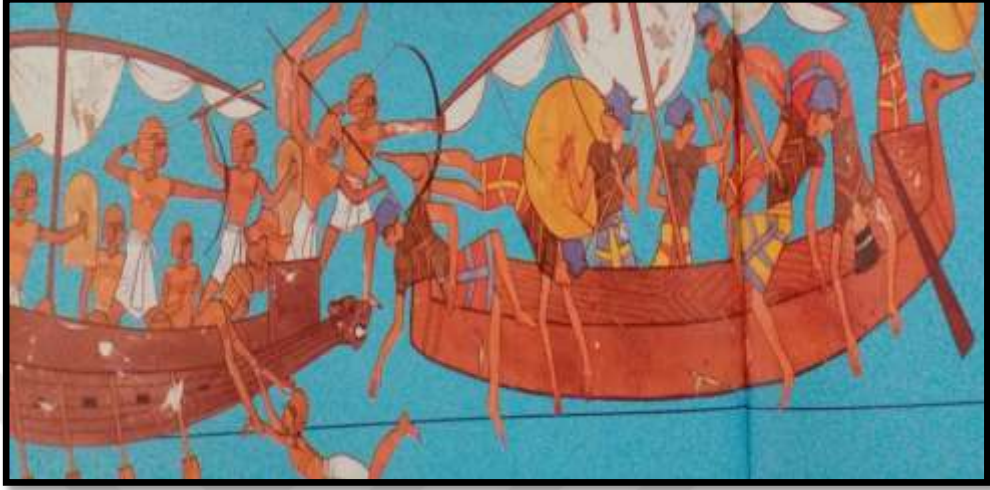
Göçler meydana gelmeden önce Anadolu'ya Hitit İmparatorluğu hâkimdi. Fakat Balkanlardan başlayıp Anadolu hatta Mısır'a kadar sıçrayan büyük göç hareketi sonucu Hititler yıkıldı. Göç zincirinin ilk halkası Balkanlardan başladı ve kavimler yerlerinden hareket edip yeni coğrafyalara doğru yol aldı. Göç esnasında kavimlerin yerlerinden oynatılan halklar gittikçe arttı ve birçok devletin sorunu haline geldi. Çünkü halklar önüne kattıkları her şeyi talan ediyorlardı ve birçok devletin sonunu getirmişlerdi. İki Mısır Firavun'unun yazıtlarında "Deniz Halkları" olarak adlandırılmışlardı. Bu nedenden dolayı Tarihçilerde M.Ö. 2. binyılı siyasi kargaşa ve yıkımlarla sonlanan döneme, Mısırlılar gibi "Deniz Halkları" veya "Kavimleri" olarak kabul etmişlerdi. İki farklı Mısır Firavun'u döneminde Mısır'a kadar ulaşmalarından anlaşılacağı üzere, göç hareketinin iki aşamalı olduğu söylenilebilir ve olasılıkla hemen son bulmayıp, M.Ö. 2. binyılın son yüzyılına kadar dalga dalga devam etmişti.⁴

M.Ö. 13. yüzyılın ortalarında başlayan hareketin çıkış noktası aşağı Tuna yani Balkan kaynaklı olması, bin yıl sonra Makedonya, Yunanistan ve Anadolu'yu istila eden Kelt (Galat) göçlerinin de kullanmış olduğu güzergahtı. Aynı şekilde M.S. 3. yüzyılda Roma İmparatorluğunun Balkanlardaki eyaletlerini istila eden barbar Germen boyları da bu bölgeden hareket etmişlerdi. Anlaşıyor ki bu güzergahı kullanan topluluklar, nehrin güneyindeki ülkelere; İlyria, Makedonya ve Trakya'ya doğru ilerlemeye başlamışlardı. İlyra'ya gidenler Adriyatik Denizi'nden gemilerle İtalya yarımadasının güneydoğusuna ulaşmışlardı. Makedonya üzerinden ilerleyenler Yunanistan'ı talan edip Aka hâkimiyetine son vermişti. Trakya üzerinden ilerleyenler İstanbul ve Çanakkale boğazlarını aşmış Anadolu'ya girmişti. Onlardan bir kısmı Anadolu'nun deniz kıyısı bölgelerince ilerlemiş, bir kısmı Anadolu içlerine ulaşmıştır. Büyük bir ihtimalle bir diğer grup ise Karadeniz üzerinden Kafkaslara oradan da İran'a ulaşmıştı. Oraya ulaşanlar M.Ö. 8. ve 7. yüzyıllarda adları kaynaklarda geçen Medler ve Perslerdi.⁵ Bu göç dalgası siyasi-sosyal açıdan birçok

⁴ Mehmet Ali Kaya, *Türkiye'nin Eski Çağ Tarihi ve Uygarlıkları-I*, İlyaz İzmir Yayınevi, İzmir, 2012, s. 241.

⁵ Kaya, *Eski Çağ-I*, s. 244.

sorun meydana getirmişti. Öyle ki bu dönemden sonra dengelerin alt üst olduğu Karanlık Çağ yaşanmıştı.

Resim 5: Deniz Halkları. (Bingham, 2014: 68-69.)

2.3. Göç Sonrası Anadolu ve Komşu Coğrafyalarda Karanlık Çağ

Ege göçleri sonrası ve sonrasında Anadolu, Yunanistan ile tüm orta ve doğu Akdeniz, Önasya'da 200-400 yıllık bir zaman dilimini kapsayan Karanlık Çağ yaşandı. Göçlerden sonra tüm bu coğrafyaların siyasi, sosyal, ekonomik, kültürel, demografik yapısı tamamen değişti. Yunanistan'da Aka hakimiyeti son bulmuştu. Sonraki bin yılın yazılı kaynaklarında Aka ve Mykenler'den sadece Yunanistan'ın M.Ö. 2. binyılına damgasını vurmuş halklar diye bahsediliyordu. Mykenler'in kullanmış olduğu çizgisel yazı olan Lineer B daha sonra unutulup kullanılmamıştı. Anadolu'ya da büyük etkisi olan göçler Hititler'i ve onların hakimiyeti altında bulunan diğer krallıkları da silmişti. Hititler ancak 19. yüzyılda yapılan arkeolojik araştırmalar sonucu keşfedilmişlerdi. Akalar'dan bahseden Yunanca ve Latince metinler Hititler'den hiç bahsetmiyordu. Hititlerin kullanmış olduğu Hitit çivi yazısı da bu dönemden sonra kullanılmamıştı.⁶ Göç esnasında Trakyalı gruplar Balkanlardan Troas'a girip, işte bu dönemde Troia VII a kentini tahrip etmişlerdi.⁷

⁶ Kaya, *Eski Çağ-I*, s. 248.

⁷ Rüstem Aslan, "Troas Bölgesi'nde Göçler, Diller ve Kültürler", *Çanakkale Araştırmaları Türk Yılığ*, Sayı 13, Çanakkale, 2010, s. 22.

2.4. Göç Sonrası Anadolu'da Demir Çağı

Hitit İmparatorluğunun yıkılışı ile geride hiçbir kalıntı kalmadı. Çivi yazısı daha önce hiç kullanılmamışçasına yok oldu. Ortadan kalkan siyasi boşluğun yerine sonraki 400 yıl içinde yeni bir siyasi denge oluştu. Göç sonucu Anadolu'ya yerleşen farklı kültürler bölgedeki diğer kültürlerle kaynaşıp bir melez kültür oluşturmuşlardı. Örneğin; Yunanistan'da Akalar ve Dorlar'ın karışımından Klasik Çağ Yunancası ortaya çıktı. Karanlık Çağ farklı dillerin konuşulduğu devletlerin kurulması ile Anadolu'da son buldu. Bu devletlerden biri orta Anadolu'da kurulan Phrygler'di. Bir diğeri Batı Anadolu'da kurulan Lydialılar'dı. Üçüncü kurulan ise Batı Anadolu'nun kıyılarına yerleşen Aioller ile İyonlar'dı. Dördüncü kurulan devlet Doğu Anadolu'da Urartular olmuştu.⁸

Bunlar dışında Likyalılar ve Karlar da Anadolu'da kurulan diğer Demir Çağı devletleriydi. M.Ö. 9. ve 8. yüzyıllarda Anadolu'da kurulan tüm devletler artık bronz yerine demir madeni kullanmaya başlamışlardı. Demirin hakim olduğu bu devre Demir Çağı denmesi bundan ötürüydü.⁹ Göçler sonucu Anadolu'ya yerleşip demiri kullanan halklardan sonra Anadolu'ya özellikle Yunanistan'dan yeni göçler olmuştu. Çünkü göç sonucu Yunanistan'ı talan eden halklar yeni bir siyasi-sosyal yapı meydana getirmişti. Nüfusun da artması ile sonraki yıllarda yeni bölgelere göç edip oraları iskân etmişlerdi. Böylelikle Anadolu'da tamamen yeni bir denge ve oluşum meydana gelmişti.

2.5. Anadolu'da Yunan Kolonizasyon Dönemi

Koloni/kolonizasyon bir kavmin ya da halkının tarımsal veya ticari amaçlı olarak, kendi sınırları dışında verimli topraklara göç edip yerleşmesine denmektedir. Bunları gerçekleştiren Yunanistan genellikle ana karalarından uzakta ve Anadolu'da kolonileşmişlerdi. Eskiçağ tarihi literatüründe "Büyük Kolonizasyon Dönemi" olarak geçen kolonileşme hareketi, M.Ö. 750-550 yılları arasında 200 yıllık bir dönemi kapsamış ve genellikle Ege, Marmara, Akdeniz ile Karadeniz kıyılarında

⁸ Kaya, *Eski Çağ-I*, s. 250.

⁹ Kaya, *Eski Çağ-I*, s. 251.

kurulmuşlardı.¹⁰ Koloni kuracak olan halkların, gittikleri bölgelerde ilk aradıkları özellik, kendinden korunabilen ve doğal olarak savunulabilen kıyı bölgeler olmuştur.¹¹

Yunanistan dışında Ege göçleri sonucu Anadolu'ya yerleşmiş ve yerli halkla kaynaşmış olan bazı krallıklar/halklar da koloni hareketine katılmış ve Anadolu'nun birçok önemli bölgesinde yeni bir siyasi oluşum meydana gelmişti. İlk koloni kuranlar; Yunanistan, Lesbos ve Samos adasında yaşayan Yunanlılardı. Bunlar dışında Euboia adasındaki Eretria ve Khalkis kentleri, sonra Peloponnesos'un kuzey doğusunda bulunan Korinthos kenti de koloni kurdu. Bu kent ve halklara Batı Anadolu'da yaşayan Miletos, Phokaia ve diğer İonia kentleri de katıldı.¹²

Koloni kuran Yunanlılar sistemli hareket etmişlerdi. Göç ettirilen kafilenin başına aristokrat kesiminden bir kişi liderlik yapıyordu. Bu kişiye "oikist" deniliyordu ve oldukça önemli bir görevi vardı. Oikist Delfoi kâhinine danışıp koloni kurulacak şehrin yerini belirliyordu. Daha sonra orada şehri kurup teşkilatlandırıyor ve öldükten sonra da şehrin meydanına gömülüyordu. Halkın gözünde kahraman (heros) olarak anılan oikist yarı Tanrı da sayılıyordu. Polis niteliği de taşıyan koloni şehirleri ana şehirden bağımsızdılar, yalnızca koloni ile ana şehir arasında dini bağlar vardı. Aynı din ve Tanrılara tapınırlardı. Yaklaşık iki yüz yıl süren bu faaliyet sonucunda Akdeniz ve Karadeniz'in etrafı kolonilerle çevrilmişti. M.Ö. 6 yüz yılın ortalarından sonra yeni koloniler kurmak doğuda Perslerin genişlemesiyle mümkün olmamıştı.¹³

¹⁰ Tekin, s. 70.

¹¹ Feray Koca ve Bayram Akça, "Antik Karya'nın Başkenti Halikarnassos'da Kent Planlama Anlayışı", *Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırmalar Dergisi*, Sayı 40, 2017, s. 47.

¹² Tekin, s. 72.

¹³ Arif Müfid Mansel, *Ege ve Yunan Tarihi*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2014, s. 168.

Harita 5: Yunanlı'ların Akdeniz ve Karadeniz Kıyılarında Kurmuş Oldukları Koloniler. (Mansel, 2014: 169.)

2.6. Anadolu'da Pers Hâkimiyeti Dönemi

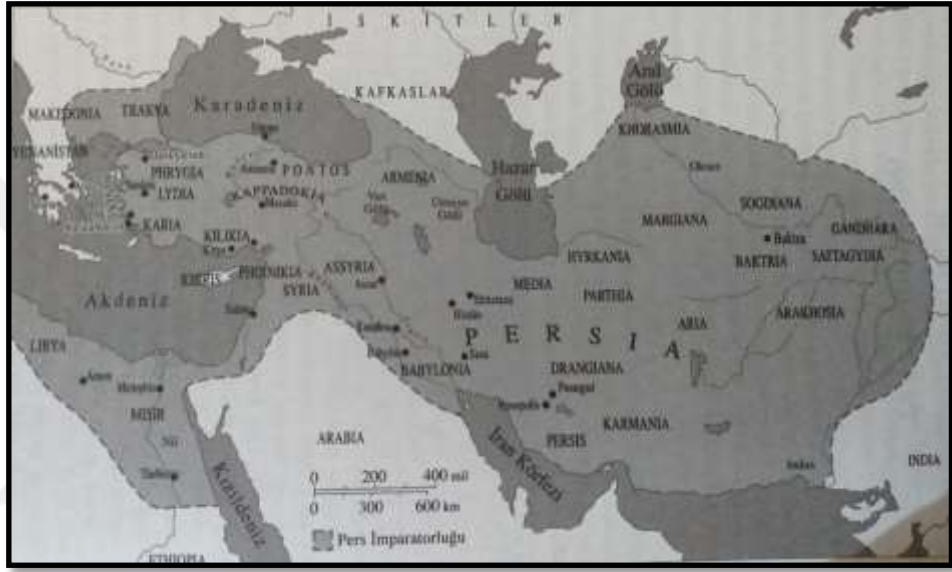
Persler bugünkü İran topraklarında kurulmuş bir krallıktı. M.Ö. 560-530 yılları arasında Kroyos Medleri yıkarak kendini Perslerin ilk kralı olarak ilan etti. O döneme kadar doğuya Medler hâkimdi ve yayıldıkları coğrafya Anadolu'da Lidya Krallığının sınırlarına ulaşıyordu. Medler Anadolu dışında M.Ö. 612 yılında Asurlulara da son vererek Babil'i egemenlikleri altına almışlardı. Perslerin doğuda Medler karşısında yükselişleri bununla ibaret kalmayıp daha da ilerlemişti. Anadolu'da ilerleyip Yunanistan'ı da alabilmek için Kyros M.Ö. 546'da Lidya Krallığını da boyunduruğu altına aldı. Bu sayede Anadolu'nun batısındaki Yunan kent devletlerine hükmeden Lidyalılardan bu bölgeleri de almış oluyordu.¹⁴

Bu dönemden itibaren Anadolu 200 yıl sürecek Pers hâkimiyeti altına girmişti. Kroyos Anadolu'dan sonra İran'ı dış tehditlerden korumak ve krallığının sınırlarını genişletmek için M.Ö. 539-38 yıllarında Babil Krallığını da yıkmıştı.¹⁵ Ksenophon *Kyros'un Eğitimi* ismini verdiği yapıtında, Kyros'un emri altına giren halklardan şöyle bahsetmişti; Kyros Asya'da birçok bağımsız halkın yaşadığını görüp yanına Med, Pers ve Hyrkaniyalılardan meydana getirmiş olduğu ordusu ile

¹⁴ Thomas R.Martin, *Eski Yunan-Tarih Öncesinden Helenistik Çağ'a*, Çev. Ümit Hüsrev Yolsal, Say Yayınları, İstanbul, 2014, s. 178-179.

¹⁵ Tekin, s. 95.

saldırıya geçmişti. Saldırı sırası ve sonrasında Syrialılar, Assyrialılar, Araplar, Kappadokyalılar, iki Frigya Krallığı, Lydialılar, Phoinikeliler, Babylonialılar, Sakianlar, Paphlagonialılar, Megadidalar, Küçük Asya’da yaşayan Yunanlılar ve Kıbrıs Pers egemenliğine girmişti.¹⁶ Görüldüğü üzere Kyros “Büyük” ünvanını bu sebepten almış o tarihe kadar ismi az duyulan Persler’i bir anda büyük bir güce çevirmişti.

Harita 6: Pers İmparatorluğu Haritası. (Tekin, 2015: 96.)

İran’da olduğu gibi yeni ele geçirilen yerlerin yönetimini sağlamak amacı ile bu topraklarda satraplık sistemini (yerel valiler) kurmuştu. Bundan sonra Kyros orta Asya’da İskitlere karşı yaptığı bir sefer esnasında ölmüş yerine oğlu Kambyes kral olmuştu. M.Ö. 529-522 yıllarında hüküm süren yeni kral Mısır’ı Pers topraklarına katmıştı. Bu kralın ölümünden sonra tahtın başına M.Ö. 522-486 yıllarında I. Dareios geçti. Yeni kral Satraplıklarda vergi sistemini düzenlemiş, M.Ö. 513’te Bosporos’u (İstanbul Boğazı) geçerek Karadeniz’e ulaşmıştı. Bu sefer sırasında Karadeniz’den Makedonya sınırına kadar uzanan bir satraplık daha kurmuştu. Asıl amacı Yunanlıların Karadeniz ticaretine darbe vurup ekonomilerini çökertmekti.¹⁷

¹⁶ Ksenophon, *Kyros’un Eğitimi*, Çev. Furkan Akderin, Alfa Yayınları, İstanbul, 2007, s. 4-5.

¹⁷ Tekin, s. 97-99.

Dareios o dönemde kardeşini Anadolu'nun batısında önemli bir satraplığın başına geçirmişti. Kardeşinin hedefi Yunan kent devletlerini ele geçirmekken başarısız olmuş ve daha sonra bağımsızlığını ilan etmişti. Bu dönem içerisinde Persler ve Yunan kentleri arasında birçok savaş meydana gelmiş ve Yunanistan tam anlamıyla Pers hakimiyeti altına girmekten son anda kurtulmuştu. Önceleri Yunan kent devletleri arasındaki siyasi çekişmeler nedeni ile bazı kentlerin Perslere sığınması ile oluşan kaos atlatılıp sonrasında Perslere karşı savaşta kentler birlik olmuş ve savaşı kazanmışlardı.

Dareios'tan sonra iki oğlu arasında taht kavgası yaşanmış ve Onbinlerin başındaki oğlu Kyros hayatını kaybetmişti. İleriki yıllarda Makedonya'da İskender ve ordusu güçlenerek uzak doğuya dek bir Hellenistik İmparatorluk kuracaktı. İskender'in genç yaşta ani ölümüyle bu devasa imparatorluk komutanları arasında bölünmüştü. Özellikle Anadolu'da İmparatorluğun parçası olan bölgeler komutanlar arasında paylaşılırken yeni savaşlar meydana gelmişti. Anadolu da yeni krallıklar oluşmuş ve Roma dönemine dek Anadolu'da çeşitli hareketlilikler devam etmişti.

3. ANTİK YAZARLARIN ESERLERİNDE GEÇEN ANADOLU ŞEHİRLERİ

Ege Göçlerinden itibaren Anadolu'ya göç edip yerleşen, demografik yapıyı değiştiren halklar, koloniler önceki bölümde incelendi. Anadolu'nun en önemli antik şehirlerini/kentlerini ele almadan önce verilen bu bilgiler oldukça önemliydi ve araştırmayı kapsamlı olarak anlamamızı sağladığı için aktarılmaya çalışıldı. Bu bölümde ve bu araştırmanın asıl önemli kısmı ise antik yazarların Anadolu şehirleri ile ilgili aktardıkları bilgilerdir.

Konu ele alınırken kronolojik sırasıyla yazarların eserleri tek tek incelendi ve hangi şehirler hakkında bilgi verdikleri tespit edildi. Bu şehirler içerisinde en önemli olanları ve özellikle kaynaklarda en çok geçenler ya da bu yazarların değindiği ve de bizim bilmediğimiz bilgiler aktarılmaya çalışıldı. Bunları yaparken şehir isimlerinin manalarından yola çıkılarak hangi eski dile mensup oldukları açıklandı. Yerli veya Yunan göçü sonucu kurulup kurulmadıkları da bu sayede anlaşılmasına çalışıldı. Aynı zamanda günümüzdeki lokalizasyonları ile örtüşüp örtüşmediği de belirtildi.

Antik yazarların aktarımları dışında çağdaş kaynaklarda geçen şehir tarihi ile ilgili bulgular verildi. Bazı yazarlar bir takım şehirler hakkında bilgi vermediği halde ismini anmıştır. O şehirler hakkında çağdaş kaynakların aktardığı bilgilerde incelenip sunuldu. Bu şehirler dışında günümüzde lokalizasyonu bilinmeyen, ismi bilindiği halde tarihi hakkında hiçbir bilgi bulunmayanlarda ele alındı ve hepsi bir bütün içerisinde incelenip aktarılmaya çalışıldı. Antik şehirler veya bölgeler alfabetik sıraya göre ve Homeros'tan başlayarak Strabon'a kadar yazarların andığı şekilde verilmeye çalışıldı.

3.1. Abydos

Çanakkale Boğazı'nın Nara Burnu üzerinde yer alan antikçağ kentiydi.¹ Abydos stratejik açıdan önemli bir yerdeydi. Sestos antik kenti ile karşılıklı olarak Çanakkale Boğazı'nın bir ucunu diğerine bağlıyordu.² M.Ö. 480'de Xerxes ordusu ile boğazdan geçmek için burada bulunan geçici bir köprüyü kullanmıştı.³ Homeros ve kendinden sonraki diğer antik yazarların ismini anması bu yüzdendi.⁴ Herodotos; Daurises'in Hellespontos siterinin üzerine yürüyerek birçok yeri aldığını ve bunlar arasında Abydos'un da yer aldığını aktarmıştır.⁵ Ksenophon Hellenika ve Anabasis'te birçok yerde atıfta bulunmuştur fakat kayda değer bilgiler aktarmamıştır. Strabon ise; Abydos'un Miletoslular tarafından Lydia Kralı Gyges'in izni alınarak kurulduğunu aktarmıştır. Bölge krala aitti ve Gygas adında bir burun vardı. Abydos Hellespontos ve Propontis ağzında yer alıyordu ve Lampsakos ile İlion'a aynı mesafedeydi. Daha sonraları kent Kserkses'in babası Dareios tarafından yıkılmıştı.⁶

3.2. Aigirossa/Aigaia

İsim Yunanca Aiga'lılar kenti manasını taşıyordu. Lokalizasyonu, Aiolis'in kıyısında yer alıp Köselier Köyü civarında bir tepe üzerinde kurulmuştu.⁷ Antik Yazarlar halkın bölgeye gelişini M.Ö. 1100'e tarihlemişti fakat arkeolojik veriler kentin kuruluşunu M.Ö. 7. yüzyıldan daha erkene gitmediğini kanıtlamıştı. Kentin bastığı sikkelerin üzerinde ismi Aigeaion, Aigaion ve Aigeon diye geçiyordu. Kent Temnos ile birlikte Pers egemenliğine karşı direnip bağımsız kalabilmişti. Attika-Delos Deniz Birliği'ne vergi ödemeyen bir kentti.⁸ Vergi ödemeyip sikke basması ne kadar gelişmiş olduğunun bir kanıtıydı. Homeros; Poseidon'un Odysseus'a daha çok acı çekeceğini söyleyip, güzel yeşilli atına binerek Aigai'ya doğru gittiğini ve ünlü sarayına vardığını aktarmıştır.⁹ Herodotos, 12 Aiolis kentlerinden biri olarak

¹ Bilge Umar, *Türkiye'deki Tarihsel Adlar*, İnkılap Kitabevi Yayınları, İstanbul, 1993, s. 13.

² Bilge Umar, *Troia*, İnkılap Kitabevi Yayınları, İstanbul, 2002, s. 290.

³ Umar, *Troia*, s.293.

⁴ Homeros, *İlyada*, II. 836.

⁵ Herodotos, V. 117.

⁶ Strabon, II. I. 22.

⁷ Umar, *TTA*, s. 29.

⁸ Yusuf Sezgin, "Aiolis'de Bir Dağ Kenti: Aigai", *Trakya Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, Sayı 5, Edirne, 2013, s. 96.

⁹ Homeros, *Odysseia*, V. 380-381.

anmıştır.¹⁰ Strabon'da, Kane veya Kanai denilen dağın eski ismi Aigai'di. Dağın güney ve batısında denizler, doğusunda Kaikos ovası ve kuzeyinde Elaia toprakları bulunuyordu. Bu dağlar Aigaion denizine doğru sıralandığından bu ismi almışlardır. Burun kısmına Aiga geri kalanına Kane ya da Kanai denmiştir.¹¹

Resim 6: Aigaia Sikkesi.¹²

3.3. Aiolis

İonia ile Troas arasında kalan bölgeye Aiolis denmekteydi. Güney sınırı Bayraklı Tepekule höyüğü ile Kemalpaşa-Pınarbaşı arasında kalan Kavaklıdere köyü ile birleşti. İlk İzmir de Aiolis kentiydi daha sonra İonia'ya dahil oldu. Doğuda Temnos ve Aigai kentleri de Aiolis'e dahildi ve Ege Denizine 15 km mesafede dağlık bir bölgeye düşmekteydi.¹³

O dönem içerisinde bazı bölgelerin kentleri başka bir bölge topraklarında kurulmuş olabiliyordu yani doğal bir sınır çizmek çok da doğru gözükmemekteydi. Mesela Aiolis toprakları içinde bulunan Phokaia (Foça) aslında İon yerleşimiydi. Ya da güneyde İonia toprakları içerisinde bulunan Menderes Magnesia'sı ve Kolophon'un güneyindeki Notion Aiolis yerleşimleriydi. Bunlar haricinde Aiolis toprakları üzerinde Anadolu yerli halkının köy, kasaba ve kentleri de yer alıyordu. Lydialılar Adramytteion/Edremit kentini ilk olarak o topraklarda kurmuşlardı. Aiolis'in halkı Yunan göçleri sonucu bu bölgeye gelip yerleşmişlerdi.

¹⁰ Herodotos, I. 149.

¹¹ Strabon, XIII. I. 68.

¹² <http://wildwinds.com/coins/greece/aeolis/aegae/i.html> (Er. Tar.: 15.07.2019).

¹³ Bilge Umar, *Aiolis*, İnkılap Kitabevi Yayınları, İstanbul, 2002, s. 3.

Aiolis/Aiolidos ismi de Yunanca'ydı. Aiol(os?)-sal, Aiol(os?) ülkesi anlamına gelmekteydi. Aiol-(Aiolos?) sözcüğünün köküne –sal (ülkesi) anlamındaki is-idos eki getirilerek türetilmişti. Yunanlılar'ın mitsel verilerine bakılırsa Aiolis adlı bir destan karakterinden almıştı. Buna göre halk bu kişinin soyundan geliyordu.¹⁴ Siyasal ve ekonomik açıdan her ne kadar İonlar'ın gölgesinde kalmışsalar da müzik ve şiire oldukça ilgilidiler. Halk genellikle içine kapalı ve tutucuydu.¹⁵

Bölgenin eski ismi ise Pelasg'di. Antik diğer kaynaklara bakıldığında Pelasgların Yunanistan'da da yaşamış olduğu bilgiler mevcuttu. Hatta Yunanistan'ın en eski isminin Pelasgia olduğu söyleniyor.¹⁶ Bu halk Pelasg soyundan geliyor olsa da olmasa da Yunan kökenli bir halktı ve göç sonucu batı Anadolu kıyılarına yerleşip bir oluşum sergilemişti. Bu bölge halkı yani Aioller İonia birliği gibi 12 tane yerleşim alanında iskan sağlamışlardı. Yerleşim yerlerinin polis (kent devleti) olarak tanındıkları yıl ise M.Ö. 8. yüz yıl da olmuştu ve Gryneion'da Apollon kutsal alanı etrafında Aiolis Birliği'ni kurmuşlardı. Birliğe üye olan kentler ise; Larissa (Buruncuk), Nation (Ahmetbeyli), Gryneia (Temaşa Burnu), Pitane (Çandarlı), Kyme (Namurt Limanı), Aigai (Köseler Kalesi), Temnos (Görece), Myrina (Birkitepe), Neonteikhos (Yanikköy), Smyrna (İzmir, Bayraklı), Killia ve Aigirossa'ydı. Smyrna daha sonra birlikten ayrılıp İon Birliğine üye olmuştu. Adı sayılan son iki kentin yeri de kesin olarak belirlenebilmiş değildir.¹⁷ Herodotos, Kroisos'un Aioller'i haraca bağladığını aktarmıştır.¹⁸ Ksenophon Anabasis'te orduya seslenirken, büyük servetler elde edebilecekleri Aiolis'e onları götürebileceğinden bahsetmiştir.¹⁹

¹⁴ Umar, *Aiolis*, s. 5.

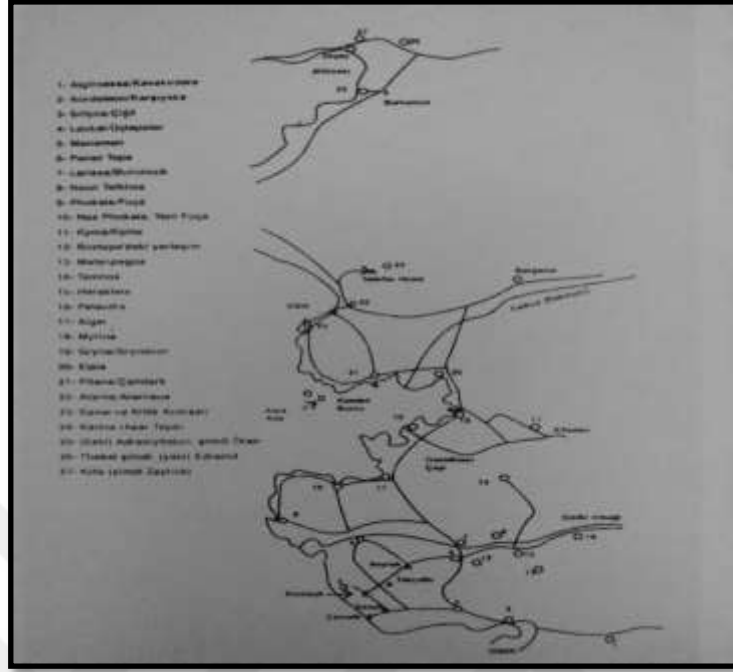
¹⁵ Veli Sevin, *Anadolu'nun Tarihi Coğrafyası-I*, TTK Yayınları, Ankara, 2016, s. 86.

¹⁶ Kaya, *Eski Çağ-I*, s. 68.

¹⁷ Kaya, *Eski Çağ-I*, s. 340.

¹⁸ Herodotos, I. 6.

¹⁹ Ksenophon, *Anabasis*, Çev. Oğuz Yarlığaş, V. VI. 24.

Harita 7: Aiolis Antik Kentleri. (Umar, Aiolis, 2002: 2.)

3.4. Alabanda

Antik Karia’da bir kentti. İsmi kökeni Ala-uwa-wanda olup ahır olan kent manasını taşımaktaydı. Lokalizasyonu, Aydın’ın Çine ilçesine bağlı Araphisar-Doğanyurt köyündedir.²⁰ Herodotos, Karia’nın Alabanda tyranı Aridolis’ten bahsetmiştir.²¹ Strabon, Iasos’tan sonra Miletos’luların Poseidon’una geldiğini ve buranın iç kısmında üç önemli kentten birini Alabanda olarak saymıştır.²²

3.5. Amaseia

Strabon, İris ırmağının akıp geçtiği yerleri tarif ederken anavatanı olarak saydığı, çok sağlam ve korunaklı Amaseia’nın da surlarını aştığını aktarmaktaydı.²³ Amaseia için, Amisos ve Gazelonitis kentlerinin en büyüğü ve en iyisi diye bahsetmişti.²⁴ Strabon kenti hakkında şu bilgileri aktarmaktaydı; İris ırmağının aktığı geniş bir vadide kurulmuştur. Doğal ve insan eliyle oluşup hem kent hem kale halini

²⁰ Bilge Umar, *Türkiye Halkının İlkçağ Tarihi, Cilt. 1/A*, İlke Yayıncılık, Ankara, 1991, s. 50.

²¹ Herodotos, VII. 195.

²² Strabon, XIV. 2. 22.

²³ Strabon, XII. 3. 15.

²⁴ Strabon, XII. 3. 38.

almıştı. Irmağa doğru inen dik ve sarp kaya mevcuttu. Kuleye benzer iki tepenin içinde bulunan kralların sarayları ve anıt mezarları vardı. Bu tepelere ulaşmak için dar bir geçit bulunmaktaydı. Geçitten tepelere bir yokuş bulunuyordu ve geçilmesi imkansızdı. Buradaki kayalarda da kimsenin erişemeyeceği sarnıçlar yer alıyordu. Buradaki su kanallar yoluyla ırmak ve boğaza dökülmekteydi. Bu ırmak üzerinde de iki köprü kuruluydu.²⁵ Strabon'nun bu aktarımından da anlaşılacağı üzere antik dönemde oldukça gelişmiş ve korunaklı bir yerdeydi. Doğal yapısı ve kaynakları ile şehrin göz kamaştırdığı aşikardır. Kral mezarlarının varlığı ise, kentin siyasi açıdan işlevini ortaya koymaktadır.

3.6. Amisos

Strabon, Amisos'un Sinope'den dokuz yüz stadion uzaklıkta bulunan önemli bir kent olduğundan bahsetmişti. Kent ilk kez Miletoslular, daha sonraları ise Kappadokia ve Atinalılar tarafından kolonize edilmişti. Kentin ismi daha sonra Peiraieus olarak değiştirilmişti. Eupator kenti tapınaklarla süsleyip genişletmişti.²⁶ Kentin asıl ismi ya eski Luwice ya da ardılı Kappadokia dilinde Amissa-Am-a-issa yani Ana Tanrıça Yerleşimi kentiydi.²⁷

3.7. Anaua

Herodotos buranın bir Phrygia kenti olduğunu söylemiş, yakınında tuz çıkarılan bir gölün varlığından bahsetmişti.²⁸ Lokalizasyonu, şuan ki Denizli-Dinar arasında kalan Acıgöl'ün bulunduğu yeri. Gölün Kuzeyinde yer alan Sarıkavak köyünün antik çağdaki ismi de Gölde dolaylı Anaua kentiydi. İsim Yunanca "yamaç" manasını taşımaktaydı. Gölün karşısında dik bir yamaç olduğundan isim buradan geliyordu.²⁹ Kentin antik çağdan kalma nekropolis bölümünde beşik denilen gömü mezarlar günümüze ulaşmıştı.³⁰

²⁵ Strabon, XII. 3. 39.

²⁶ Strabon, XII. 3. 14.

²⁷ Bilge Umar, *Karadeniz Kappadokia'sı (Pontos)*, İnkılap Kitabevi Yayınları, İstanbul, 2000, s. 80.

²⁸ Herodotos, VII. 30.

²⁹ Bilge Umar, *Phrygia*, İnkılap Kitabevi Yayınları, İstanbul, 2008, s. 89.

³⁰ Umar, *Phrygia*, s. 90.

3.8. Antandros

Yunanca Antandros “adama karşı adam” yani rehine anlamına gelmekteydi. Kelimenin özü aslında Adadra olup, Adra “Ana tanrıçanın erkeği” manasını taşıyordu ve sonradan son halini almıştı. Kent halkı Pelasgos soyundandı.³¹ Herodotos, kenti bir Pelasg sitesi olarak aktarmıştır.³² Ksenophon Yunan Tarihi’nde Antandros’ta yapılan gemilerden bahsetmiştir.³³

3.9. Apaisos

Homeros’un bahsini ettiği bu kent³⁴ Lapseki’ye 10 km uzaklıkta kalıp, Bayramdere’nin denize döküldüğü yere kıyısı olan yüksekçe bir yerdedi. Kırık keramik parçalardan başka günümüze dek ulaşmış kalıntısı yoktur. Kent ismi eski Luwice de apa-pa “su” ve issa-issos “yerleşim” ek ve köklerinden türeyip Akarsu kenti manasına gelmekteydi.³⁵

3.10. Arisbe

Eski Yunanca da hiçbir anlamı olmayan kelime eski Luwi/Pelesgos dilinden gelmekteydi. Şuanda bile anlamı saptanamamıştır. Arisbe Troas bölgesinin önemli bir antik kentiydi. Lokalizasyonu ise; Lapseki civarında Musaköy ile Selleis Çayı arasında yer almaktadır. Kentin kalıntısı günümüze ulaşamamıştır.³⁶ Homeros’ta da bahsi şu şekilde geçmektedir;

*-Perkote’de Praktios’ta oturanlar sonra,
Sestoslular, Abydoslular, tanrısal Arisbe’nin yurttaşları,
başlarında Hyrtakes’in oğlu erlerin başbuğu Asios var,
Selleis Irmağı kıyılarında, Arisbe’den,
kocaman kızıl atların getirdiği Hyrtakesoğlu Asios.³⁷*

*-Gür naralı Diomedes, öldürdü Teuthrasoğlu Akşylos’u,
Akşylos düzenli Arisbe’de otururdu,
Yaşardı bolluk içinde.³⁸*

³¹ Umar, *Troia*, s. 205.

³² Herodotos, VII. 42.

³³ Ksenophon, *Yunan Tarihi*, I. I. 25, Ayrıca Bkz. I. III. 17-II. I. 10.

³⁴ Homeros, *İlyada*, II. 828.

³⁵ Umar, *TTA*, s. 81.

³⁶ Umar, *TTA*, s. 104.

³⁷ Homeros, *İlyada*, II. 835-839.

³⁸ Homeros, *İlyada*, VI. 15.

*-alev rengi kocaman atları getirmişti onu,
Arisbe'den, Selleis Irmağı kıyılarından getirmişlerdi.³⁹*

-göndermişti onu tanrısız Arisbe'ye...⁴⁰

Homeros'tan aktarılan dizelerde de Selleis Irmağı kıyılarında yer alan bir kent olduğu açıktır.

3.11. Askania

Burdur Gölü'nün eski adıydı. Göl kıyısındaki kentlerin bulunduğu bölgeye Luwiler döneminde Askawana (Ada Ülkesi) denmekteydi. Bir diğer tespite göre ise Askania, İznik Gölü'nün bulunduğu bölge ve buranın güneybatısında Mysia, güneydoğusunda Phrygia yer alıyordu. İznik Gölü'ne de Askania deniliyordu.⁴¹ Homeros'un aktardığı şu satırlarda;

*-Phorkys'le tanrıya benzer Askanius yönetir Phrygialıları,
uzak Askania'dan gelmişlerdir onlar...⁴²*

Askaniyalılar'ın Phrygialılar'ı yönettiğini ve buraya çok uzaktan geldikleri tespit edilebilir. Bu da demek oluyor ki Burdur yöresinde yaşıyorlardı ve Phrygia taraflarına göç etmişlerdi. Eğer bu doğru kabul edilirse sonradan İznik Gölü çevresine de yayıldıkları sonucu çıkmaktadır. Antik Anadolu'nun Kolonileşme döneminden önce ve sonra aldığı göçler göz önünde tutulursa bu mümkündür. Ege göçleri sonrası bazı halklar yeni göç ettiği halkları ya yeni göçe zorlamışlardı ya da kaynaşp yeni kültür oluşturmuşlardı. Bu durum da dilleri, yaşayışları kısaca sosyal ve kültürel olarak her alanda etkileme-etkilenmelerine neden olmuştu.

3.12. Bergama

İsim Luwice'de yüksek yer, dağ, tepe manasını taşıyordu.⁴³ Ksenophon Yunan Tarihi adlı eserinde Thibron'un egemenliği altına kendi istekleri ile geçen kentler arasında Bergama'yı da saymıştı.⁴⁴ Mysia satrapı Orantes M.Ö. 362 yılında Anadolu'da ki bazı satrapları da yanına alarak İran'a karşı ayaklanmış ve Bergama

³⁹ Homeros, *İlyada*, XII. 97-98.

⁴⁰ Homeros, *İlyada*, XXI. 44.

⁴¹ Umar, *TTA*, s. 120.

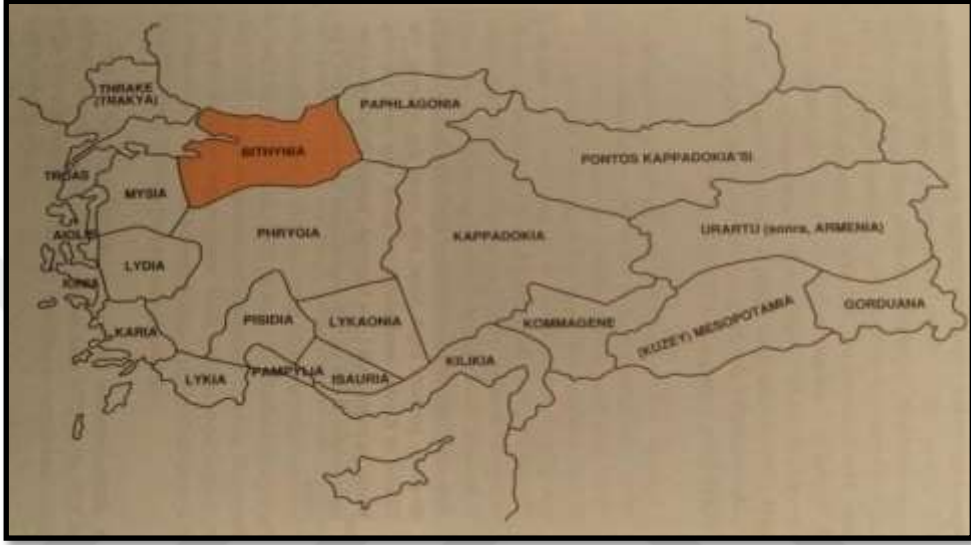
⁴² Homeros, *İlyada*, II. 862-3.

⁴³ Bilge Umar, *Mysia*, İnkılap Kitabevi Yayınları, İstanbul, 2005, s. 40.

⁴⁴ Ksenophon, *Yunan Tarihi*, III. I. 6.

yukarı hisarını başkent edinmişti. M.Ö. 354'e kadar burayı yönetmişti.⁴⁵ Kentin diğer önemli tarihi Helenistik dönem ve sonrasına aittir. Bergama'daki tarihi kalıntılar ise Roma döneminden bugüne ulaşmıştır.

3.13. Bithynia

Harita 8: Antik Anadolu Bölgeleri ve Bithynia. (Umar, Bithynia, 2004: 22.)

Antik dönemde Bithynia denen bölge; kuzeyinde Karadeniz, batısında İstanbul Boğazı ile Marmara Denizi, doğusunda Filyos Çayı, güneyinde ise Orhaneli (Rhyndakos-Atranos) Çayı ile sınır komşusuydu. Bölge Kocaeli Yarımadası'nın doğusu ile İzmit-Kocaeli'nin tümünü, Adapazarı-Sakarya'nın tamamını, Bolu'nun tümü, Zonguldak'ın doğusu hariç tümünü, Ankara, Bolu, Eskişehir arasında bulunan Nallıhan, Çayırhan, Beypazarı ile Bilecik ve Bursa'nın bir kısmını kapsamaktaydı.⁴⁶

Bithynia'nın tarih öncesi dönemleri ile ilgili hiç bilgi mevcut değildi.⁴⁷ M.Ö. 430'a kadar ise Batı Anadolu'nun tarihiyle paralellik göstermişti. Bu dönemde özellikle kıyılardan göç alıp Yunan kentleri kurulmuş ya da göç eden kişiler tarafından ele geçirilip Yunanlaştırılmışlardı. Bölgede ilk güçlü devlet Alyattes zamanında, Lydialılar'ın o çağrafyaya yayılmak istemelerinden kurulmuştu. Ondan

⁴⁵ Umar, *Mysia*, s. 44.

⁴⁶ Bilge Umar, *Bithynia*, İnkılap Kitabevi Yayınları, İstanbul, 2004, s. 1-2.

⁴⁷ Umar, *Bithynia*, s. 4.

sonra bölgeye M.Ö. 546'da Persler egemen olmuştu. Fakat İran egemenliği döneminde M.Ö. 430'da bölgede bazı yerel krallar güç kazandı ve M.Ö. 377-327 yıllarında İran'a bağlı Bas adında bir Bey tüm bölgeye egemen olmuştu. Ondan sonra Helenistik dönemde Bas'ın ve İskender'in ardılları arasında bölgeye sahip olmak için mücadeleler başlamıştı.⁴⁸ Bithynia'nın güneyinde yer alan Olympos dağı, kuzeyindeki Thyni ve Mariandyni bölgeleri ormanlarla çevrili olduğundan, orman ürünleri ekonomiye büyük katkı sağlıyordu. Ayrıca doğal kaynak açısından oldukça zengindi ve her türlü tahıl, sebze, peynir, susam, şarap üretiliyordu. Sapanca gölünün doğusu kereste ve mermerleri ile ün salmıştı.⁴⁹

Herodotos Kroisos'un egemenliği altına giren uluslardan Bithynia'yı da saymıştır.⁵⁰ Ksenophon'da "Bithynia Trakları" diye geçmektedir.⁵¹ Strabon, Bithynia'da çok önemli bilginlerin yetiştiğini aktarmıştır. Bunlar; filozof Ksenokrates, mantıkçı, münazaracı Dionysios, Hipparkhos, Theodosios, Matematikçi oğulları, Myrleia'lı Hatip Kleokhares ve Prousa'lı hekim Asklepiades idi.⁵²

3.14. Dardanos/Dardanie

İsmin kökeni Dadrawana, da-adra-wana'nın birleşiminden meydana gelip, ana tanrıçanın erkeği ülkesi anlamını taşıyordu. Yunanlılar "Dardanie" şeklini kullanıyordu. Herodotos'ta da "Dardanos" olarak geçmekteydi. Lokalizasyonu ise; Çanakkale'nin güneybatısında bulunan günümüzdeki Hasan Mevssuf Şehitliği'nin bulunduğu höyükte yer alıp kalıntıları gizli bir kentti.⁵³ Homeros bu kentin kuruluşu ve Troya Krallar soyunu birlikte aktarmıştı;

*-dinle bak, çok insan tanır bizi.
Bulut devşiren Zeus, baba oldu ilkin Dardanos'a,
Dardanos kurdu Dardanie'i,
o zamanlar kutsal İlyon yoktu,
ölümlü insanların büyük kenti yoktu ovada.
Dardanoslular çok pınarlı İda'nın eteklerinde otururdu.⁵⁴*

⁴⁸ Umar, *Bithynia*, s. 5.

⁴⁹ Sevin, s. 48.

⁵⁰ Herodotos, I. 28.

⁵¹ Ksenophon, I. III. 2-III. II. 2.

⁵² Strabon, XII. 4. 9.

⁵³ Umar, *TTA*, s. 204.

⁵⁴ Homeros, *İlyada*, XX. 210-20.

Birebir aktarılan yukardaki satırlarda Dardanie kentinin İlyon'dan önce kurulduğu ve Dardanos adında birinin kurduğu anlatılmaktadır. Troia kenti kazılarında farklı dönemlere ait kent katmanları mevcuttu. Bu da üst üste sürekli kurulup farklı nedenlerle yıkılmasını kanıtlamış durumdaydı. Hisarlık Tepe kazısını işaret eden ipucu ise “ölümlü insanların büyük kenti yoktu ovada”dır. Troas bölgesinin yani Troia/İlyon'un en büyük kent olduğu ve kentin görkemli surları ve başka özellikleri sık sık İlyada'da geçmekteydi. Ondan önce de Dardanie'nin var olduğu Homeros'un aktarımıydı. Strabon ise; İlios'un, kentini Dardania'ya yani İlion'luların kasabası denilen yere kurmuş olduğunu aktarmıştır. Daha sonra İlion halkı kentlerinin eski şanlı İlion olduğunu idda ederek Homeros'un destanını ileri sürmüşlerdi. Fakat destandaki İlion ile aralarında benzerlik yoktu. Bu sebepten dolayı kentin çoğu kez yer değiştirdiğini ve sonunda kentin Kroisos döneminde kurulduğunu idda etmişlerdi.⁵⁵

3.15. Didyma

Herodotos'da Didyma şu şekilde geçmektedir;

*O zaman, Miletos, ey belalar işçisi, o zaman
Birçokları için zengin bir şölen, parlak bir ganimet
Alacaksın, kadınların ele geçecek, uzun saçlıların
Ayaklarını yıkayacaklar ve Didyma, bizim
Tapınağımız, yabancı efendilerin malı olacak.*

Miletoslular'ın başına işte bu geliyordu, erkeklerin çoğu uzun saçlı Persler'in ellerinde can vermişlerdi, çocukları ve kadınları köle olmuşlardı ve Didyma, kutsal yapılar, oraklı barındıran tapınak ve mihrap yağma edilmiş, yakılmıştı.⁵⁶

Yukarda ki alıntıda geçtiği üzere Didyma Miletos'un güneyinde bulunan Apollon Tapınağıydı. Kutsal olarak önemi büyük olan Didyma'nın yağması bir orakl şeklinde verilmişti.

Didyma ismi Luwi kökenli olup aslı Diduma'ydı. Ana Tanrıçanın Halkı/Yeri manasını taşımaktaydı.⁵⁷ Türkler buraya Yoran ismini koymuşlardı ve bu isim Cumhuriyet döneminde Yeniköy olarak değişmişti. 1970'lerden sonra bölge bir

⁵⁵ Strabon, XIII. 1. 25-26.

⁵⁶ Herodotos, VI. 19.

⁵⁷ Bilge Umar, *Ionia*, İnkılap Kitabevi Yayınları, İstanbul, 2001, s. 270.

turizm bölgesi olarak gelişip Didim ismini aldı ve İlçe merkezi haline geldi.⁵⁸ Didyma’da bulunan en eski kalıntılar M.Ö. 600 yılına tarihlenen yazıtlardı. Tapınak yolunda arkaik dönemden kalma aslan ve sfenksler sıra şeklinde duruyordu lakin çoğu 1858’den sonra İngiltere’ye taşınmıştı.⁵⁹ Strabon tapınağın Kserkses tarafından yakıldığını aktarmıştır. Brankhid’ler tapınağın hazinelerini Pers Kralına vermişlerdi. Miletos’lular daha sonra daha büyük bir tapınak yaptıkları halde genişliğinden dolayı çatıyı örtememişlerdi. Tapınağın etrafında kutsal bir koruluk vardı ve burada kehanet ocağı ile kült eşyaları bulunuyordu. Tapınak pahalı adak eşyalarıyla süslenmişti.⁶⁰

3.16. Doğu Anadolu Bölgesi

Günümüzde bölgede yer alan şehirlerin bazıları o dönem farklı ülkelerin ya da krallıkların toprakları içerisindeydi. Bölge tarihine bakıldığında; Hititler döneminde Güneydoğuya egemen Mitanni devleti Hititlerce küçültülmüştü. Bunun sonucunda Mitanni ülkesinin çoğunluğunu oluşturan Hurriler Doğuda küçük beylikler kurmuştu.⁶¹ Doğuya yerleşen bu halk ve bölgedeki diğer halkların karışımıyla Urartu devleti kurulmuştu.

Urartu ismi ülkenin adıydı ve Asurluların son döneminde kullanılıyordu. Asurlulara ait belgelerde Uruatri diye geçmekteydi. Uru- kelimesi Asurca’da ülke/ülkesi anlamına gelmekteydi. Uruatri Dağlık Ülke anlamına geliyorsa da, Asurluların Atri şeklinde de belgelerde kaydettiğine rastlanmaktadır. Bu da Anadolu’da oldukça yaygın olan Luwice’de, “Adra-Atra” erkek-koca anlamına gelmekteydi. Aslında Ana Tanrıça’nın kocası anlamına geldiği söylenilebilirdi. Bu yazıtlardan ülkenin kapsamının neresi olduğu tam olarak saptanamamıştı.⁶² Asur belgelerinde daha sonraları Uruatri yerine Nairi ülkesi kullanılmaya başlanmıştı. M.Ö. 11. yüzyıl Asur belgelerinde yine eski ismi kullanılmıştı.⁶³ Urartu’nun şuan ki Muş’un bir kısmını kapsadığını, arkeolojik veriler desteklemektedir. Muş’un Bulanık ilçesine bağlı Yoncalı köyünde Asur Kralı I. Tiglat Pileser’in yerel beylerle yaptığı

⁵⁸ Umar, *Ionia*, s. 273.

⁵⁹ Umar, *Ionia*, s. 274-275.

⁶⁰ Strabon, XIV. 1. 5.

⁶¹ Umar, *Doğu Anadolu*, İnkılap Kitabevi Yayınları, İstanbul, 2013, s. 10.

⁶² Umar, *Doğu Anadolu*, s. 11.

⁶³ Umar, *Doğu Anadolu*, s. 12.

savaşın galibiyetini anlattığı çivi yazılı bir anıt kanıtlamaktaydı.⁶⁴ Yine Diyarbakır'ın Bismil İlçesinde, Üçtepe köyünde bulunan tek parça çivi yazılı anıt, Asur Kralı II. Asur-Nasirpal (M.Ö. 883-859) döneminden kalmıştı. Bu da Nairi ülkesinin Diyarbakır dolaylarına kadar uzandığının göstergesiydi.⁶⁵

Urartuların yıkılışından sonra Doğuda Hellenistik döneme kadar önemli bir kültüre rastlanmamıştı. Bölgede gerek Asurlular gerekse Urartuların çekişmelerinden sonra Kimmerler'in Anadolu'ya girip birçok bölgeyi talan ettikleri bilinmekteydi. Hellenistik döneme kadar bu bölgede önemli bir krallık kurulamamıştı. Antik Yunan yazarlarından özellikle Ksenophon, Cizre'den başlayarak Onbinler ordusu ile tüm doğuyu karışlayıp bazen de yağmalayıp Pontos'a oradan ülkelerine varmıştır.

3.17. Dorylaion

Strabon Dorylaion'u Phrygia Epiktetos'u kentleri arasında saymıştı.⁶⁶ Bugünkü Eskişehir'in antik dönemdeki ismiydi. Doryla isminin kökü Dorula-Torula olup kapıcık manasını taşımaktaydı. Bu isim Tanrı Adra ile bağlantılıydı.⁶⁷ Bölgeye M.Ö. 1200 dolaylarında gelen Phrygialılar kenti canlandırmıştı. O dönemden kalan Yazılıkaya (Midas), günümüzde Eskişehir'in 40 km kuzeybatısında bulunmuştu. Burada Phryg diliyle yazılmış başka yazıt ve kaya mezarları da bulunmuştu. M.Ö. 700'lerde Lydia'nın ticari anlamda gelişmesi bölgeyi olumlu yönde etkilemişti.⁶⁸

3.18. Ephesos

Ephesos Yunanca'da bir anlam taşımıyordu. Bu isim eski Hitit belgelerinde geçen, II. Mursili'nin Arzawa Seferi sonucunda ele geçirdiği Apasa "Ephesos"tu. Luwice'de isim Apa-a-ssa olup Su/Akarsu Kenti manasını taşımaktaydı.⁶⁹ Göç sonucu İon soyundan gelen Yunanlılar yerli halkı yenip bölgeye yerleşmişlerdi. Kent şuanki Selçuk'un Pion (Panayır) Dağı eteğinde kurulmuştu.⁷⁰ Lydia Kralı Kroisos bu

⁶⁴ Umar, *Doğu Anadolu*, s. 13.

⁶⁵ Umar, *Doğu Anadolu*, s. 14.

⁶⁶ Strabon, s. 82.

⁶⁷ Umar, *TTA*, s. 223.

⁶⁸ Yusuf Oğuzlu ve Feridun Emecen, "Eskişehir", *İslam Ansiklopedisi*, Cilt. 11, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 1995, s. 398.

⁶⁹ Umar, *Ionia*, s. 171.

⁷⁰ Umar, *Ionia*, s. 177.

kentin ve halkın güçlenip bağımsız olmasından korktuğu için saldırıp egemenliği altına almıştı. Sağlam surlarla çevrili bu kentten halkı korunaksız olan Artemision yakınında başka bir yere göç ettirmişti.⁷¹ Herodotos'un sık sık ismini andığı bu kenti Lydia kentleri arasında saymasının nedeni bu yüzdendi.⁷² Strabon, Ephesos'luların Lydia'lılar denilen Maionia'lıların topraklarını ele geçirmiş olduklarını aktarmıştır.⁷³ Antik çağdan günümüze Artemis tapınağı kalıntıları kalmıştı.⁷⁴ Bunun dışındaki kalıntılar Helenizm sonrası ve Roma dönemine aittir.

Resim 7: Artemis Tapınağı.⁷⁵

3.19. Gargara/Gargaron

Gargara adı eski Luwi ve diğer antik dillerde Karka-u-ra diye geçmekteydi ve Yüce Doruk yeri anlamına gelmekteydi. Antik çağda Troas bölgesinde yer alan bir kentti.⁷⁶

Gargara Homeros'ta Gargaron olarak ve şu şekilde bahsi geçmektedir;

-Vardılar hayvanların anası, kaynağı bol İda'ya,

⁷¹ Umar, *İonia*, s. 178.

⁷² Herodotos, I. 142.

⁷³ Strabon, XIII. 3. 2.

⁷⁴ Umar, *İonia*, s. 183.

⁷⁵ <http://www.aktuelarkeoloji.com.tr/efes-artemis-tapinagi-0> (Er. Tar.: 31.03.2019).

⁷⁶ Umar, *TTA*, s. 272-273.

*Gargaron'daydı Zeus'un tapınağı, kokulu sunağı.*⁷⁷

*-Here dosdoğru yürüdü Gargaros doruğuna,
İda'nın en yüksek tepesiydi bu,*⁷⁸

*-vardılar canavarların anası çok pınarlı İda'ya,
Gargaron doruğunda oturur buldular iri gözlü Kronosoğlu'nu,*⁷⁹

Homeros'da bahsi geçtiği gibi Gargaron, İda dağının doruğunda, pınarları bol ve Zeus'un tapınağı bulunduğu için çok önemli bir yer olarak gözükmektedir. Strabon bir Aioli kenti olan Gargara'nın ismini buradan aldığı iddia etmiştir.⁸⁰

3.20. Gergis

Gergis, Gargara ismiyle özdeş olup Luwice doruk yeri manasındaki Karka'dan gelmekteydi.⁸¹ Kentin Lokalizasyonu ise, Bayramiç'in 14 km kuzeyindeki Karıncalı köye varmadan, bir derenin aşıldığı tepe üzerindeydi.⁸² Yunan Tarihi'nde Ksenophon, Gergis'in yüksekçe kulelerinden, kentte bulunan Athena Tapınağından ve Mania'nın servetinden bahsetmişti. Bu serveti Derkyllidas ele geçirmiş ve sekiz bin kişilik ordunun bir yıllık ücreti olarak hesaplamıştı.⁸³

3.21. Gryna/Gryneia

Herodotos'un 12 Aiolia kenti arasındaydı.⁸⁴ İsim Luwice olup Krawana (Çıkıntı Yeri) manasını taşıyordu.⁸⁵ Lokalizasyonu ise; İzmir-Çanakkale anayolunda 85 km ilerledikten sonra Yeni Şakran Köyüne denk gelen bir yarımadadır.⁸⁶ Kentin tarihine bakılacak olunursa, İskender'in Komutanı Parmenion burayı zapt edip yıkmış ve halkını köleleştirmişti.⁸⁷

⁷⁷ Homeros, *İlyada*, VIII. 45.

⁷⁸ Homeros, *İlyada*, XIV. 290.

⁷⁹ Homeros, *İlyada*, XV. 151-152.

⁸⁰ Strabon, XIII. 1. 5.

⁸¹ Umar, *Troia*, s. 337.

⁸² Umar, *Troia*, s. 338.

⁸³ Ksenophon, *Yunan Tarihi*, III. I. 26.

⁸⁴ Herodotos, I. 149.

⁸⁵ Umar, *Aiolis*, s. 107.

⁸⁶ Umar, *Aiolis*, s. 108-109.

⁸⁷ Umar, *Aiolis*, s. 111.

3.22. Gymnias

Günümüzdeki Bayburt-Gümüşhane'ye denk gelmekteydi.⁸⁸ Ksenophon buranın geniş ve müreffeh olduğundan bahsetmişti. Ordu, Gymnias'a vardığında kralları Yunanlılar'ı kendi düşmanlarının topraklarından geçirmeleri için bir klavuz vermişti.⁸⁹

3.23. Halikarnassos

Bilindiği üzere Herodotos Halikarnassoslu olduğunu tarih adlı eserinin girişinde belirtmişti.⁹⁰ Eserinde birçok kere değindiği halde ayrıntılı bilgi verme gereği duymamıştı. Mısır'ı ziyaret eden Yunanlılar'ın ibadet etme amacıyla yaptırdığı Hellenion Tapınağı'nın yapımına katkı sağlayan kentler arasında Haliharnassos'u da saymıştı.⁹¹ İsim Luwice Alikarnasa, Ali-k-uwa-arna-a-ssa kelimesinden türeyip "Denizin Kutlu Pınar Havuzu Kenti" manasını taşımaktaydı.⁹² Lokalizasyonu ise; günümüzdeki Bodrum olup ismini günümüze kadar korumuş tek yeri.⁹³

Dorlar tarafından işgal edilen Halikarnassos'taki yerli halk, iç kesimdeki yüksek yerlere göç etmişti. Yerli halklar olan Lelegler ve Karlarla birleşen Dorlar sosyo-kültürel olarak ön plandaydı. Bu nedenden dolayı tarihi devirlerden itibaren kent daha çok Dor karakterliydi. Halikarnassos, Karia'daki Dor kentleri tarafından oluşturulan, Apollon kültü etrafında birleşmiş Dor Helesapolis birliği üyesiydi. İleriki zamanlarda Halikarnassos birlikten çıkarılmış ve kalan beş kent birliğin ismini Dor Pentapolis'i olarak değiştirmişti.⁹⁴ Strabon, kentin Dor karakterli olduğunu aktarmıştır.⁹⁵ Kenti Karia krallarının ikametgah yeri olarak tanımlamıştır. Yedi harikadan biri olan Mausolos'un türbeside burada yer alıyordu. Artemisia tarafından

⁸⁸ Nezih Başgelen, *Homeros-İlyada/Ksenophon-Anabasis (Şehir İsimleri)*, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul, 1987, s. 47.

⁸⁹ Ksenophon, *Anabasis*, Çev. Oğuz Yarlıgaş, IV. VII. 19.

⁹⁰ Bknz; Herodotos, I.

⁹¹ Herodotos, II. 178.

⁹² Umar, *TTA*, s. 52.

⁹³ Tuncer Baykara, "Bodrum", *İslam Ansiklopedisi*, Cilt. 6, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 1992, s. 247.

⁹⁴ Kevser Taşdöner, "Karia Kenti Halikarnassos: Hellenistik Dönem ve Öncesi Siyasal Tarihi", *Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı 1, Adıyaman, 2008, s.98.

⁹⁵ Strabon, XIV. 2. 6.

kocası anısına yapılmıştı. Ünlü Selmakis çeşmesi burada yer alıyordu. Strabon bu çeşmeden su içenlerin neden kadınsı olduklarına anlam verememiştir. Kentin bir Akropolis'i vardı ve kentin dışındaki Arkonnesos'sa kadar uzanıyordu.⁹⁶

3.24. Hellespontos

Çanakkale Boğazı'nın Antik dönemde Yunanlılar'ın verdiği isimdi. Mitsel bir öykü uydurulup Helle'nin Denizi anlamına gelmekteydi. İsmi kökenine bakıldığında ise "Ela"dan gelmişti ve bu Luwi dili kökenliydi. Anlamı ise boğaz, geçit demektir.⁹⁷ Homeros Hellespontos'u aktarıırken; engin ova⁹⁸, hızla akan Hellespontos, geniş Hellespontos kıyıları, balığı bol Hellespontos suları diye tanımlamıştı.⁹⁹ İlyada'nın birçok yerinde yukarıda anıldığı şekilde geçen boğaz, deniz suyu-kıyıları ya da ova'dır. Görülüyor ki Homeros genellikle engin oluşundan bahsetmiştir.

3.25. Hierapolis

Strabon, Hierapolis'in sıcak su kaynaklarının olduğundan bahsetmektedir. Bu kaynakların suyu çok çabuk donup taşlaşmaktaydı ve insanlar bu suları çukurlara akıtıp yekpare taş çitler oluşturuyordu. Burada bulunan Ploutonion dağın eteğindeydi ve burada bulunan çukurdan ancak bir insan geçebiliyordu. Çukur çok derin olmakla birlikte etrafı dikdörtgen bir çitle çevrilmişti. Bu çukurun içinde yoğun ve puslu bir buhar bulunuyordu içeri giren hayvanlar bu yüzden hemen ölüyordu. Bu çukura sadece hadım edilmiş Galler rahipleri iniyor, nefeslerini tutup daha da derine inebiliyorlardı. Hierapolis'in suları yün boyamasında kullanmak için oldukça iyiydi. Burada su çok boldu ve kentte birçok doğal havuz ile hamam bulunmaktaydı.¹⁰⁰ Hierapolis ismi Kutsal Kent manasını taşımaktaydı.¹⁰¹

⁹⁶ Strabon, XIV. 2. 16.

⁹⁷ Umar, *TTA*, s. 312.

⁹⁸ Bknz; *Odyseia*, XXIV. 82.

⁹⁹ Bknz; *İlyada*, II. 845, VII. 86, IX. 360, XII. 30, XVII. 432.

¹⁰⁰ Strabon, XIII. 4, 14.

¹⁰¹ Umar, *Phrygia*, s. 70.

3.26. Hyde

Homeros'un "karlı Tmolos'un dibinde, bereketli toprak¹⁰²" olarak tanımladığı Hyde, Sardeis'in ya da onun Akropolis'inde ki Hisar'ın ismiydi. Bu kent bir Lydia kentiydi.¹⁰³ Strabon Lydia'luların ülkesinde Hyde diye bir yer olmadığını aktarmıştır.¹⁰⁴

3.27. İda

Troas bölgesinde, Tanrıların güzellik yarışması için çıkmış oldukları bugünkü Kaz Dağı. İsmi kökeni Luwice'de orman, ağaç tahta, odun manasına geliyordu.¹⁰⁵ Homeros "hayvanların anası, kaynağı bol İda" olarak İlyada'da çoğu kez tekrarlamıştı.¹⁰⁶

3.28. İkonion

Ksenophon, Phrygia'nın bir şehri olarak ismini Anabasis'te anmıştı.¹⁰⁷ Günümüzdeki lokalizasyonu Konya iline denk gelmektedir.¹⁰⁸ Strabon İkonion'un çok iyi iskan edildiğini, merkep otlaklarından daha zengin toprakları bulunan bir kent olduğunu tanımlamıştır. Buranın egemeni Polemon'du. İkonion, Kappadokia ile Lykaonia'yı Kilikia Trakheia'dan ayırıyordu.¹⁰⁹

3.29. İmbros

İmbros eski Luwi dilinde İm-a-ura yani yüce ana tanrıça anlamına gelmekteydi. Eski Yunancada anlamı olmayan kelime İmbros şeklinde kullanılmıştı.¹¹⁰ Homeros'ta kayalık İmbros olarak bahsi geçmekteydi.¹¹¹ Günümüzde yeri Çanakkale'nin Gökçeada'sına tekabül edip antik çağdaki ismi İmbros'tu.

¹⁰² Bknz; *İlyada*, XX. 385.

¹⁰³ Umar, *TTA*, s. 323.

¹⁰⁴ Strabon, XIII. 4, 6.

¹⁰⁵ Umar, *TTA*, s. 332.

¹⁰⁶ Bknz; *İlyada*, VIII. 45, 395, XIV. 280, XV. 150, XX. 90, 185.

¹⁰⁷ Ksenophon, *Anabasis*, Çev. Oğuz Yarılgas, I. II. 19.

¹⁰⁸ Başgelen, s. 47.

¹⁰⁹ Strabon, XII. 6, 1.

¹¹⁰ Umar, *TTA*, s. 340.

¹¹¹ Homeros, *İlyada*, XIII. 32, XXIV. 75, Ayrıca Bkz. XIV. 280, XXIV. 753.

3.30. İonia

Anadolu'nun batı kıyısında, İzmir'in güney ve batısını kaplayan, güneyde Menderes Irmağı'nın ağzına yakın yerde bulunan (Miletos ve Didyma kalıntılarının da bulunduğu bölge) bir yarımadaı da içeren anakara parçasıydı.¹¹² Coğrafi olarak karmaşık görünse de birçok önemli antik kenti barındıran bir coğrafyaydı ve İonia adı köken olarak geçmişi oldukça eski bir tarihe dayanmaktaydı. Helenler için kullanılan sözcük, eski doğulu halklar olan Persler tarafından kullanılmıştı. Bu sözcük İon sözcüğünü çağrıştırmaktaydı. İran imparatoru I. Darayavahuş/Dareios egemenliği döneminde İon bölgesi ile komşularını kapsayan satraplığa Yauna (Iwana/Yawana) denmişti. Iwana sözcüğünün İon ve Yunan sözcükleri ile ses açısından benzerlik gösterdiği aşikardı. İlkçağ Yunan yazarlarından olan Aiskhylos, Persler tragedyasında da İon olarak kullanmıştı.¹¹³

Herodotos İonlar'ın kentlerini yeryüzündeki en güzel gökyüzü ve en güzel iklimde kurduklarını aktarmıştır. İonia'nın batısı, doğusu, güneyi burası kadar güzel değildi. Halkı dört değişik dil kullanıyordu. Karia'da kurulan Miletos, Myus, Priene, İonia kentleriydi ve aynı dili konuşuyorlardı. Phokaia, Teos, Klazomenai, Lebedos, Ephesos, Kolophon'da diğer kentlerden farklı bir dil konuşuyorlardı. Bunlardan başka Samon ve Khios adasında bulunan, bir diğeri de Erythrai'deki İon kentleri de farklı bir dil konuşuyorlardı.¹¹⁴

¹¹² Umar, *Ionia*, s. 1.

¹¹³ Umar, *Türkiye Halkı*, Cilt. 1/A, s. 39.

¹¹⁴ Herodotos, I. 142.

Harita 9: Antik Anadolu Bölgeleri ve İonia. (Umar, İonia, 2001: 1.)

İonia tarihine bakıldığında Lydia egemenliği dönemi ile Pers hakimiyeti dönemi olarak ikiye ayrılmaktaydı ama Homeros'ta İonia ile ilgili pek bilgi yoktu. Sadece İonia sahilinde adı geçen tek yer Miletos'tu ve ozan onu da Kar karakterli olarak göstermişti. Curtius, Miletos civarındaki Apollo tapınağında Apollo Didymaeus tapınma şeklinin, Miletos'taki İon kolonisinin kuruluşundan önceki bir döneme tarihlendiğini öne sürmüştür. Homeros'ta İonia yerleşkeleri ile ilgili bilginin mevcut olmayışı, yerleşkelerin Troia savaşından (M.Ö. 13. yüzyılın ikinci yarısı) sonrasında olduğu fikrini düşündürmektedir.¹¹⁵

Buna dayanarak destanların İon göçünden sonraki iki yüzyıl içinde, en fazla göçten yüzyıl sonra düzenlendiği ile ilgili bir görüş mevcuttu. İon göçü M.Ö. 950 dolaylarında gerçekleşmişse, destanlarda takriben M.Ö. 850 yıllarında kaleme alınmış demektir. Bu tarihler birbiriyle uyumlu gözükmekteydi. İonia'ya bakıldığında Kleisthenes öncesi Atina'sı da dahil, İonia topluluklarının bir kısmı dört ayrı kabile şeklinde bölünmüştü. Bu kabileler; Geleontes (soylular), Aigikoreis (koyun çobanları), Argadeis (çiftçiler) ve Hopletos (savaşçılar)'tu. Bunlar dışında Ege'nin batı kıyı kesiminde Boreis ve Oenopes adında iki kabile daha mevcuttu. Mevcut

¹¹⁵ Hülya Boyana, "İonialılar ve İonia'daki Kabile Teşkilatlanması", *Tarih İncelemeleri Dergisi*, Sayı 1, İzmir, 2011, s. 41.

kentlerden bazılarında bu diğer kentlerin varlığına dair kanıtlar olmakla beraber, teşkilatlanma sürecinin oldukça karmaşık olduğu bilinmekteydi.¹¹⁶

İlk İon yerleşimlerine bakıldığında Miletos, Ephesos, Samos ve Teos kentleri ile ilgili bilgiler mevcuttu. Miletos'tan sonra Anadolu'nun batısına göç eden Ephesos, Geleontes, Argadeis, Oenopes ve Boreis kabileleri ile Ephessioi (Efesliler) olarak bilinen grubun alt bölümü sayılan Chiliasties'te vardı. Bu kabileler de; Ephesia, Bennaiei, Teos, Euonymi ve Korenia adını taşıyorlardı. Hopletes, Oenopes ve Boreis'in adı M.Ö. 450/49'da Miletos'ta geçmekteydi. 5. yüz yılın başlarına ait olan bir yazıtta ise Argadeis ismi geçmekteydi. Kyzikos'ta bulunan yazıtlarda ise altı kabilenin tümünün ismi geçmekteydi. Miletos'un kolonisi olan Tomoi ve Istros'da Aigikoreis ve Argadeis kabilelerinin ismine ulaşılmıştı.¹¹⁷

M.Ö. 8 yüzyılda İonia kentleri dini bir konfederasyon kurmuşlardı ve buna Panionion/İonia Birliği demişlerdi. Birliğe 12 kent dahildi.¹¹⁸ Herodotos'unda sözünü ettiği 12 İon kenti; Miletos (Balat), Ephesos (Selçuk), Priene (Güllübahçe), Erythrai (Ildırı), Phokia (Eski Foça), Kolophon (Değirmendere), Khios (Sakız Adası), Klozomenai (Urla), Teos (Sığacık), Lebedos (Gümüldür), Samos (Sisam Adası) ve Myus (Avşar Köyü)'tu. Smyrna 13. kent olarak sonradan dahil olmuştu. Arkaik dönemden sonra kurulan bu yapılanma, politik oluşum ve İon kültür birliğini yansıtmıştı.¹¹⁹

¹¹⁶ Boyana, s. 42.

¹¹⁷ Boyana, s. 42.

¹¹⁸ Ece Yüksel, *17. Yüzyıl Sonu, 18. Yüzyıl Ortası ve 19. Yüzyıl Başında Yabancı Seyyahların Gözünden Batı Anadolu Antik Kentleri*, Adnan Menderes Üniversitesi SBE, Aydın, 2012, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), s. 10.

¹¹⁹ Serpil Aytüre, "Hellenistik Dönem'de Panionion/İonia Birliği", *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı 27, Denizli, 2017, s. 338. Ayrıca Bkz. Tekin, s. 58.

Harita 10: Antik İonia Kentleri. (Umar, İonia, 2001: 2.)

Birliğe üye olan kentler için bağımsızlıklarını zedeleyecek hiçbir politika konmamıştı. Bu birliğin amacı Ephesos'un güneyinde yer alan Melia/Melie halkına savaş açmak olarak belirtilmişti. Bu birliğin merkez tapınağı ise Melia'da bulunan Poseidon Helikonios'tu. Birliğin ticari merkezinden ötürü Ephesos en güçlü kenti. Bölgede özellikle yün ve palto üreten tüccarlar ticareti canlı tutmuşlardı. M.Ö. 2. binden itibaren ise en önemli yerleşim kenti Miletos'tu. Özellikle Girit ile Akhalar'ın kolonileri olmuştu. Dört büyük limanı ile Antik Çağ'ın en önemli yün merkezi olmuştu. Myus ise o dönemde Herakleia adı verilen körfezin kıyısında bulunan Liman kentiydi. Daha sonraki yıllarda Menderes Irmağının taşıyıp biriktirdiği alüvyonlar körfezi kapatmıştı. Bu nedenden kent önemini kaybetmişti. Phokaia ise denizcilerin yaşadığı kent olarak bilinmekteydi. Menderes'ten dolayı körfezin kapanması ile önemini yitirmiş bir diğer kent ise Priene olmuştu. Kolophon'da Smyrna'yı benliğine alınca 13. kent olarak birliğe katılmıştı.¹²⁰

¹²⁰ Yüksel, s. 10-11.

3.31. Kappadokia

Günümüzde Kappadokia bölgesini kapsayan yer Antik çağda daha geniş bir alandı. Günümüzdeki şehirler üzerinden bakılacak olursa Çorum, Kırşehir, Kayseri, Niğde, Yozgat, Nevşehir, Malatya, Sivas, Kahramanmaraş, Konya, Amasya, Adana ve Tokat'ı içine alıyordu.¹²¹ Kappadokia'nın komşu ülkelerle sınırları ise şöyleydi; batısında Halys (Kızılırmak) ile Tatta (Tuz) Gölü, kuzeybatısında Phrygia yer alıyordu ve Kızılırmak Paphlagonia ile arasında bir sınırdı. Doğuda ise Euphrates (Fırat) nehri Urartu ile sınırdı. Güneydoğu Torosları da Kommagene ile arasındaki sınırdı. Yine Toroslar sayesinde güneyde Kilikia ile sınırı mevcuttu. Kappadokia ismi, Kızılırmak'a doğudan katılan ve Delice Çay'ı (Kappadox) olduğu düşünülen koluydu. İsim Yunanca Kappadox Yurdu manasını taşıyıp köken olarak da Med ve Perslerce kullanılan Katpatuka'dan gelmekteydi. Kelimenin kök ve eklerine inildiğinde –uka'nın Ermeniceden gelen ve halk adı için türetilen –ukh'un Med diline uydurulması ile oluştuğu sanılmaktadır. Örnek verilecek olursa, Doğu Anadolu'da yaşayan eski halklardan Kardukh, Taokh isimleri benzerlik göstermekteydi. Medler M.Ö. 585' te burayı topraklarına katınca Ermenice Katpatukh ismini kullanmaya devam etmişlerdi.¹²²

Bölge halkının kökenine bakıldığında ise oraya göç yoluyla gelmedikleri aksine yerli oldukları görünmekteydi. Çünkü ülkenin en eski halkları sırasıyla; Hattiler (Khatti), Hititler, Hurriler, Luviler ve daha sonra göçle Phrygia'ya yerleşen Thrak kökenli ve yerli halk karışımı olan Phrygler ile bir kısmı Muşkiler sanılan topluluklardı.¹²³ Bölge halkının dili Luwice temeline dayanıyordu. Tıpkı M.Ö. I. binyılın ikinci yarısı ile M.S. I. binyılında, Anadolu'da Karia, Pisidia, Lydia, Kilikia, Lykaonia, Lykia halkları da Luwice temele dayanan dillere sahipti.¹²⁴ Kappadokia coğrafi açıdan Anadolu'nun iç kısımlarına denk gelip, kapsadığı geniş alan ve en eski devletleri, halkları, kültürleri bünyesinde barındırdığı için oldukça önemli bir bölgeydi. Herodotos, Kappadokialılara Yunanlıların "Suriyeli" dediklerini

¹²¹ Bilge Umar, *Kappadokia*, İnkılap Kitabevi Yayınları, İstanbul, 2008, s. 1.

¹²² Umar, *Kappadokia*, s. 2.

¹²³ Bkz. Umar, *Kappadokia*, s. 5-10.

¹²⁴ Umar, *Kappadokia*, s. 11.

aktarmıştır. Çünkü onlar Perslerden önce Medlerin egemenliği altındaydılar.¹²⁵ Ksenophon, Kyros'un babası tarafından Lydia, Büyük Phrygia ve Kappadokia satrapı olarak atandığını aktarmıştır.¹²⁶

3.32. Kardukh

Günümüzde Cizre ile Bitlis arasındaki dağlık bölgeye denk gelmekteydi.¹²⁷ Ksenophon'un Kardukh ile ilgili aktardıkları şöyleydi; Halkı savaşı olup dağlarda yaşamaktaydı. Bağımsız olup krala karşı boyun eğmiyorlardı. Üzerlerine gönderilen yüz yirmi bin kişilik kraliyet ordusundan geriye dönen olmamıştı. Ovadaki satrapla ateşkes imzaladıklarında karşılıklı alışveriş yapabilmekteydiler.¹²⁸ Anabasis ordusu, Kardukhia dağlarından geçerken yedi gün boyunca savaşmak zorunda kalmıştı.¹²⁹ O dönem Kardukhia'ya Persler egemen değildi ve halkı ilkel bir hayat sürmekteydi.¹³⁰ Ordunun buradan geçerken saldırılara maruz kalması oldukça zorlu bir bölge olduğunu göstermekteydi. Ordu ilerleyerek Kentrites nehrinin aktığı ova üzerinde yer alan bir köyde konaklamıştı. Nehir Armenia'yı Kardukhia'dan ayırıyordu.¹³¹

Bu nehir günümüzdeki Bitlis Çayıydı. Ordunun konakladığı alan ise günümüzde Siirt ve Kurtalan arasında yer alması gerekmekteydi. Ordunun yürüdüğü yol günümüzde Siirt, Kurtalan, Bitlis, Muş güzergahı olup 162 km'ydı.¹³² Bitlis coğrafi açıdan çok önemli bir alanda yer almaktaydı. Güneydoğu ve Doğu Anadolu'yu birbirinden ayıran Güneydoğu Toroslarının en dar kısmını yarmış olan vadi üzerindeydi. El-Cezire düzlüklerini Doğu Anadolu Platolarına bağlayan ve oradan İran-Kafkasya'ya kadar uzanan bir güzergah üzerinde bulunması, ticaret kervanlarının ve mevsimlik göç kitlelerinin kullanmış olduğu yol olmuştu.¹³³ Bitlis'in bu konumu ordunun da geçtiği ve konakladığı yerin olmasını kanıtlamaktaydı.

¹²⁵ Herodotos, I. 72.

¹²⁶ Ksenophon, *Anabasis*, Çev. Oğuz Yarlıgış, I. IX. 7.

¹²⁷ Bilge Umar, *Türkiye Halkının İlkçağ Tarihi*, Cilt. 1/B, İlke Yayıncılık, Ankara, 1991, s. 73.

¹²⁸ Ksenophon, *Anabasis*, Çev. Oğuz Yarlıgış, IV. V. 16.

¹²⁹ Ksenophon, *Anabasis*, Çev. Oğuz Yarlıgış, IV. III. 2.

¹³⁰ Umar, *Doğu Anadolu*, s. 45.

¹³¹ Ksenophon, *Anabasis*, Çev. Oğuz Yarlıgış, IV. III. 1.

¹³² Umar, *Doğu Anadolu*, s. 46.

¹³³ Metin Tuncel, "Bitlis", *İslam Ansiklopedisi*, Cilt. 6, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 1992, s. 225-226.

3.33. Karia

Antik Çağ'da Karia denilen yer günümüzdeki güneybatı Anadolu kıyılarında yer alıyordu. Bölge verimli ovalara, sarp dağlara ve ormanlık alanlarla kaplıydı. Ege Denizi'nin doğu kıyılarından başlayıp, kuzeyinde Büyük Menderes Nehri, Aydın Dağları yer alıyordu. Güneye inildiğinde ise Dalaman (İndus) Çayı geçmekteydi. Doğusunda Kızılhisar-Acıpayam Ovası, kuzeybatısında Babadağ yer almaktaydı. Karia'nın komşu kentleri ise, Kuzeyde İonia ve Lydia, kuzeybatıda Phrygia ve Pisidia, güneydoğuda Likya idi. Bölgenin kıyı kesimleri girintili ve çıkıntılı olduğundan doğal bir liman görevi görüyordu.¹³⁴

Karialı denilen halkın bu bölgeye gelip yerleşmeleri ile ilgili birkaç rivayet mevcuttu. Bunlardan birine göre; Herodotos ve Strabon kaynaklıydı ve Karialılar'ın eski adının Lelegler olduğunu iddia ediyordu. Homeros'da Lelegler'in daha önceleri kralları Altes döneminde Troia'nın güneyindeki, Satnioeis nehri kıyısında bulunan Pedasos şehrinde yaşadıklarını ve Troia savaşından sonra bu bölgeye göç ettiklerini, göç esnasında geçtikleri yerlerde izler bıraktıklarını ifade etmişti.¹³⁵ Herodotos'a göre Karialılar ile Lelegler arasında fark yoktu, Lelegler'in ya Karialılar'ın bir kolu olduğunu ya da köleleştirdikleri bir halk olduklarını düşünmekteydi. Strabon ise, bölgenin gerçek halkının Lelegler olduğunu ve ikisinin aynı halk olmadığını belirtmişti.¹³⁶ Başka bir rivayete göre ise, Ege Denizi ile Girit'ten gelen Minoslular Karialılar'ın atalarıydı ve Karia'nın kıyı kesimini ele geçirip burada kolonileşmişlerdi.¹³⁷

Görüldüğü üzere kent halkının kökeni ve nereden gelip buraya yerleştikleri ile ilgili bir fikir birliği olmamasına rağmen çok önemli kentlere sahipti ve Pers Satraplığı döneminde Persler bölgenin yönetimini yerlilere bırakmıştı. Karia'nın en önemli kentleri ise, Tralleis (Aydın), Nysa (Sultanhisar), Salbakos (Babadağ), Alabanda (Araphisar), Alinda (Karpuzlu), Stratonikeia (Eskihisar), Knidos

¹³⁴ Koca, s. 43.

¹³⁵ George Bean, *Eski Çağ'da Menderes'in Ötesi*, Çev. Pınar Kurtoğlu, Arion Yayınevi, İstanbul, 2009, s. 3.

¹³⁶ Kaya, *Eski Çağ-I*, s. 68-69.

¹³⁷ Koca, s. 43.

(Reşadiye), Bargasa (Kavaklı), Halikarnassos (Bodrum), Aprodiasias (Karacasu-Geyre), Bargylia (Gökhisar), Mylasa (Milas)'dı.¹³⁸

Harita 11: Karia Antik Kentleri.¹³⁹

Karia'lılar Pers satraplıklar hakimiyetinde, yönetimde ise yerli hanedandan Hekatomnidler ile tarihinin en parlak devrini yaşamışlardı denilebilir. Çünkü Yunan ile Persler arasında dengeyi sağlayan bir güç olmayı başarmışlardı. M.Ö. 5-4 yüzyıllarda Hyssalomus yönetime geçerek bağımsız bir satraplık kurmuştu. Ondan sonra gelen varisleri de bölgede hakimiyet kurmayı başarmışlardı. İktidar ailesi adını Hyssaldomus'un oğlu Hekotomnus'un ilk satrap oluşuyla almıştı. Satrap Persler adına finansal işlerden sorumlu bir görevliydi. Hatta ve hatta Milas Satrapı olarak kutsal Tanrı Zeus Labranda simgesini içeren bronz ve gümüş para bastırmıştı. Ondan sonra oğlu Moussollos M.Ö. 377-353'de güçlü bir donanma kurmuştu ve Halikarnassos'u Yunan kent devletlerini kapsayan Karya Birliği'nin başkenti yapmıştı. Böylelikle Karia kuzeyde Menderes Nehri, güneyde ise Rodos'a ve güneydoğuda Likya'ya kadar sınırlarını genişleten bağımsız bir devlet olmuştu. Ondan sonra gelen ardılları kayda değer şeyler yapamamış hatta yönetim için

¹³⁸ Kaya, *Eski Çağ-I*, s. 328.

¹³⁹ <http://karya.org.tr/> (Er. Tar.: 24.02.2019).

kavgaya tutuşmuşlardı. Hekatomnid iktidarı döneminde yapılan diğer önemli şeyler ise, satraplık başkenti Milas'tan Halikarnossos'a taşınmış, kentin planı yeniden düzenlenmiş ve iki limanıyla Halikarnossos deniz ticaretinin merkezi olmuştu. Özellikle bu hanedanlığın iktidar olduğu yıllarda Karia, Anadolu'nun M.Ö. 4. yüzyılını politik ve kültürel anlamda olumlu şekilde etkilemişti.¹⁴⁰

Homeros Karialılar'ın kaba konuştuklarını aktarmıştır.¹⁴¹ Herodotos, Karialıların adalardan bölgeye geldiklerini aktarmıştır. Eski isimleri Leleg'lerdi ve Minos soyundan geliyorlardı. Karialılar savaş başlığının üzerine konulan sorgucu, kalkan üzerine işaretler kazımayı ve kalkana kulp takmayı icad etmişlerdi. Karialılar göç etmediklerini ve yerli olduklarını iddia etmişlerdi.¹⁴²

3.34. Kelainai

Günümüzde Afyon'un Dinar İlçesine denk gelmektedir.¹⁴³ Yunanca'da Kelainai isminin sonundaki -ai çoğul anlam verip "Kelainai Halkının Kenti" manasını taşımaktaydı.¹⁴⁴ Ksenophon Phrygia'nın geniş ve gelişmiş yerleşimi olarak burayı tanımlamıştı. Kyros'un burada bir sarayı vardı ve beraberindeki orduyla burada konaklamıştı. Sarayda bir sürü yabani hayvanın barındığı bir kuru vardı ve Kyros egzersiz yapmak için bunları avlıyordu. Maiandros nehrinin kaynağı sarayın altından çıkıyor bu korunun ortasından akıp Kelainai şehrinden geçiyordu.¹⁴⁵ Ksenophon'un aktardığı bilgiler Kelainai'nin tarihi için oldukça önem atfetmekteydi. Çünkü Pers Kralı Kyros'un burada bir sarayının oluşu kentin iklim ve coğrafi olarak güzel olduğunun göstergesiydi. Bu nedenden ötürü Kral burada saray yaptırma gereği duymuştu. Herodotos, Maiandros'un kaynaklarının buradan aktığını aktarmıştır. Marsyas Silenos'un derisinden yapılan tulum bu kentte asılıydı. Phrygialıların söylediğine göre Apollon derisini yüzüp duvara asmıştı.¹⁴⁶

¹⁴⁰ Koca, s. 44-45.

¹⁴¹ Homer, *İlyada*, II. 865.

¹⁴² Herodotos, I. 171.

¹⁴³ Başgelen, s. 47.

¹⁴⁴ Umar, *TTA*, s. 415.

¹⁴⁵ Ksenophon, *Anabasis*, Çev. Oğuz Yarlıgaş, I. II. 7.

¹⁴⁶ Herodotos, VII. 26.

3.35. Kerasous

Günümüzdeki Giresun iline denk gelmekteydi.¹⁴⁷ Antik ismi Kerasus'tu. Bölgede bolca yetişen kirazdan dolayı bu ismi aldığı iddia edilmektedir. Şehrin üzerinde bulunduğu yarımada'nın denize doğru bir boynuz şeklinde uzaması, eski Yunanca'da ki "boynuz" kelimesinin "keras" oluşu da başka bir iddiydı.¹⁴⁸ Ksenophon Kerasous'un Sinopeliler tarafından Kolkhis bölgesinde deniz kıyısında kurduğu bir koloni olarak aktarmıştır.¹⁴⁹ Strabon, kentin orta büyüklükte olduğu aktarmıştır.¹⁵⁰

3.36. Khalkedon

Günümüzdeki Kadıköy'ün antik çağdaki ismiydi. Yunancası Khalkos yani bakır anlamındaki kelimedenden gelmekteydi. Fakat kelimenin aslı Kala-ka-a-da'n gelen iskele yeri manasını taşımaktaydı.¹⁵¹ Khalkedon'u ilk olarak Herodotos Dareios'un Skyth Seferine çıkışında anmıştı.¹⁵² Bu bilgi dışında Khalkedonlular'ın kentlerini Bizanslılardan önce kurduğunu aktarıp, Hellespontos kadar güzel bir yer dururken burada kent kurmalarını eleştirip kör olduklarını ifade etmişti.¹⁵³

Khalkedon'u M.Ö. 685'te Yunanistan'da ki Megara kentinden Anadolu'ya göç edenler kurmuştu. Kent sıfırdan kurulmayıp var olan yerleşim geliştirilmişti. M.Ö. 450'den sonra zenginleşen kent para basmaya başlamıştı. M.Ö. 5. yüzyıldan sonra basılan bu paraların ön yüzünde erkek başı resmedilirken, arka yüzünde ise kare içerisinde tekerlek ve tekerliğin çubuk gibi olan kısımların arasına da kentin isminin kısaltılışı "KAΛX" yazılmaktaydı. M.Ö. 4. yüzyıldaki gümüş paralarda ise, ön yüzünde buğday başağı, onun üzerinde yine kent isminin kısaltılışı, arka yüzünde de kare şeklinde dörde bölünen bir çukurun içine noktalar doldurulmuştu.¹⁵⁴ Khalkedon kentinin gümüş para basacak seviyeye ulaşması onun önemli bir kent olduğunu

¹⁴⁷ Başgelen, s. 47.

¹⁴⁸ Feridun Emecen, "Giresun", *İslam Ansiklopedisi*, Cilt. 14, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1996, s. 78.

¹⁴⁹ Ksenophon, *Anabasis*, Çev. Oğuz Yarılgış, V. III. 2.

¹⁵⁰ Strabon, XIII. 3,17.

¹⁵¹ Umar, *TTA*, s. 362.

¹⁵² Herodotos, V. 84.

¹⁵³ Herodotos, V. 144. Ayrıca Bkz. V. 26.

¹⁵⁴ Umar, *Bithynia*, s. 67-68-69.

gösteriyordu. Strabon, Khalkedon'un Megaralılar tarafından kurulduğunu, denizden içeriye doğru küçük timsahların beslendiği bir pınarın olduğunu aktarmıştır.¹⁵⁵

3.37. Khrysopolis

Günümüzde Üsküdar'a denk gelmekteydi.¹⁵⁶ Ksenophon buranın Khalkedon topraklarında bulunduğunu, Atinalılar'ın kenti aldıklarını ve bir gümrük örgütü kurduğunu aktarmıştır.¹⁵⁷ Yunanca ismi "altın kenti" manasını taşımaktaydı.¹⁵⁸ Strabon, Khrysopolis'i Hellespontos Phrygia'sı içerisinde yer alan bir köy olarak saymıştır.¹⁵⁹

3.38. Killa

"Ey Khryse'yi kutsal Killa'yı koruyan, gümüş yaylı, Tenedos'un güçlü kralı, Smintheus" diye Homeros'un¹⁶⁰ bahsini ettiği, günümüzde Thebe (Edremit) ovasında Zeytinli köyünün olduğu yerde sanılan çok eski bir antik kentti. Aiolisler'in Batı Anadolu'da ele geçirdiği ilk yer olup 12 kent birliğine de üye idi. Kelime Anadolu kökenli olup, K-uwa-ila yani güzel geçit veyahut boğaz manasına gelmekteydi. Herodotos'ta Aiolia kentleri arasında Killa'yı saymıştır.¹⁶¹ Strabon, Adramyttion topraklarında yer aldığını aktarmıştır. Thebe civarında, içinde Killa Apollon'unun tapınağı bulunuyordu. İda Dağı'ndan çıkıp kentin içinden geçen Killaios adında bir ırmak akıyordu. Lesbos'taki Killaion da ismini buradan almıştır. Gargara ile Antandros arasında bir de Killaios Dağı vardı.¹⁶² Killaios ırmağının günümüzde Zeytinli Çayı olduğu düşünülmektedir.¹⁶³

3.39. Kios

Günümüzde Gemlik'in bulunduğu yerde antik dönemde kurulan bir şehirdi. Bir liman yerleşimi olan şehrin doğusunda Sangarios ırmağı ile güneydoğusunda

¹⁵⁵ Strabon, XII. IV. 2.

¹⁵⁶ Başgelen, s. 47.

¹⁵⁷ Ksenophon, *Yunan Tarihi*, I. I. 22.

¹⁵⁸ Umar, *Bithynia*, s. 56.

¹⁵⁹ Strabon, XII. IV. 1,2.

¹⁶⁰ Bknz; *Ilyada*, I. 37, 451.

¹⁶¹ Herodotos, I. 149.

¹⁶² Strabon, XIII. I. 62.

¹⁶³ Umar, *TTA*, s. 441.

Phrygia'ya giden ticaret yollarının kesişme noktası yer alıyordu. Şehrin kuruluşu antik kaynaklarda altın postu arayan Arganoutlar'dan gelmekteydi. Bu kaynakların aktardığına göre Herakles'in arkadaşı olan Kios şehri kurmuştu. Daha sonraları Miletoslular tarafından kolonize edilmişti. Limanında gemilerin rahatça demirleyebileceğinden ötürü Nikaia ve Phrygia'nın emporionu konumuna gelmişti. Kios Makedonya Kralı V. Philippos tarafından M.Ö. 202 yılında tahrip edilmiş ve Bithynia Kralı Prusias'a verilmişti. Yeni kral şehri restore edip ismini Prusias olarak değiştirmiş fakat Prusa (Bursa)'dan ayırmak için Sahil Prusa'sı ismini vermişti.¹⁶⁴

Kios'tan bahseden Herodotos, Anadolu'da ki Yunan kolonilerinin Pers egemenliğine karşı giriştiği başarısızlık sonucu, Hymias adındaki bir Pers komutanı Mysia bölgesindeki Kios'u aldığını aktarmaktaydı.¹⁶⁵ Kios'un bu kadar eskiye dayanan önemli bir şehir oluşunun yanı sıra günümüze kadar ulaşmış kalıntıları da mevcuttur. Antik dönemden kalma bazı sütun parçaları ile lahitler olup, Bizans döneminden kalma surlar eski kentin üzerine kurulup onu tahrip ettiğini göstermektedir.¹⁶⁶

3.40. Klazomenai

Luwice Kalassumna, Kal-a-ass-a-umna olup, iskele kenti halkı manasını taşımaktaydı.¹⁶⁷ Lokalizasyonu ise İzmir Körfezinin Urla iskelesi ile Urla Devlet Hastanesinin üzerinde bulunduğu adaya denk gelmekteydi. 12 İonia Birliği Kentleri arasındaydı. Lydia Kralı Alyattes kıyıdaki Yunan kentlerinin gelişip güçlenmesini önlemek amacıyla Klazomenai kentine M.Ö. 600 yılında saldırmış fakat alamamıştı.¹⁶⁸ Ksenophon, Pers Kralı Artakserkses'in barış antlaşmasında Klazomenai, Kıbrıs ve Anadolu kentlerinin kendisine ait olmasını uygun bulduğunu yazmıştı.¹⁶⁹ Herodotos, Kroisos'un Delphoi'ye gönderdiği Klazomenai hazinesinden

¹⁶⁴ Kamil Doğanç, "Mehmet Ziya'nın Gözüyle Antik Dönemde Bursa ve Çevresi (Eleştirel Bir Bakış)", *Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı 21, Bursa, 2012, s. 206.

¹⁶⁵ Herodotos, V. 122.

¹⁶⁶ Doğanç, s. 207.

¹⁶⁷ Umar, *İonia*, s. 81.

¹⁶⁸ Umar, *İonia*, s. 82.

¹⁶⁹ Ksenophon, *Yunan Tarihi*, V. I. 31.

bahsetmiştir.¹⁷⁰ Strabon, filozof Anaksagoras'ın Klazomenai'li olduğunu aktarmıştır.¹⁷¹

3.41. Kolossai

Herodotos Kolossai'yi Phrygia kenti olarak saymıştı.¹⁷² Kent isminin Yunanca'da manası yoktu. Luwice'de Kolo (kıyı-iskele) manasını taşıyıp günümüzdeki Khonai/Honaz'ın yakınında bulunan bir akarsu kıyısında idi. İsim de burayı işaret edip Kolo-a-ssa "Kıyı Kenti"ydi. Ksenophon Anabasis'te, kentin büyük ve zenginliğinden bahsetmişti.¹⁷³ Ksenophon, Kyros'un ordusunun Phrygia içinden geçerek geniş ve gelişmiş Kolossai kentine varmıştı, Onbinlerin ordusu kentte yedi gün kalmıştı.¹⁷⁴

3.42. Korakesion

Strabon Pamphylia'nın sınırında Korakesion'u da saymaktaydı.¹⁷⁵ Kilikia'nın çok dik bir kaya üzerinde kurulu olan Korakesion kalesinden bahsetmekteydi. Kale Diodoros'un savaflara giderken kullandığı bir hareket üssüydü.¹⁷⁶ Korakesion Hellenleşme döneminde Alanya'nın ismiydi. Yunanca Korakos-Korax kurbağa/karabatak demektir. Bir burun üzerinde kurulu olan kentin Korakassa isminden geldiği ve bu ismin "çıkıntılık yeri" manası taşıması, Korakassa'dan Korakesion'a dönüştüğünü göstermekteydi.¹⁷⁷ Korakesion/Alanya'nın lokalizasyonu ise, Antalya körfezinin doğu kıyısına denk gelen denizden 250 m. yükseklikte bulunan bir dağ eteğinde kurulmuştu. Şehir deniz korsanlarının sığınağı olarak da anılmaktaydı.¹⁷⁸

¹⁷⁰ Herodotos, I. 51.

¹⁷¹ Strabon, XIV. I. 36.

¹⁷² Herodotos, VII. 30.

¹⁷³ Umar, *Phrygia*, 83-84.

¹⁷⁴ Ksenophon, *Anabasis*, Çev. Oğuz Yarlıgış, I. II. 6.

¹⁷⁵ Strabon, XIV. IV. 2.

¹⁷⁶ Strabon, XIV. V. 2.

¹⁷⁷ Umar, *TTA*, s. 462.

¹⁷⁸ İdris Bostan, "Alanya", *İslam Ansiklopedisi*, Cilt. 2, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 1989, s. 339.

3.43. Kotyora

Günümüzde Ordu'nun antik dönemdeki ismi Kotyora'ydı. Yakınındaki koylar birer liman görevi görüyordu. Kuzeybatısında bugün Bozukkale denilen küçük bir yarımada da yer alıyordu.¹⁷⁹ Ksenophon Kotyora'nın Sinope'ye bağlı bir Miletos kolonisi olduğunu aktarmaktadır. Ordu burada şehrin dışında kırk beş gün konaklamıştı. Kotyoralılar askerler için bir Pazar kurmayıp surların kapısını kapatmışlardı ve hastaları da içeriye almıyorlardı. Sinopeliler buranın yağmalandığını duyduğu zaman anlaşma için elçiler gönderip askerleri Sinope'ye davet etmişlerdi. Kotyora Sinope'ye vergi ödediği için bu elçilerin gelmesi normaldi.¹⁸⁰

3.44. Kromna

Homeros'ta geçen¹⁸¹ bu antik kent Paphlagonia kıyısında yer alıyordu. Günümüzde ise Kuruçayıle'in doğusunda denize doğru çıkıntılı bir yarımadadadır. Luwi dilinde Kromna, baş, başkan, bey, doruk, uç ya da çıkıntı manasına gelmekteydi. Kro köküne -umna (insanı, halkı) eki getirilerek türetilip "çıkıntının halkı" anlamını taşıyordu.¹⁸²

3.45. Lampsakos

Herodotos Lampsakos'u Hellespontos siteleri içinde saymaktaydı.¹⁸³ Lokalizasyonu ise; Çanakkale Boğazı'nın Marmara Denizi yakınındaki kıyı kent, günümüzdeki Lapseki'nin eski mezarlığın bulunduğu tepede kurulmuştu. Lampsake antik çağda tapkı gören bir Tanrıça ismiydi ve Lampsakos oradan geliyordu.¹⁸⁴ Ksenophon ordusu ile Lampsakos'a varmıştı ve orada ona dostluk armağanları verilmişti. Maddi açıdan sıkıntı yaşayan Ksenophon, Lampsakos'ta elli dareikosa atını satmıştı. Onun atını çok sevdiğini bildikleri için atın parasını ödeyip geri

¹⁷⁹ Bahaeddin Yediyıldız, "Ordu", *İslam Ansiklopedisi*, Cilt. 33, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 2007, s. 367.

¹⁸⁰ Ksenophon, *Anabasis*, Çev. Oğuz Yarlıgış, V. V. 3, 5, 6, 7.

¹⁸¹ Homeros, *İlyada*, II. 855.

¹⁸² Umar, *TTA*, s. 480.

¹⁸³ Herodotos, V. 117. Ayrıca Bkz. IV. 138, VI. 37.

¹⁸⁴ Umar, *Türkiye Halkı*, Cilt 1/A, s. 110.

almışlardı.¹⁸⁵ Strabon, Lampsakos'un zengin bağlarla kaplı olduğunu aktarmıştır. Kserkses, Lampsakos'u bağlarla donaltması için Themistokles'e vermişti.¹⁸⁶ Tarihçi Kharon ve Adeimantos, retorikçi Anaksimenes'de Lampsakos'luydu.¹⁸⁷ Kserkses'in Themistokles'e Myous'yı balık, Magnesia'yı ekmek ve Lampsakos'u şarap ihtiyacını karşılamak için verdiği söyleniyordu.¹⁸⁸

3.46. Larisa

Antik çağda birçok bölgede farklı Larissa kentleri vardı ve bunların ortak özelliği ise; topraklarının nehirler tarafından getirilen alüvyonlar taşıdığı için Luwi dilinde Lar-a-issa "kum kenti" manasını taşıyordu. Homeros'un bereketli Larisa¹⁸⁹ olarak bahsini ettiği kent Aiolis'in Phrikonis bölgesinde yer alıyordu. Günümüzdeki kalıntıları ise Hermos (Gediz) ırmağını aşan yola yakın bulunan Buruncuk Köyü civarındadır.¹⁹⁰

3.47. Lekton/Lektos

Troas bölgesinin güneybatı ucunda bir burun. Umar, kelimenin aslının Laka olabileceğini ve kaya ucu, kaya çıkıntısı, kaya doruğu anlamına geldiğini iddia etmekteydi.¹⁹¹ Bu uca günümüzde Baba Burnu denmektedir ve burada bulunan kaleden dolayı Baba Kale olarak da bilinmektedir. Yakınındaki Babakale köyünün isminin de buradan geldiği düşünülüyordu.¹⁹² Homeros'ta "Lektos" ismiyle anılan yer burun olarak geçmektedir;

-Lektos burnundan fırladılar denizden,¹⁹³

Strabon'da da bahsi "Lekton" olarak birçok yerde geçmektedir. Özellikle bir yer hakkında bilgi verirken sık sık bu burun üzerinden¹⁹⁴ yol tarifi yapan Strabon;

¹⁸⁵ Ksenophon, *Anabasis*, Çev. Oğuz Yarılgış, VII. VIII. 2, 3, 6.

¹⁸⁶ Strabon, XIII. I. 12.

¹⁸⁷ Strabon, XIII. I. 19.

¹⁸⁸ Strabon, XIV. I. 10.

¹⁸⁹ Bknz; *İlyada*, II. 840, XVII. 300.

¹⁹⁰ Umar, *TTA*, s. 507-508.

¹⁹¹ Umar, *TTA*, s. 512.

¹⁹² Umar, *Troia*, s. 253.

¹⁹³ Homeros, *İlyada*, XIV. 280.

Lekton'un Tenedos ile Lesbos arasında yer aldığını Aigai Denizi'ne kadar uzandığını aktarmıştı. Ayrıca İda Dağına çıkmak için kullanılan yolda denizden ilk ayak basılan yerin Lekton olduğunu da eklemiştir.¹⁹⁵

3.48. Lydia

Lydialılar, Demir Çağı'ndan Pers hâkimiyetine kadar Anadolu'nun en güçlü krallığıydı. Bunu bilen Persler Anadolu'ya sahip olabilmek için Lydialılar'ı egemenlikleri altına alıp satraplıklara böldü. Perslerden önce köklü ve uzun geçmişe sahip bir krallıktı. Lydia Krallığı denilince akla gelen ilk şey Lydialılar'ın öz yurdu olmalıydı. Bu coğrafya güney kesiminde, Karia bölgesinden Maiandros/Menderes Irmağı ile ayrılmaktaydı. Doğuya doğru bakıldığında Uşak iline kadar uzayıp Uşak'ın batı kısmını da kapsıyordu. Kuzeydoğuda Kütahya ile sınır komşusuydu ve Kütahya'nın içinde kalan Synaos/Simav ile Kadys/Gediz Phrygia'sını da kapsıyordu.¹⁹⁶

Eski Hitit başkenti Hattuşa ve başka bölgelerde yapılan arkeolojik kazılar sonucu o bölgede kullanılan dilin Luwice olduğu tespit edilmiştir. Bu dili kullanan halka Luwili denmekteydi ve dilleri Hint-Avrupa Ailesinin bilinen en eski dillerinden biriydi.¹⁹⁷ Bu dil ailesine mensup olduğundandır ki Homeros'ta Lydialılar geçmez. Onun yerine bölgeye Maeonya demişti. Bu bölge ve halkı ile ilgili en eski bilgileri M.Ö. 7-6 yüzyıllarda Yunanlı yazarlar olan Mimnermos, Sappho, Hipponax, Xenophanes'den öğrenilmektedir. Bu kaynaklara göre bölgede önce Maeonyalılar sonrasın da Lydialılar hüküm sürmüştü.¹⁹⁸

Lydia tarihi ile ilgili bilgelere Herodotos'dan da ulaşılmaktadır. Aktardığı bilgelerin çoğu da mitlerle karıştıktı. Lydia'nın bilinen ilk kralı Agron, Herakles Oğulları soyundan gelmekteydi. Herakles'in oğlu, Alkaeus'un oğlu, Belos'un oğlu, Ninos'un oğlu diye sıralanan soy zincirine dayanmaktaydı. Kısacası Herakles'in ardıl

¹⁹⁴ Bkz. Strabon, "İda Dağı Lektona'a kadar uazanır." (XIII. I. 2.), "Bu dağ, Zeleia dolaylarındaki burunla, Lekton olarak adlandırılan diğer bir burun tarafından sınırlanır." (XIII. I. 5.), vb. XIII. I. 8. 24, 48, 49, 51, 68, XIII. II. 2.

¹⁹⁵ Strabon, XIII. I. 5-6.

¹⁹⁶ Bilge Umar, *Lydia*, İnkılap Kitabevi Yayınları, İstanbul, 2001, s. 1.

¹⁹⁷ Umar, *Lydia*, s. 4.

¹⁹⁸ Ekrem Akurgal, *Anadolu Kültür Tarihi*, Tübitak Yayınları, Ankara, 1998, s. 283.

torunları şeklinde ifade edilebilirdi. Bu soy dışında hatta onlardan öncede yaşayan başka bir soy mevcuttu. Bu diğer krallar soyu da; Manes oğlu, Atys'in oğlu, Lydos'dan gelmekteydi. Sonuncusundan ötürü burada yaşayan halka Lydios'lar eski adı olan Maionia, bu ülkeye de Lydia denmekteydi. Kral Lydios, yönetimi emanet olarak Herakles Oğullarına bıraktıktan sonra ilahi bir işaretle geri almıştı ve egemenlikleri 505 yıl kadar sürmüştü. Kral Agron'dan sonra Kral Kandaules'e kadar krallık babadan oğula geçmişti. Kral isimlerinin genellikle çoğu M.Ö. I. binyılın ortalarındaki tanrı isimlerinden bozmaydı.¹⁹⁹

Kandaules'ten sonra krallık el değiştirip Lydia soyundan gelme Gyges'e geçmişti. M.Ö. 687'de başa geçen Gyges batı Anadolu'da yerli halkın elinden alınmış yerlerde kentçikler kuran Hellenler ile mücadele edilmeye başlanmıştı. Gyges Smyrna/İzmir'e ordu gönderdi, Kolophon kenti ile Manisa'yı ele geçirip haraca bağladı.²⁰⁰ Gyges'den sonra ardılı Ardys başa geçip Priene'yi ele geçirdi. Bu dönemde Kimmerler'in başkent Sardeis'e girip talan etmesini kentin hisarına sığınıp izlemekle kaldı.²⁰¹

Ardys'in M.Ö. 621'de ölümü üzerine oğlu Sadyattes geçti ve o dönem Kimmer saldırılarının önüne geçemeyip M.Ö. 609'da öldü. Yerine oğlu geçti. Büyük bir kral olan Alyattes Kimmerler'i yendi. Smyrna/İzmir'i uzun bir kuşatmadan sonra M.Ö. 600 yılında ele geçirdi fakat Lydia için tehlikeli gördüğünden yaktırıp yıktırmıştı. Bu dönemde İonia kent devletçisi olan Klazomenai/Urla Lydia'yı yendi. Aynı anda Miletos'a karşı sürdürülen savaş sonuçlanamayıp barış imzalandı. Alyattes Batı Lydia'da istediği dengeyi kurunca Bithynia'ya doğru yöneldi. Ardından Med soyundan gelme Şah Keyakser/Kyaxares yönetimindeki İran'la savaşa girişti. 6 yıl boyunca süren savaşta iki ordu tam anlamıyla bir üstünlük yakalayamamıştı.²⁰²

6. yılın sonunda iki ordu Kızılırmak'ın doğusunda savaşırken Miletos'lu Thales'in önceden bildirdiği güneş tutulması M.Ö. 585 yılının 28 Mayıs günü gerçekleşti. İki ordu bunu ilahi işaret sayıp barış imzaladı ve Alyattes kızı Aryenis'i,

¹⁹⁹ Umar, *Lydia*, s. 38-39.

²⁰⁰ Umar, *Lydia*, s. 41-42.

²⁰¹ Umar, *Lydia*, s. 48.

²⁰² Umar, *Lydia*, s. 49-50.

Şah Kyaxares'in oğlu Astyages'e verdi.²⁰³ Yapılan anlaşma ile Kızılırmak sınır kabul edilmişti. Daha sonra Lydialılar Balıkesir-Edremit dolaylarına yayılmak istedi. Alyettes'in M.Ö. 563'te ölmesiyle yerine oğlu son Lydia kralı Kroisos geçti.²⁰⁴

Kroisos batı Lydia kıyılarının güvenliğini sağlayıp Ephesos/Selçuk'a yürüdü, daha sonra birer bahane bulup İonia ve Aiolis üzerine yürüdü. Kroisos'un amacı babasının Kızılırmak'a kadar genişlettiği topraklarını daha da genişletip diğer kentler üzerinde egemenlik kurmaktı. Bu dönemde Lykialılar bağımsızdı ve Kilikialılar da İran'a bağlıydı. Lydialılar en parlak dönemlerini o zaman yaşamışlardı. Çünkü başkent Swarda/Sardeis'in içinden akan Paktalos/Sart Çayı altın kırıntıları taşıyordu. Altınlar Çaya Bergama ile onun batısındaki Kalarga Tepesi (Teuthrania kentçığının yukarı hisarı) arasında kalan bir altın madeninden akıyordu. Bu nedenden dolayı Lydialılar takas yerine para basan ilk ulus olmuşlardı. Paraların üzerinde aslan başı ile boğa başı kabartması işlenmişti.²⁰⁵

Resim 8: Aslan Başı Kabartması İle Bir Lydia Sikkesi.²⁰⁶

Lydialılar en zengin dönemini yaşarken Persler Medler'i yenip Kızılırmak sınırına dayanmışlardı. Lydia'yı kuşatan Persler 14. günün sonunda galibiyeti almışlardı. Kral Kroisos'u odun yığını üzerinde diri diri yaktırmak isteyen Kyros ile ilgili Herodotos'da anlatılan bir hikaye vardı. Ama anlatılan hikayedeki tarih ile

²⁰³ Umar, *Lydia*, s. 50-51.

²⁰⁴ Umar, *Lydia*, s. 52.

²⁰⁵ Umar, *Lydia*, s. 54-55.

²⁰⁶ <http://www.wildwinds.com/coins/greece/lydia/i.html> (Er. Tar.: 15.07.2019).

Kroisos'un yaşadığı tarih arasında bir tutarsızlık vardır. Herodotos'da öldürülmedi denen Kroisos yakın zamanda bulunmuş olan Babylon/Babil belgelerince aktarılan bilgiye göre öldürülmüştü.²⁰⁷ M.Ö. 547/6'da Persler tarafından yıkılan Lydia'nın başkenti Sardes, Pers satraplık merkezi haline getirilmişti.²⁰⁸ Herodotos, Lydia'daki Tmolos dağından akan altın kumdan bahsetmiştir. Kroisos'un babası Alyattes'e ait büyük bir mezar anıtı olduğunu aktarmıştır. Lydia'lı kızların evleninceye kadar kendilerini satıp çeyizlerini bu parayla yaptıklarını da Herodotos'tan öğrenmekteyiz.²⁰⁹

Harita 12: Lydia'nın Başkenti Sardes.²¹⁰

3.49. Lykaonia

Antik Anadolu'da Lykaonia denilen bölge Konya ve Karaman yöresini kapsıyordu. Bölge isminin ise Hitit dönemindeki Lukka'dan geldiği belirtilmişti. Kelimenin kökenine inildiğinde Lukkawana olduğu ve Lukkalılar veya Lukka Ülkesi anlamına geldiği gözükmekteydi. Bölgenin antik dönemdeki komşuları ise; batıda Parorew, doğuda Laranda (Karaman) ile Kybrista (Ereğli), güneyde ise İsaوريا, Homanedes, doğu Pisidia'dır. Bölgenin coğrafi konumuna bakıldığında ise

²⁰⁷ Umar, *Lydia*, s. 57-58.

²⁰⁸ Bülent İplikçioğlu, *Eskiçağ Tarihinin Ana Hatları*, Bilim Teknik Yayınevi, İstanbul, 1994, s. 79.

²⁰⁹ Herodotos, I. 93.

²¹⁰ <https://dare.ht.lu.se/> (Er. Tar.: 15.07.2019).

Anadolu'nun merkezine yakın olduğundan kültürel bir çeşitlilik gözükmektedir. Bu durum bölgenin şehirleşmesi açısından da oldukça önem arz etmekteydi. Antik çağın sorun teşkil eden bölgeleri arasında bulunan Kilikya, İsauria, Pisidia, Homanadeis'e komşu olduğundan Roma döneminde de Lykaonia bu bölgelerle birlikte bazı düzenlemelere tabi tutulmuş ve bu durum Lykaonia isminin duyulmasını sağlamıştı.²¹¹

3.50. Lykia

Bölge Teke Yarımadası'na tekabül etmekteydi. Güneyinde Akdeniz yer alıyordu. Kuzeyde Kabalis bölgesi ve Milyas'ı da kapsamaktaydı. Doğu sınırında Alakır Çayı, batı sınırında ise Dalaman Çayı (İndos) geçmekteydi. Lykia'nın kuzeyinde yer alan Elmalı yaylasında Milyaslılar, Lykia'nın doğusundaki Beydağları'nda ise Solymler yaşamaktaydı. Bu iki halk da Lykialılar ile akrabaydı ve aynı bölgede sayılırlardı. Lykia ismi Lukka'dan gelip ilk defa M.Ö. 8. yüzyıl da Homeros'un İlyada destanında geçmekteydi.²¹²

Herodotos'a göre Lykia isminin Anadolu'yla ilgisi yoktu. Aktardığına göre; Girit'te Minos, kardeşi Sarpedon'la arasındaki mücadeleyi kazanmış ve Sarpedon Anadolu'ya kaçıp Lykia'ya yerleşmişti. Yine bu dönemde Atina Kralı Pandion'un oğulları Lykos ve Aegos arasında da taht mücadelesi çıkmıştı. Lykos kardeşine yenilmiş, Lykia'ya Sarpedon'un yanına kaçmıştı. İşte Lykia ismi Lykos'tan geldiği iddiası Herodotos'un Lykia'yı Hellenleştirme çabası için uydurulmuş bir mit olduğu düşünülmekteydi.²¹³ Herodotos Lykia geleneklerinin bir kısmının Girit bir kısmının da Karia kökenli olduğunu aktarmıştı. Başka bir geleneğinin de ne iki bölgeyle ne de farklı bir kültürle aynı olmadığını ifade etmişti. Aktardığına göre Lykialılar soylarını annelerinden almaktaydı. Lykialı bir kadının çocuğu köle eşinden olsa da kanunen yurttaş sayılmaktaydı. Fakat Lykialı bir erkeğin çocuğu yabancı bir kadından ise evlilik dışı sayılıyordu. Bunlar dışında Lykialılar tek isim kullanıyor, babalarının

²¹¹ Özlem Karaca, "Anadolu Antik Kentleri", *Uluslararası Amisos Dergisi*, Sayı 2, Samsun, 2017, s. 91.

²¹² Fahri Işık, "Anadolu-Lykia Uygarlığı-Lykia'nın "Hellenleşmesi" Görüşüne Eleştirel Bir Yaklaşım", *Anatolia Dergisi*, Sayı 36, Ankara, 2010, s. 67.

²¹³ Işık, s. 69.

ismini ise soyismi olarak kullanıyorlardı. Yazıtlara da yansıyan bu durumun aslında anaerik bir toplum yapısına sahip olmadıklarını göstermekteydi.²¹⁴

Hmeros, Lykia önderi Sarpedon'un Troy savaşına katılımı ve Hippolokhos'un oğlu Glaukos'a savaşa katılma nedenlerini sayması şu şekilde vermiştir;

*-Glaukos Lykia'da neden çok sayarlar bizi,
neden oturturlar bizi başköşeye,
neden etlerle, dopdolu taslarla ağırlarlar,
neden bakarlar bize tanrıymışız gibi,
ulu Ksanthos kıyılarında neden geniş topraklarımız var,
hem bağ olmaya, hem buğday olmaya elverişli?
Öyleyse burda bizim ödevimiz ne,²¹⁵*

*Lykialıların ön sıralarında savaşmak değil mi?
Kalın zırhlı bir Lykialı o zaman diyecek ki:
'Lykiada bize baş olan krallar,
yağlı koyun etleri yerler gerçi,
şarabın en iyisini içerler ama²¹⁶*

*hiçte ünsüz kişiler değildir onlar,
ne üstün güçleri var bak işte,
dövüşürler Lykialıların en önünde.²¹⁷*

Yukarıdaki dizelerden anlaşılacağı üzere Lykia zenginliğiyle ünlüydü. Sarpedon'un verimli topraklarından, tahıl ve yiyeceklerinden bahsetmesi bundan ötürüydü. Herodotos'da ünlü Lykia yaylarından bahsetmiştir.²¹⁸

3.51. Magnesia

Strabon, Sipylos Dağının eteklerinde Magnesia kentinin varlığından bahsetmekteydi. Bu kent depremle yıkılmıştı. Fakat imparator para yardımı ile kenti yenilemişti.²¹⁹ Sipylos Magnesia'sı Ana Tanrıça kabartmasının bulunduğu Manisa Dağı eteklerindeydi. Luwice Ma tapkı yeri ve Ma-k-a-wan-a-assa Yunan diline Magnesia olarak geçmişti.²²⁰ Kent'in M.Ö. 1200'lerde Anadolu'ya göç etmiş Magnetler'in kurduğu söylenmekteydi. Magnesia M.Ö. 1200-546 yılları arasında

²¹⁴ George E. Bean, *Eski Çağ'da Lykia Bölgesi*, Çev. Hande Kökten, Arion Yayınevi, İstanbul, 1998, s. 25.

²¹⁵ Homeros, XII. 310.

²¹⁶ Homeros, XII. 315.

²¹⁷ Homeros, XII. 320.

²¹⁸ Herodotos, VII. 77.

²¹⁹ Strabon, XII. 8. 18.

²²⁰ Umar, *TTA*, s. 534.

Lydia egemenliği altındaydı. Daha sonra Persler'in bölgeyi ele geçirmesi ile kent krala vergi ödeyip egemenliği altına girmişti.²²¹

3.52. Miletos

Hitit belgelerinde Arzawa ülkesi kentlerinden biri olarak sayılıp, Milawanda olarak anılmıştı.²²² Luwice'de Ma-ila olup Ma Geçidi manasını taşımaktaydı. Milawanda (Mila'lı) Ana Tanrıça tapkı yerine giden yolun sahibi demektir.²²³ Herodotos "Miletos Ionia'nın incisiydi" diye kenti tanımlamıştı.²²⁴ Lokalizasyonu ise; eski Latmos Körfezinin güney kıyısının, batı ucundaki bir yarımada ve arkasındaki Kalabak Tepe'de yer alıyordu.²²⁵

Kentin tarihi ise, Hellen göçmenlerinin burayı ele geçirip halkını köleleştirmesi ile başlamıştı. Daha sonra ki iki yüzyıl içerisinde oldukça gelişti. M.Ö. 8.ve 7. yüzyıllar kentin altın çağıydı. Akdeniz, Marmara ve Karadeniz'de 80'den fazla yavru kentleri bulunuyordu. Kültür, sanat ve bilimin beşiği sayılıyordu. Geometrinin kurucusu sayılan ve güneş tutulmasını hesaplayan Thales Miletoslu'ydu. Kent İran egemenliğine karşı diğer Batı Anadolu Yunan kentleri ile birlikte giriştiği savaşı kaybetmiş ve Persler tarafından şehir yakılıp yıkılmıştı.²²⁶

3.53. Mykala/Mykale

Homeros'un "yüksek doruklu Mykale" olarak²²⁷ bahsini ettiği, günümüzdeki Samsun Dağı/Burnuydu. Samos (Sisam) Adasına çok yakın olup Mykale Dağını üzerinde taşıyan bu burunun anlamı ana tanrıça tapkısının (tapınağının) yeri idi.²²⁸

²²¹ M. Muhlis Gökçe, Altan Türe, Hasan Dedeoğlu vd, *Manisa'nın Kültür ve Tabiat Varlıkları-Manisa Merkezdeki Taşınmaz Kültür Varlıklarının Korunması ve Restorasyon Paneli*,(28 Nisan 1992) Manisa Belediyesi Kültür Yayınları Dizisi I, s. 14.

²²² Umar, *Ionia*, s. 243.

²²³ Umar, *Ionia*, s. 246.

²²⁴ Herodotos, V. 28.

²²⁵ Umar, *Ionia*, s. 247.

²²⁶ Umar, *Ionia*, s. 250.

²²⁷ Homeros, *İlyada*, II. 865.

²²⁸ Umar, *TTA*, s. 592.

3.54. Myriandikos

Herodotos coğrafi bilgi verirken Myriandikos Körfezine değinmiştir.²²⁹ İsmi kökü mur- (Mersin), wanda-anda (-sı olan, -lı) takısı getirilip oluşmuştu. Mersin yurdu manasını taşımaktaydı. Lokalizasyonu, Kilikia ovasının güneyinde, İskenderun'un 5 km. güneybatısındaki kıyıda idi.²³⁰

3.55. Myrina

Herodotos 12 Aiolia kenti arasında burayı da saymaktaydı.²³¹ İsmi kökeni Luwice olup "M-a-ur-a-ina"dan türetilmiş ve "Yüce Ma" (Ana Tanrıçaya Tapkının Yurdu) manasını taşıyordu.²³² Lokalizasyonu ise; İzmir-Çanakkale ana yolunu geçerken Güzelhisar Çayı'nın Ege Denizi'ne döküldüğü kıyıda idi.²³³ Kentten geriye kalan Akropolis'te arkeologlar Polygonal sur parçaları bulmuşlardı.²³⁴

3. 56. Mysia

Mysia Anadolu'nun kuzey batısındaydı. Coğrafi konumuna bakıldığında ise sınır komşuları; doğuda Bthynia, güneydoğuda Phrygia, güneyin de Lydia güneybatısında Aiolis yer alıyordu. Yani günümüzde Balıkesir'in (Edremit Körfezi kıyısındaki bölümü hariç) tümünü, İzmir'in Bergama kısmı, Manisa'nın Soma ve Kırkağaç tarafları ile Çanakkale'nin Anadolu'daki bölümünü kapsıyordu. Genellikle son sayılan yer Troas ya da (Marmara denizinin güney kıyıları olan) Hellespontos Phrygia'sı diye biliniyordu.²³⁵

Mysia isminin kökenine bakıldığında Hellenleşme öncesi dönemde yerli halkın dilinden gelme olup, Hellen diline uydurularak Mysia şeklini aldığı, gerçekte hangi kültürden gelme olduğu kesin kez kanıtlanmış değildi. Hititlerden günümüze ulaşmış olan "Madduwatta'nın Suçları"ni anlatan belge de, keza diğer Hitit belgelerinde adı geçen Masa ülkesi ile isim benzerliği olduğu sanılmaktaydı. Ayrıca Kadeş Savaşında Mısır'a karşı savaşan Hitit kralı Muwatalli'ye, asker göndererek

²²⁹ Herodotos, IV. 38.

²³⁰ Umar, *Türkiye Halkı*, C. 1/A, s. 55.

²³¹ Herodotos, I. 149.

²³² Umar, *Aiolis*, s. 95.

²³³ Umar, *Aiolis*, s. 97.

²³⁴ Umar, *Aiolis*, s. 105.

²³⁵ Umar, *Mysia*, s. 1.

yardım eden Anadolu halkları arasında, Mısır yazıtlarında ismi geçen Masa halkı ile bağlantılı olduğu sanılmaktaydı. Mysia sözcüğünün köken olarak Masa'dan bozma olduğu şüphesi mevcuttu.²³⁶

Bir diğer rivayete göre, Homeros'un da Meiones dediği Lydialılar ve Maionialılar hem Mysialılar hem de birbirleri ile sıkça karıştırılıyordu. Kimileri bunların aynı, kimileri de farklı olduğunu söylüyordu. Bunlardan bazıları Mysialılar'ın Thraklılar'dan olduklarını düşünüyordu ve bu da Lydialı Ksanthos ile Elialı Menekrates'in dile getirdiği eski bir açıklamayla uyum göstermekteydi. Bu varsayımına göre Mysia adının kökeni Lydialılar'da gürgen ağacına verilen bir isime dayanıyordu. Olympos dağının neredeyse çoğu Gürgenlerle doluydu. Bu rivayetin devamında ise halkın onda biri bu bölgeye gönderilmişti. Onların torunlarına ise "oksya" ağacından ötürü bu isim verilmişti. Dillerinde de bunları kanıtlayıcı veriler mevcuttu. Mysialılar Olympos civarında yaşadıkdan sonra Trakya'dan gelen Phrygialılar, Troia ve çevresini ele geçirmişlerdi. Bundan ötürü Kaikos Kaynağının üst taraflarına göç edip yerleşmişlerdi.²³⁷

Herodotos'ta Mylasa'da Karia Zeus'una ait çok eski bir tapınak vardı. Bu tapınağa kardeş uluslar sayılan Mysialılar ve Lydialılar girebiliyordu. Lydos ve Myros Kar'ın kardeşleri olduğu için tapınağa girebiliyor fakat başka soydan gelenler Karia dilini konuşsalar bile tapınağa alınmıyorlardı.²³⁸ Bu üç halk da eski Luvi halkının yurdunda yaşamaktaydılar ve demek ki aralarında dil ve kültür benzerliği vardı ki Karialılar bu halkları kendilerine yakın bulup kardeş ulus olarak görmüşlerdi. Bununla beraber Mysialılar'ın soy kütüğün de Thraklar, Phrygialılar'ınkinde ise Luviler baskındı. Lydialılar da Phrygia ile karışık bir kültüre sahipti. Bu sonuçtan ise Strabon Mysia dilinin de Lydia Phrygia dillerinin karışımı olduğunu öne sürmüştü. Herodotos'da Mysia'nın Lydia kolonisi olduğunu düşünüyor fakat hem Lydia isminin duyulmadan önce Mysialılar'ın Troia savaşları döneminde

²³⁶ Umar, *Mysia*, s. 2.

²³⁷ Cemil Bülbül, "M.Ö. 2. Binyılda Mysia Bölgesi ve Mysialılar", *Süleyman Demirel Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı 20, Isparta, 2009, s. 3-4.

²³⁸ Herodotos, I. 171.

varlığı ve Troialılar ile birlikte savaşa katılmaları İlyada'da geçtiğinden bu yargının yanlış olduğu söylenilebilir.²³⁹

Mysialılar'ın genel olarak tarihine bakıldığında Luviler'den veyahut Hititler'den kalma bir belge mevcut değildir. Hitit krallarının savaşlarını anlatan belgelere bakıldığında ise verilen kent, ırmak, dağ gibi adların günümüzdeki lokalizasyonu hakkında kesin bilgelerin yokluğundan, adı geçen yerlerin Mysia'ya ait olup olmadığı saptanmamıştır.²⁴⁰ Homeros, Mysialılar'ın Thembre çevresinde yaşadıklarını aktarmıştır.²⁴¹ Strabon ise, Kaikos Mysia'nın en iyi ve verimli topraklarından akıp geçtiğini aktarmıştır.²⁴²

3.57. Nagidos/Nakhita

Strabon Nagidos'u Kilikia kentleri arasında saymaktaydı.²⁴³ Lokalizasyonu ise, Anamur'un doğusundaki Bozyazı Köyüne yakındı. Günümüzde Niğde ili olduğu sanılmaktaydı. Yunanca Nagidos, aslı Nagida-Nakhita'ydı. Hitit belgelerinde Nakhita kenti geçmekteydi.²⁴⁴ Niğde Kimmerler'den sonra M.Ö. 585'de Medler ve daha sonra Persler'in eline geçmişti. (M.Ö. 545-333) Pers Kralı Kyros Lydia'yı yıktıktan sonra bölge Pers egemenliğinde kalmıştı. Kapadokya Satraplığı içerisinde yer alan Niğde Pers Kralına yılda 360 talent vergi ödüyordu. Bunun dışında at, koyun ve sığır da gönderiyordu.²⁴⁵

3.58. Naton

Naton Yunanca güneydeki yer manasını taşımaktaydı.²⁴⁶ Lokalizasyonu ise, Ahmetbeyli kumsalının doğusunda bir tepenin üzerindeki düzlükte yer almaktaydı.²⁴⁷ 12 Aiolis Kenti Birliğine üyeydi.²⁴⁸ Ksenophon, Atina ve Sparta'nın Naton deniz

²³⁹ Umar, *Mysia*, s. 3.

²⁴⁰ Umar, *Mysia*, s. 5.

²⁴¹ Homeros, X. 430.

²⁴² Strabon, XIII. IV. 2.

²⁴³ Strabon, XIV. 5. 3-XIV. 6. 3.

²⁴⁴ Umar, *TTA*, s. 596.

²⁴⁵ Faruk Yılmaz, *İlkçağdan Günümüze Niğde Tarihi*, Kültür Tarihi Kitabevi Yayınları, Niğde, 1999, s. 122.

²⁴⁶ Umar, *Ionia*, s. 139.

²⁴⁷ Umar, *Ionia*, s. 141.

²⁴⁸ Umar, *Ionia*, s. 142.

muharebesini, Sparta'nın kazandığını, Lysandros'un Nation burnunda bir zafer anıtı diktiğini aktarmıştı.²⁴⁹

3.59. Parthenios

Ksenophon Parthenios'un aşılmaz olduğundan bahsetmiştir.²⁵⁰ Parthenios yani Bartın çayının ismi Yunanca "bakire" manasını taşımaktaydı. Parthenios ismiyle anılan Athena'nın bu çayda yıkandığı iddia ediliyordu. Luwice'de ise, Parada-Barda ya da Parsa-Barsa sözcüğüne –sal anlamındaki wana getirilip Pardana-Bardana, Parsana-Bardana biçimini almıştı. Bu kelime "su akıntısı/sal manasını taşımaktaydı.²⁵¹ Bugünkü Bartın'ın bulunduğu yerde Orta çağda Parthenia adında bir şehir bulunmaktaydı. Bu şehir ünlü tarihi şehir Amasra'nın gölgesinde kalmıştı.²⁵² Orta çağda böyle bir şehir ve çayın bulunması antik dönemden beri kalıntısının olduğuna delil atfetmekteydi.

3.60. Philadelphia

Philadelphia Tmolos Dağının (Bozdağlar) eteklerinde kurulu bir antik şehirdi. Bu dağ Hermos (Gediz) ile Kaystros (Küçük Menderes) vadilerini birbirinden ayırmaktaydı. Günümüzdeki Alaşehir'e denk gelmekteydi. Şehir Demir Çağ'da Lydia egemenliği altındayken, Persler'in Anadolu'yu ele geçirmesi ile Sardes satraplığına geçti. Bugün batısında Salihli, güneyinde Nazilli, Kuyucak, Kiraz, doğusunda, Sarıgöl, Eşme, kuzeyinde ise Kula ilçeleri bulunmaktadır.²⁵³ Strabon'un şehir ile ilgili bahislerinde, depremlerle ünlü bir kentti. Evlerin duvarları sürekli çatlıyor ve tüm şehirde bu etki görülüyordu. Bu nedenden dolayı insanlar şehir dışındaki verimli arazilerde çiftçilik ile ilgileniyordu. Strabon, sıkça deprem olan bu yerde yaşayanlara oldukça şaşırdığını da eklemişti.²⁵⁴

²⁴⁹ Ksenophon, *Yunan Tarihi*, s. 16.

²⁵⁰ Ksenophon, *Anabasis*, Çev. Tanju Gökçöl, V. VI. 9.

²⁵¹ Umar, *TTA*, s. 156.

²⁵² Metin Tuncel, "Bartın", *İslam Ansiklopedisi*, Cilt. 5, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 1992, s. 87.

²⁵³ Ümran Ozan, "Philadelphia (Alaşehir)", *Journal of Current Researches on Social Sciences*, Issue 2, 2017, s. 164.

²⁵⁴ Strabon, XIII. 4. 10.

3.61. Phokaia

Phokaia Luwice'de sulak yöre manasındaki Pa-uwa-ka'ydı.²⁵⁵ Atina ve Sparta arasındaki savaşlarda Delos Birliği üyesi iken, Atina'ya baş kaldırıp birlikten ayrılmış ve Sparta tarafında yer almıştı.²⁵⁶ Ksenophon bir yıldırım sonucu Foça'daki Athena tapınağının yandığını aktarmıştır.²⁵⁷ Arginusai Muharebesinde ise Peloponnessoslular yenilip Foça'ya sığınmışlardı.²⁵⁸

3.62. Phrygia

Antik Çağ'da Phrygia dendiğinde; Ankara'nın güneybatı bölümü, Eskişehir, Afyon, Kütahya'nın tümü, Denizli'nin kuzey yarım kısmı, Burdur'un Gölhisar ilçesi ve Konya'nın kuzeyi olan bölgenin tamamı anlaşılmaktaydı.²⁵⁹ Bryg/Phryg isminin öz biçimi bilinmemekle birlikte Herodotos'un da sözünü ettiği Thrak halkının Bryg-Phryg'ler ile akraba olduğu ve Pryg isminin de Bryg'den gelme olduğu söylenmekteydi. Bundan dolayı bölgeye de, orayı nitelemek amacıyla Phrygia denildiği belirtilmekteydi.²⁶⁰ Eskiçağ Yunan ozanları ise eserlerinde (İlyada) Phrygoslar ve Phryxler diye bahsetmişlerdi. Bu köke ek olarak -ia takısı getirilerek -yurdu anlamı çıkarılmıştı. Bu da günümüzde bölge ismi ile halka verilen ismin aynı olduğunu göstermekteydi.²⁶¹

Phrygler'in Thrak kökenli olduğu ve Anadolu'ya göç edip Hitit Devleti'nin talan edilmesiyle bölgeye yerleştikleri ifade edilmekteydi. Yerli halk ile yüzyıllarca bir arada yaşayan bu halk, karşılıklı etkileşimden sonra Anadolu'nun Aydınlik Çağ'ına, Phrygia'ya egemen Phrygler olarak tanınmaya başlanmıştı.²⁶² Troia kazıları Thrak göçlerinin tarihini aydınlatmıştır. Troia'da Blegen başkanlığında yapılmış olan Amerikan kazıları, Priamos Troiası'nın yıkılışından sonra kente çanak çömlek kullanan Orta Avrupa kökenli yeni bir ulusun göç ettiği belirlenmişti. Troia VII b2 katında bulunan ilkel el yapımı çanak çömlek Geç Tunç Çağı Macaristan'ında da

²⁵⁵ Umar, *Aiolis*, s. 45.

²⁵⁶ Umar, *Aiolis*, s. 52.

²⁵⁷ Ksenophon, *Yunan Tarihi*, I. III. 1.

²⁵⁸ Ksenophon, *Yunan Tarihi*, I. VI. 33.

²⁵⁹ Umar, *Phrygia*, s. 1.

²⁶⁰ Umar, *Phrygia*, s. 4.

²⁶¹ Umar, *Phrygia*, s. 5.

²⁶² Umar, *Phrygia*, s. 7.

görünmüştür. Buradan çıkan sonuca göre M.Ö. 1200'den sonra Anadolu'ya boğazlar yoluyla Thrak boyu olan Phrygler kütleler halinde girmiştir.²⁶³

Bilinen ilk Phryg kralı Gordion şehrinin kurucusu olan Gordios'tu. Fakat Asur kaynaklarında Phrygler'in en gelişmiş dönemi Kral Midas zamanı olarak geçmekteydi. Bu dönemde krallık Kızılırmak'ın kıyılarına kadar Anadolu'ya hakim olmasına rağmen batıda Lydia yüzünden sahile kadar inememişti. Midas Kilikia üzerine yürüdüğü halde Asur Kralı II. Sargon tarafından mağlup edilmişti. Daha sonra Kimmerler'in saldırıları ile yenilen Midas yenilip intihar etmişti. Kaynaklarda sıkça bahsi geçen hazinesi de Kimmerler'in yağmacılığı yüzünden ele geçememişti.²⁶⁴ Homeros, Phrygia'dan bağlık bahçelik, atları dört nala koşan Phrygialılar'dan bahsetmiştir.²⁶⁵ Herodotos ünlü Kral Yolunu tarif ederken Phrygia'dan da geçtiğini aktarmıştır.²⁶⁶ Makedonialılar'a göre Phrygialılar Avrupa'da yaşarken Bryg ismini kullanıyorlardı ve Asya'ya geçtikten sonra isimleri değişmişti. Ermeniler Phrygia kolonisiydi ve onlar gibi giyiniyorlardı. Onlar da Phrygialılar gibi Artokhmes'in emri altındaydılar.²⁶⁷

3.63. Pisidia

Antik dönemin bir diğer bölgesi olan Pisidia, günümüzdeki Isparta ve Burdur'a tekabül etmektedir. Tıpkı Phrygos halkının yaşadığı bölgeye Phrygia dendiği gibi Pisidai halkının yaşadığı yere de Pisidia denilmekteydi.²⁶⁸ Diğer Antik bölgeler gibi Pisidia'da belli bir siyasi veya coğrafi sınırla belirlenmemiştir. Ülke sınırları halkın kültürüyle belirleniyordu. Bu durum başka ülkelerde yaşayan farklı kültürlerle ait kentçikler meydana getiriyordu. Örneğin; Aiolis sınırları içinde Phokaia bir İon kentiydi ya da İonia sınırları içerisindeki Notion'da bir Aiolos kentiydi.²⁶⁹

Pisidia isminin kökenine inildiğinde, antik Yunan yazarların eserlerinde Pisidia halkı Pisidai olarak geçmekteydi. Yunanca'da -ai, -a ile biten isimler -lılar

²⁶³ Sevin, 233-34.

²⁶⁴ Nazmi Özçelik, *İlk Çağ Tarihi ve Uygarlığı*, Nobel Akademik Yayıncılık, Ankara, 2011, s. 72-73.

²⁶⁵ Homeros, III. 180.

²⁶⁶ Herodotos, V. 52.

²⁶⁷ Herodotos, VII. 73.

²⁶⁸ Bilge Umar, *Pisidia*, İnkılap Kitabevi Yayınları, İstanbul, 2008, s.3.

²⁶⁹ Umar, *Pisidia*, s. 5.

halkı anlamına gelmekteydi, tıpkı Athenai (Athenalılar demek) ismi gibi.²⁷⁰ Fakat kaynaklara bakıldığında Pisidia isminin Yunanca bir anlamı mevcut değildi.²⁷¹ Bölge ve halkı ile ilgili İlyada'da herhangi bir bilgi yer almamaktadır. Xenophon'da ise, bu halkın İran egemenliği altındayken çapulcu olduğuna dair bilgiler mevcuttu ama bölgeye dair bir bilgi yoktur. Diğer antik yazarlardan Arrianos'ta da, İskender'in oradan geçerken Pisidialılarla yaptığı savaşlar anlatılmış ama onda da bölge ve halk ile ilgili hiçbir bilgi yoktu. Ploutarkhos'da bunlara benzer bilgiler yer alıyordu.²⁷²

Pisidia diliyle yazılmış ve günümüze kadar ulaşılmış çok az belge vardır. Dilleri Yunancaya benzemekte fakat tam anlamıyla çözülememiştir. Antik çağa ait kent, dağ gibi isimlerden yola çıkılarak bu dilin Lydia, Lykia ve Phrygia ile benzerlik gösterdiği gözükmemektedir.²⁷³ Pisidia coğrafi olarak bu ülkelerle komşu olduğu için bir etkileşimde bulunmaları ve benzer dili kullanmaları normaldi. Bölge tarihine bakıldığında ise Tarih öncesi eski taş çağlarına kadar dayanmaktaydı. Strabon Kibyralılar'ın Lydialılar'ın soyundan geldiğini aktarmıştır. Bunlar Kabalis civarındaki Pisidialıları ele geçirip kenti iyi korunan başka bir yere taşımışlardı. Kent daha sonra yasaları sayesinde güçlendi ve köyleri, Pisidia ile komşusu Milyas'tan Lykia ve Rodosluların Peraia'sına kadar yayılmıştı. Kente yakın üç kent daha kurulmuş, bunlar Boubon, Balboura ve Oinoanda'dı. Bu kentlerin oluşturduğu konfederasyonu Tetrapolis denmişti. Kentlerden her birinin bir oy hakkı yalnızca Kibyranın iki oy hakkı vardı. Çünkü Kibyra otuz bin piyade ve iki bin ata sahipti.²⁷⁴

3.64. Pitane

Bu kenti de Herodotos 12 kentten saymaktaydı.²⁷⁵ İsim Luwice olup P-a-ida (suyu bol olan yöre) manasını taşımaktaydı.²⁷⁶ Lokalizasyonu ise; Günümüzdeki Çandarlı denen yerdeydi.²⁷⁷ Kentin tarihi Hellenleştirme öncesi döneme

²⁷⁰ Umar, *Pisidia*, s. 6.

²⁷¹ Umar, *Pisidia*, s. 8.

²⁷² Umar, *Pisidia*, s. 10.

²⁷³ Umar, *Pisidia*, s. 12.

²⁷⁴ Strabon, XIII. IV. 17.

²⁷⁵ Herodotos, I. 149.

²⁷⁶ Umar, *Aiolis*, s. 123.

²⁷⁷ Umar, *Aiolis*, s. 125.

dayanmaktaydı. Kenti Kuranlar Luvi halkıydı.²⁷⁸ Strabon Troas coğrafyasını tasvir ederken, Lekton'dan Kaikos Çayı'na kadar; Assos, Adramyttion, Aternea, Pitane ve Elaitikos Körfezi'ni içerdiğini aktarmıştır.²⁷⁹

3.65. Pontos (Karadeniz Kappadokia'sı)

Pontos Yunanca “deniz”, Pontos Euxenios “yabancılara dost deniz” ve Herakleia Pontika “Karadeniz Ereğlisi” demektir. Pontos Kappadokia'sı ise Paphlagonia ile Kolkhis arasında kalan bugünkü Doğu Karadeniz'e tekabül etmekteydi.²⁸⁰ Kappadokia isminin anlamı ve kökenine de bir önceki “Kappadokia” başlığında değinildiği için tekrar edilmeyecektir. Pontos denilince akla gelen bölge Karadeniz ile doğuda kalan bazı yerler anlaşılmaktaydı. Roma dönemine ait Pontos ve sınır komşuları şöyleydi; batısında Halys-Kızılırmak (burası Paphlagonia içinde yer alıyordu), doğusunda Kolkhis yer alıyordu.²⁸¹ Güneydoğusunda Urartu ve Armenia, güneybatısında ise Kappadokia vardı.²⁸²

Bölgenin genel tarihi ise Eski Taş Çağlarına kadar dayanmaktaydı. Bu dönemlerde bölgede yaşayan halk veya kültür hakkında bilgiler mevcut olmamakla birlikte, Samsun'un Bafra İlçesindeki İkiztepe Höyüğü'nde yapılan kazılarda, Bakır Taş Çağı yani Kalkolitik Çağ ve sonrası ile ilgili bulgulara rastlanılmıştı. Daha sonralarında ise Eski Tunç Çağı ile Hititlere ait kalıntılar bilinmekteydi.²⁸³ Ege göçleriyle birlikte Hititlerin yıkılışı ve Anadolu'da karanlık Çağa girilmesiyle birlikte bu dönemler aydınlatılamamıştı.²⁸⁴ Antik yazarların eserlerinde ve çoğu mitsel öğelerde adı geçen Amazon Kadınları ve ülkelerinin de bu bölgede olduğu hatta Çarşamba ovasında yaşadıkları varsayılmaktaydı.²⁸⁵ Fakat bu bilgileri ne tarih disiplini ne de arkeolojik kalıntılar doğrulamamaktadır.²⁸⁶ Ksenophon, Pontos'un

²⁷⁸ Umar, *Aiolis*, s. 127.

²⁷⁹ Strabon, XIII. I. 2.

²⁸⁰ Umar, *Pontos*, s. 1.

²⁸¹ Umar, *Pontos*, s. 6.

²⁸² Umar, *Pontos*, s. 7.

²⁸³ Umar, *Pontos*, s. 8.

²⁸⁴ Umar, *Pontos*, s. 10.

²⁸⁵ Umar, *Pontos*, s. 11.

²⁸⁶ Umar, *Pontos*, s. 14.

dağlık ve geçit vermeyen bir bölge olduğunu, halkının da Pontos Euksenos'taki en savaşı insanlar olduğundan bahsetmiştir.²⁸⁷

3.66. Priene

Herodotos İonia kentleri arasında saymıştı.²⁸⁸ Lade Adası Savaşına Priene'nin 12 gemiyle katıldığını Herodotos aktarmıştı.²⁸⁹ Kentin ismi Pura-Pria köküne eklenen wana-ana ekiyle oluşup Hisarı olan kent manasını taşımaktaydı. Lokalizasyonu ise; eski Latmos Körfezi kıyısında yer alıyordu.²⁹⁰ Priene Lydia Kralı Ardys tarafından ele geçirilip haraca bağlanmıştı. Daha sonra Pers Kralı Kyros M.Ö. 546 yılında Priene'yi ele geçirip halkı köleleştirdi. Kent yine Batı Anadolu kentleri ile birlikte İran egemenliğine karşı bağımsızlık savaşına katılmıştı. Daha sonraları Atina egemenliğindeyken, Atina'ya başkaldırıp Sparta tarafında yer almıştı.²⁹¹

3.67. Prousias

Günümüzdeki Bursa'nın antik çağdaki ismiydi.²⁹² Strabon, Philippos ve ona yardım eden Prousias'ın Kios (Gemlik) ve Myrleia (Mudanya) kentlerini yerle bir ettiklerini aktarmıştır. Bu yıkımdan sonra kentler Prousias'a bırakılmıştı. Prousias kentleri restore edip Kios'a kendi adı olan Prousias, Myrleia'ya karısının adı olan Apameia'yı vermişti. Daha önceleri Herakles'in arkadaşı olan Kios bu bölgede kalıp kenti kurmuştu. Prousialılar dağlara yayılma festivali kutluyorlardı. Ormanlık alanda kentin kurucusuna sesleniyorlardı. Romalılar ile dostane ilişki içinde olan Prousialılar bağımsızdı. Kent Mysia Olympos'u eteklerinde kurulmuştu ve Phrygialılar ile Mysialılar sınır komşularıydı.²⁹³ Antik dönemde Kios Prousias'ı ile karıştırılmaması için Olympos Prousias'ı denmişti.²⁹⁴

²⁸⁷ Ksenophon, *Anabasis*, Çev. Oğuz Yarlıbaş, V. II. 2.

²⁸⁸ Herodotos, I. 142.

²⁸⁹ Herodotos, VI. 8.

²⁹⁰ Umar, *Türkiye Halkı*, Cilt.1/A, s. 40.

²⁹¹ Umar, *İonia*, s. 234-235.

²⁹² Umar, *TTA*, s. 679.

²⁹³ Strabon, XII. 4. 3.

²⁹⁴ Halil İnalçık, "Bursa", *İslam Ansiklopedisi*, Cilt. 6, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 1992, s. 446.

3.68. Sardeis

Günümüzde Manisa ilinin Salihli İlçesi.²⁹⁵ Kent antik çağda Lydia'nın başkentiydi. Sardeis-Sardis ismi köken olarak Swarda olup Yunanca'da –lılar halkı manası için –eis ve –is ekleri getirilerek oluşturulmuştu. Swa-a-rda Kutlu Akarsu manasını taşımaktaydı.²⁹⁶ Ksenophon Anabasis'te, Kyros'un abisine karşı başlatacağı savaşta, paralı askerlerini toplayıp yola çıkardığı yer olarak bahsetmişti.²⁹⁷ Pers Kralı Kyros Sardes için; "Asya'nın en zengin ve Babylonia'dan sonra dünyanın en büyük kenti" tanımlaması yapmıştır.²⁹⁸ Antik kaynakların birçoğunda ismi geçen Sardes bu tanımlamayı haklı çıkarmaktaydı. Strabon, kentin depremle yıkıldığını fakat imparatorun para yardımı ile yenilediğini aktarmıştır.²⁹⁹ Sardeis ilk önce Kimmerler, Treler ve Lykialılar tarafından, daha sonraları da Kyros ve Kroissos zamanında ele geçirilmişti.³⁰⁰

Resim 9: Sardes Antik Kenti Kalıntısı.³⁰¹

3.69. Sesamos

Homeros'ta³⁰² katırları ile meşhur Enetler'in yurdu olan Kromna, Sesamos, Kydoros, Parthenios'un bahisleri geçmektedir. Kromna Amasra'nın doğusundaki

²⁹⁵ Başgelen, s. 48.

²⁹⁶ Umar, *TTA*, s. 708.

²⁹⁷ Bkz. Ksenophon, *Anabasis*, Çev. Oğuz Yarlığaş, I. II. 2, 3, 4, 5, I. VI. 6, III. I. 8.

²⁹⁸ Ksenophon, *Kyros'un Eğitimi*, VII. II.

²⁹⁹ Strabon, XII. VIII. 18.

³⁰⁰ Strabon, XIII. IV. 8.

³⁰¹ <http://www.kulturvarliklari.gov.tr/TR-51373/sardes-antik-kenti-ve-bintepeler-lidya-tumulusleri-mani-.html> (Er. Tar. : 11.04.2019).

Tekkeönü, Kydros günümüzdeki Kitros, Parthenios Bartın Çayı ve Sesamos ise Amasra'ydı.³⁰³ Hellenistik dönemde Karadeniz Ereğlisi tyranı ile evli olan İranlı Prenses Amastris kocasının ölümünden sonra bölgede söz sahibi olmuştu. Hükümdar olan Prenses kenti geliştirip çevrede yaşayan halkı da merkeze göç ettirmişti. Bundan sonra kentin adı Amastris olup günümüze dek değişime uğrayıp Amasra halini almıştı.³⁰⁴ Lokalizasyonu ise; kıyı Karadeniz Bölgesindeki Zonguldak'ın Bartın ilçesine bağlıdır.³⁰⁵

3.70. Sinope

Günümüzdeki Sinop şehrine denk gelmekteydi.³⁰⁶ Sinope M.Ö. 8. yüzyıl da Miletos kolonisi olmadan önce Mezopotamya ve Kilikya'dan gelen kervan ticaretinin iskelesi konumundaydı. Şehir karadan surlarla, deniz kıyısındaki dik yamaçlarla korunuyordu. Kırım kıyıları ile ticari ilişkileri oldukça iyiydi. Sinope verimli topraklara sahip olup zeytin ağaçlarıyla kaplı bir yerd. Balıkçılıkta da oldukça ilerideydi.³⁰⁷ Ksenophon, Sinopeliler'in Paphlagonialılar'ın ülkesinde yaşayan Miletoslu göçmenler olduklarını aktarmıştır. Yunan ordusu, Sinope'de kaldığı süre zarfında iyi ağırlanmıştı ve askerlere üç bin medimnos arpa unu ile beş yüz küp şarap verilmişti.³⁰⁸

3.71. Smyrna

Bu kent Herodotos'un bahsini ettiği Aiolia kentlerine 13. Olarak sonradan dahil olmuştu.³⁰⁹ İsim Luwice olup Samorna yani Swa-Ama (Kutlu Ana) manasını taşıyıp bir gölcük kaynağını işaret ediyordu.³¹⁰ Samarna tapınağın yanındaki gölcüğün ismiydi ve aslı Samuwarna, Sam(a)-uw(a)-arna idi. "Kutlu Ana Tapınağı

³⁰² Ayrıca Bkz. "Sesamos", *İlyada*, II. 850.

³⁰³ Semavi Eyice, *Küçük Amasra Tarihi ve Eski Eserleri Klavuzu*, TTK Basımevi Yayınları, Ankara, 1965, s. 13.

³⁰⁴ Umar, *TTA*, s. 59.

³⁰⁵ Eyice, s. 7.

³⁰⁶ Başgelen, s. 48.

³⁰⁷ Mehmet Öz, "Sinop", *İslam Ansiklopedisi*, Cilt. 37, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 2009, s. 252.

³⁰⁸ Ksenophon, *Anabasis*, Çev. Oğuz Yarlıgaş, VI. I. 15.

³⁰⁹ Herodotos, I. 149.

³¹⁰ Umar, *Ionia*, s. 13.

Gölcüğü” manasını taşımaktaydı.³¹¹ İzmir’in en eski ismiydi. Lokalizasyonu ise; İzmir Karşıyaka yolu üzerindeki Bayraklı yakınlarında bulunan Tepekule’dedir.³¹²

Ekrem Akurgal’ın yaptığı kazılar sonucu, kentin tarihi M.Ö. 3000-2500’e yani Troia I dönemine kadar dayanmaktaydı.³¹³ Kent Aiolis kapsamında olup, Aiolis ile İonia sınırındaydı. İonia’da siyasi çekişmelerden dolayı halk ikiye ayrılmış ve bir kısmı Smyrna’ya göç etmişti. Dionysos şenliklerinde kentin dışına çıkan yerli halka bu göçmenler ihanet edip kenti ele geçirmişti. Yapılan bir anlaşma sonucu halk eşyalarını alıp kenti göçmenlere bırakmıştı ve artık Aiolis birliğinden çıkıp İonia kenti olmuştu.³¹⁴

3.72. Tenedos

Bozcaada’nın antik dönemdeki ismi Tenedos’tu. Eski Yunanca da kelimenin bir anlamı yoktu.³¹⁵ Aiolos boylarının Anadolu’ya göçü sırasında ada ve kent Yunanlaştırılmıştı. Daha sonra Anadolu’da İran hakimiyeti döneminde egemenlik altına alınmıştı.³¹⁶ Ada da yapılan bir inşaat esnasında eski mezarlar bulunmuş ve bunun sonucunda Çanakkale Müzesi tarafından kazılar yürütülüp bir Nekropolis gün yüzüne çıkarılmıştır.³¹⁷ Homeros, Akhilleus’un *Tenedos*’u yaktığına değinmiştir.³¹⁸

3.73. Teuthrania

Herodotos Nil’in ağzından bahsederken Teuthrania’dan geçen ırmaktan söz etmişti. Nil’le boy ölçüşemediği halde büyük işler gördüğünü aktarmıştır.³¹⁹ Diğer antik yazarlardan Ksenophon, Teuthrania Valisi Prokles’ten bahsetmişti.³²⁰ Yine Hellenika’da Thibron, Anadolu’da ele geçirdiği kentler arasında Teuthrania da vardı.³²¹ Strabon’da,³²² kentin Elaia, Pitane, Aterneus ve Pergamon arasında

³¹¹ Umar, *Ionia*, s. 14.

³¹² Umar, *Ionia*, s. 15-16.

³¹³ Umar, *Ionia*, s. 17.

³¹⁴ Umar, *Ionia*, s. 21.

³¹⁵ Umar, *TTA*, s. 777.

³¹⁶ Umar, *Troia*, s. 304.

³¹⁷ Umar, *Troia*, s. 306.

³¹⁸ Homeros, *İlyada*, XI. 620- Ayrıca Bkz. I. 35, 450-XIII. 30, ile *Odysseia*, III. 155.

³¹⁹ Herodotos, II. 10.

³²⁰ Ksenophon, *Anabasis*, Çev. Tanju Gökçöl, Sosyal Yayınlar, İstanbul, 2010, II. I. 3.

³²¹ Ksenophon, *Yunan Tarihi*, III. I. 6.

³²² Strabon, s. XIII. 1. 69.

bulduğunu aktarmaktaydı. Lokalizasyonuna ise; Kaikos (Bakırçay) yöresinde Bergama'ya yakın Kalarga Tepesi denen yerdeydi. İsmi anlamına gelince Yunanca bir anlamı olmayıp, Luwice “Da-Odra” Ana Tanrıça “Ada-Da”nın erkeği anlamına gelmekteydi.³²³ Kentin tarihi karanlık olup kalıntısı yok denecek kadar azdır.³²⁴

3.74. Thebe

Kelimenin kökeni Luwice olup Taba yani düzlük-ova manasına gelmekteydi. Mysia bölgesinde Thebe (Edremit) Ovasında bir antik kenti.³²⁵ Homeros'ta şu şekilde geçmektedir;

*Kilikialıların düzenli kentini yıkıp
Yüksek kapılı Thebe 'yi yerle bir ettiği gün
Tanrısız Akhilleus öldürdü babamı.³²⁶*

Homeros Thebe'nin yıkılışı ve yağmasından da bahsettiği için oldukça önemli bir antik kenti.³²⁷

3.75. Themiskyra

Herodotos denizleri nasıl ölçtüğünü aktarırken; “Sindosların ülkesinden Thermodon üzerindeki Themiskyra'ya kadar, Pontos Euxeions'un geniş yerinin üç gün iki gecelik yol” olduğunu hesaplamıştı.³²⁸ Themiskyra Thermedon (Terme) Çayının suladığı ovaydı. Lokalizasyonu günümüzdeki Çarşamba ovasına denk gelmekteydi.³²⁹ İsmi manası Luwice'de Ku-wa-ura Yüce Kutsal'dı. Strabon, ovadan bahsetmiş ama böyle bir kentten bahsetmemişti. Bu da demek oluyor ki ya kent o sıralarda kurulmamıştı ya da bir köydü.³³⁰

³²³ Umar, *Mysia*, s. 78, 79.

³²⁴ Umar, *Mysia*, s. 79, 82.

³²⁵ Umar, *TTA*, s. 782.

³²⁶ Homeros, *İlyada*, VI. 415.

³²⁷ Ayrıca Bkz. *İlyada*, I. 365-II. 685.

³²⁸ Herodotos, V. 86.

³²⁹ Umar, *Pontos*, s. 87.

³³⁰ Umar, *Pontos*, s. 88-89.

3.76. Trapezous

Günümüzdeki Trabzon şehrine denk gelmekteydi.³³¹ Trabzon Karadeniz'in liman şehriydi. Değirmendere vadisinin denize ulaştığı, Boztepe'nin eteklerinde kurulmuştu. Şehrin kimler tarafından kurulmuş olduğu belli olmayıp M.Ö. 756 yılında bir Miletos kolonisiydi.³³² On Binler burada otuz gün kadar kalmıştı. Sinope kolonisi olan şehir Kolkhisliler'in topraklarında yer almaktaydı. Trapezouslular ordu için bir Pazar kurup ihtiyaçlarını gidermiş ve nezaketen sığır, arpa unu, şarap ikram etmişlerdi.³³³

3.77. Troy/Troia/İlion

Homeros'un İlyada'sında Troy şu şekilde geçmektedir;

*-İş ki güzel surlarla çevrili Troya ilini
Talan etmeyi buyursun Zeus bize.³³⁴*

İlyada destanından alınan bu dizede Şehrin surlarından bahsedildiği gibi, talan edilmek istenmesi de bellidir. Troia savaşından bahseden destanın tümünde Troya'ya değinilmektedir. Yine aynı yazarın Odysseia'sın da ünlü tahta atın şehre nasıl girdiği ve içindeki askerlerin kenti ele geçirilişi anlatılmaktadır.³³⁵ Şehrin zenginliğini anlatan Odysseia'nın başka bir dizesinde ise şunlar aktarılmaktadır;

*-sağ salim dönseydi ve almış olsaydı talan payını,
Troya'dan bile getiremezdi Odysseus bu kadar çok şey.³³⁶*

Troia bölgesinde yapılan kazılar sonucunda bulunan hazine kentin gelişmişliğine ve zenginliğine dair kanıttı. Schliemann'ın bu dizelerden yola çıkıp Troy'u bulma çabası bu yüzdendi. İlyada ve Odysseia'nın pekçok dizesinde Troy şehri, kalesi, kentin güzelliği ve özellikle talan geçmektedir. Bu aktarımlar sadece bir iki kelimeyi geçmediği gibi destan boyunca aynı şekilde tekerrür ettiğinden ele alınmamıştır.

³³¹ Başgelen, s. 48.

³³² Heart W.Lowry ve Feridun Emecen, "Trabzon", *İslam Ansiklopedisi*, Cilt. 41, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 2012, s. 296.

³³³ Ksenophon, *Anabasis*, Çev Oğuz Yarlıgış, IV, VIII, 23.

³³⁴ Homeros, *İlyada*, I. 125.

³³⁵ Tahta At Efsanesi İçin Bkz. *Odysseia*, VIII. 500, 505, 510, 515, 520.

³³⁶ Homeros, *Odysseia*, XIII. 135.

SONUÇ

Bu çalışmada hedeflenen amaç Antik Anadolu Şehirlerine ait ana kaynaklarda geçen bilgilerin, çağdaş kaynaklarla da desteklenip incelenmesiydi. Bu sebeple ilk bölümde öncelikli olarak araştırmada yararlanılacak olan Antik dönem yazarları ve eserleri hakkında bilgiler incelendi. Genel olarak yazarların geçmişte yaşayıp yaşamadıkları veyahut eserlerini kendilerinin mi yoksa başkaları tarafından mı kaleme alındıkları ile ilgili tartışmalar mevcuttu. Bunlar dışında eserlerin aktardıklarının gerçekliği de bir hayli eleştirilen konular arasındaydı. Tüm bu tartışmalar ele alınarak incelendi. Fakat daha öncekiler gibi bu tartışmaların da kesinliği yoktur. Yazarların gerçekte yaşayıp yaşamadıkları bilinmemekle beraber o isimlerde kişilerin, o eserleri kaleme aldıkları gerçektir.

İkinci bölümde ise, incelenen tüm kaynaklardan yola çıkılarak Anadolu'nun arkaik ve klasik dönemlerindeki önemli tarihi olayları aktarıldı. Şehirlerin tarihini ele almadan önce Antik dönemde Anadolu'nun konumu ve ilk siyasi devletleri, halkları hakkında önemli bilgiler aktarılmaya çalışıldı. Buradaki amaç bölgenin belirtilmiş tarihler arasında ki genel durumunu anlama çabasıydı. Ege göçleriyle birlikte değişen bölgenin haritası yüzyıllar içerisinde yeniden şekillenmişti ve Antik yazarlar bu yüzyıllara yayılarak dünyaya gelmişlerdi. Her birinin aktardıkları eserler bu farklı dönemlere aitti. Bu açıdan da hem eserler hem bölgenin tarihi bir birleri ile bağlantılıydı.

Son ve asıl bölümde her yazarın farklı eserlerinden yola çıkılarak her şehir veya bölge hakkında aktardıkları önemli bilgiler aktarılmaya çalışıldı. Bazı şehirler hakkında tüm yazarlar bilgi verirken bazılarında kayda değer bir bilgi yotu. Ya da bazı şehirlerin sadece isimleri ya da halkları kaynaklarda geçiyordu. Bunun gibi bazı şehirler hakkında da ilk ve tek önemli bilgi veren yazarlar da mevcuttu. Bunları ayrıntılı olarak son bölümde görmek mümkündür. Araştırma sadece ana kaynaklar baz alınarak yapılmadı ve modern kaynaklarla da desteklenmeye çalışıldı. Bazı şehir isimlerine rastlandığında modern kaynaklarda o şehirler ile ilgili verilen bilgilerle tamamlanılmaya çalışıldı. Özellikle şehirlerin yer tespiti konusunda bu modern kaynaklardan oldukça istifade de bulunuldu.

Antik Yazarlar ve eserleri geçmişten bugüne kadar ulaşmış olduğu için oldukça önemliydiler. Özellikle Ksenophon'un Anabasis'i bölge açısından ilk ve yeni bilgeleri aktardığı için oldukça önemlidir. Keza Strabon'un Geographika'sı da özellikle coğrafi bilgi açısından çok değerli bir eserdir. Strabon'nun başka bir eseri olduğu halde günümüze ulaşmamış fakat başka yazarlardan eserin varlığından haberdarız. Bu tarz eserlerin varlığı hem bölge hem de yeni araştırmalara oldukça yarar sağlayacaktır. Literatürde Antik Anadolu Şehirleri ile ilgili birçok önemli çalışma mevcuttur. Bu çalışma ile de konuya bir nebze dahi olsa fayda sağlanılmaya çalışılmıştır.

Sonuç olarak Anadolu Antik dünyanın kalbi gibiydi. Önemli şehir merkezi kalıntıları ile de günümüzde bir açık hava müzesi görünümündedir. Bunun bilincinde araştırmacılar olarak bölge tarihini ayrıntılı inceleyip aktarmak oldukça önemlidir. Bu çalışmanın asıl amacı da bölgemiz için önem arz eden bilgilerin bilime kazandırılmaya çalışılmasıdır. Hedeflenen noktalarla bu gerçekleştirilmiştir. Antik yazarları baz alan bu çalışma Anadolu tarihi için çok önemli bilgileri aktarmaya çalışmıştır.

KAYNAKÇA

- Akurgal, Ekrem; *Anadolu Kültür Tarihi*, Tubitak Yayınları, Ankara, 1998.
- Aslan, Rüstem; “Troas Bölgesi’nde Göçler, Diller ve Kültürler”, *Çanakkale Araştırmaları Türk Yıllığı*, Sayı 13, Çanakkale, 2010, s. 17-30.
- Aytüre, Serpil; “Hellenistik Dönem’de Panionion/İonia Birliği”, *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı 27, Denizli, 2017, s. 338-348.
- Başgelen, Nezh; *Homeros-İlyada/Ksenophon-Anabasis (Şehir İsimleri)*, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul, 1987.
- Baykara, Tuncer; “Bodrum”, *İslam Ansiklopedisi*, Cilt 6, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 1992, s. 247-249.
- Bayladı, Derman; *Uygurluklar Kavşağı Anadolu*, Say Yayınları, İstanbul, 2003.
- Bean, George E.; *Eski Çağ’da Lykia Bölgesi*, Çev. Hande Kökten, Arion Yayınevi, İstanbul, 1998.
- Bean, George E.; *Eski Çağ’da Menderes’in Ötesi*, Çev. Pınar Kurtoğlu, Arion Yayınevi, İstanbul, 2009.
- Bingham, Jane, Chander, Fiona, Chisholm, Jane, Haruey, Gill, Miles, Lisa, Reid, Struan, Taplin, Sam; *Antik Dünya Ansiklopedisi*, Çev. Zeynep Tür, Tubitak Yayınları, Ankara, 2014.
- Bostan, İdris; “Alanya”, *İslam Ansiklopedisi*, Cilt 2, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 1989, s. 339-341.
- Boyana, Hülya; “İonialılar ve İonia’daki Kabile Teşkilatlanması”, *Tarih İncelemeleri Dergisi*, Sayı 1, İzmir, 2011, s. 35-49.
- Breisach, Ernst; *Tarih Yazımı*, Çev. Hülya Kocaoluk, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2012.

- Bülbül, Cemil; “M.Ö. 2. Binyılda Mysia Bölgesi ve Mysialılar”, *SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı 20, Isparta, 2009, s. 1-8.
- Doğancı, Kamil; “Mehmet Ziya’nın Gözüyle Antik Dönemde Bursa ve Çevresi (Eleştirel Bir Bakış)”, *Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı 21, Bursa, 2012, s. 201-212.
- Emecen, Feridun; “Giresun”, *İslam Ansiklopedisi*, Cilt 14, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 1996, s. 78-84.
- Eyice, Semavi; *Küçük Amasra Tarihi ve Eski Eserleri Klavuzu*, TTK Yayınları, Ankara, 1965.
- Gökçe, M. Muhlis, Türe, Altan, Dedeoğlu, Hasan, Bilgin, İlhami, Örenli, Saniye, Gürel, Ahmet (Yayın Komisyonu), *Manisa’nın Kültür ve Tabiat Varlıkları Manisa Merkezdeki Taşınmaz Kültür Varlıklarının Korunması ve Restorasyon Paneli (28 Nisan 1992 Manisa)*, Manisa Belediyesi Kültür Yayınları Dizisi I, Manisa 1992.
- Herodotos, *Tarih*; Çev. Müntekim Ökmen, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2013.
- Homeros, *Odysseia*; Çev. Azra Erhat-A. Kadir, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2016.
- Homeros, *İlyada*; Çev. A. Kadir, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2017.
- Hughes, Marnie Warrington; *En Önemli Elli Tarihçi*, Çev. İbrahim Kapaklıkaya, Etkileşim Yayınları, İstanbul, 2014.
- Işık, Fahri; “Anadolu-Lykia Uygarlığı-Lykia’nın “Hellenleşmesi” Görüşüne Eleştirel Bir Yaklaşım”, *Ankara Üniversitesi Dil Tarih Coğrafya Fakültesi/Anatolia Dergisi*, Sayı 36, Ankara, 2010, s. 65-125.
- İnalcık, Halil; “Bursa”, *İslam Ansiklopedisi*, Cilt 6, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 1992, s. 445-449.

- İplikçioğlu, Bülent; *Eskiçağ Tarihinin Ana Hatları*, Bilim Teknik Yayınevi, İstanbul, 1994.
- İplikçioğlu, Bülent; *Eskibati Tarihi-I*, TTK Yayınları, Ankara, 1997.
- Karaca, Özlem; “Anadolu Antik Kentleri”, *Uluslararası Amisos Dergisi*, Sayı 2, Samsun, 2017, s. 88-108.
- Karahan, Ümran Ozan; “Philadelphia (Alaşehir)” *Journal of Current Researches on Social Sciences*, Issue 2, 2017, s. 164-172.
- Karakaş Özür, Nazan; “Strabo’nun Coğrafyası”, *Coğrafya Dergisi*, Sayı 30, İstanbul, 2015, s. 79-90.
- Kaya, Mehmet Ali; *Türkiye’nin Eski Çağ Tarihi ve Uygarlıkları/I*, İlya İzmir Yayınevi, İzmir, 2012.
- Koca, Feray ve Akça, Bayram; “Antik Karya’nın Başkenti Halikarnassos’da Kent Planlama Anlayışı”, *Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırmaları Dergisi*, Sayı 40, 2017, s. 42-54.
- Ksenophon, *Sokrates’ten Anılar*; Çev. Candan Şentuna, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1997.
- Ksenophon, *Yunan Tarihi*; Çev. Suat Sinanoğlu, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1999.
- Ksenophon, *Kyros’un Eğitimi*; Çev. Furkan Akderin, Alfa Yayınları, İstanbul, 2007.
- Ksenophon, *Anabasis*; Çev. Oğuz Yarlıgaş, Kabalcı Yayınevi, İstanbul, 2007.
- Ksenophon, *Anabasis*; Çev. Tanju Gökçöl, Sosyal Yayınları, İstanbul, 2010.
- Lowry, Heart W.-Emecen, Feridun; “Trabzon”, *İslam Ansiklopedisi*, Cilt 41, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 2012, s. 296-301.
- Manguel, Alberto; *İlyada ve Odysseia-Homeros*, Çev. Algan Sezgintüredi, Versus Kitap Yayınları, İstanbul, 2010.

- Mansel, Arif Müfid; *Ege ve Yunan Tarihi*, TTK Yayınları, Ankara, 2014.
- Martin, R. Thomas; *Eski Yunan-Tarih Öncesinden Helenistik Çağ'a*, Çev. Ümit Hüsrev Yolsal, Say Yayınları, İstanbul, 2014.
- Memiş, Ekrem; *Eskiçağ Tarihinde Doğu-Batı Mücadelesi*, Çizgi Kitabevi Yayınları, Konya, 2009.
- Oğuzoğlu, Yusuf-Emecen, Feridun; "Eskişehir", *İslam Ansiklopedisi*, Cilt 11, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 1995, s. 398-401.
- Öz, Mehmet; "Sinop", *İslam Ansiklopedisi*, Cilt 37, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 2009, s. 252-256.
- Sevin, Veli; *Anadolu'nun Tarihi Coğrafyası-I*, TTK Yayınları, Ankara, 2016.
- Sezgin, Yusuf; "Aiolis'te Bir Dağ Kenti Aigai", *Trakya Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, Sayı 5, Edirne, 2013, s. 95-116.
- Strabon, *Geographika*; Çev. Adnan Pekman, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul, 2015.
- Taşdöner, Kevser; "Karia Kenti Halikarnassos: Hellenistik Dönem ve Öncesi Siyasal Tarihi", *Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı 2, Adıyaman, 2008, s. 96-106.
- Tekin, Oğuz; *Eski Yunan ve Roma Tarihine Giriş*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2015.
- Tuncel, Metin; "Bartın", *İslam Ansiklopedisi*, Cilt 5, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 1992, s. 87-90.
- Tuncel, Metin; "Bitlis", *İslam Ansiklopedisi*, Cilt 6, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 1992, s. 225-228.
- Umar, Bilge; *Türkiye Halkının İlkçağ Tarihi*, Cilt I/A, İlke Yayıncılık, Ankara, 1991.
- Umar, Bilge; *Türkiye Halkının İlkçağ Tarihi*, Cilt I/B, İlke Yayıncılık, Ankara, 1991.
- Umar, Bilge; *Türkiye'deki Tarihsel Adlar*, İnkılap Kitabevi Yayınları, İstanbul, 1993.

Umar, Bilge; *Karadeniz Kappadokia'sı (Pontos)*, İnkılap Kitabevi Yayınları, İstanbul, 2000.

Umar, Bilge; *Ionia*, İnkılap Kitabevi Yayınları, İstanbul, 2001.

Umar, Bilge; *Lydia*, İnkılap Kitabevi Yayınları, İstanbul, 2001.

Umar, Bilge; *Aiolis*, İnkılap Kitabevi Yayınları, İstanbul, 2002.

Umar, Bilge; *Troia*, İnkılap Kitabevi Yayınları, İstanbul, 2002.

Umar, Bilge; *Bithynia*, İnkılap Kitabevi Yayınları, İstanbul, 2004.

Umar, Bilge; *Mysia*, İnkılap Kitabevi Yayınları, İstanbul, 2005.

Umar, Bilge; *Kappadokia*, İnkılap Kitabevi Yayınları, İstanbul, 2008.

Umar, Bilge; *Phrygia*, İnkılap Kitabevi Yayınları, İstanbul, 2008.

Umar, Bilge; *Pisidia*, İnkılap Kitabevi Yayınları, İstanbul, 2008.

Umar, Bilge; *Doğu Anadolu*, İnkılap Kitabevi Yayınları, İstanbul, 2013.

Yediyıldız, Bahaeddin; "Ordu", *İslam Ansiklopedisi*, Cilt 33, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 2007, s. 367-370.

Yılmaz, Faruk; *İlkçağdan Günümüze Niğde Tarihi*, Kültür Kitabevi Yayınları, Niğde, 1999.

Yüksel, Ece, *17. Yüzyılın Sonu, 18. Yüzyıl Ortası ve 19. Yüzyıl Başında Yabancı Seyyahların Gözünden Batı Anadolu Antik Kentleri*, Andan Menderes Üniversitesi SBE, Aydın, 2012, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi).

<http://karya.org.tr/> (Er. Tar.: 24.02.2019). (Karya Haritası).

<http://wildwinds.com/coins/greece/aeolis/aegae/i.html> (Er. Tar.: 15.07.2019). (Aigaia ve Lydia Sikkeleri).

<http://www.aktuelarkeoloji.com.tr/efes-artemis-tapinagi-0> (Er. Tar.: 31.03.2019). (Artemis Tapınağı).

<http://www.kulturvarliklari.gov.tr/TR-51373/sardes-antik-kenti-ve-bintepeler-lidya-tumulusleri-mani-.html> (Er. Tar. : 11.04.2019). (Sardeis Antik Kenti).

<https://dare.ht.lu.se/> (Er. Tar.: 15.07.2019). (Lydia Haritası).

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Adı Soyadı: Merve BARAN

Doğum Yeri ve Tarihi: MARDİN 04.08.1992

Eğitim Durumu

Lisans Öğrenimi: Mardin Artuklu Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü

Yüksek Lisans Öğrenimi: Mardin Artuklu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Tarih Anabilim Dalı

Bildiği Yabancı Diller: İngilizce

Bilimsel Faaliyetleri:

Genç Akademisyenler Sempozyumu/1 Antik Yunan Şehirlerinde Demokrasi
(Yayımlanmış Bildiri)

Genç Akademisyenler Sempozyumu/2 Sokratik Gelenek Bağlamında Platon ve
Ksenophon Karşılaştırması

Genç Akademisyenler Sempozyumu/3 Antik Yunan Toplumunda Kadın'ın Gündelik
Yaşamdaki Rolü: Atina ve Sparta Karşılaştırması (Yayımlanmış Bildiri)

İletişim:

e-posta Adresi: mervebaran2012@gmail.com

T.C.
MARDİN ARTUKLU ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İNTİHAL RAPORU

Tez Başlığı: Antik Yazarların Eserleri Çerçevesinde Anadolu Şehirleri (Homeros, Heredotos, Ksenophon, Strabon)

Yukarıda başlığı gösterilen Tez çalışmamın kapak sayfası, giriş, ana bölümler ve sonuç kısımlarında oluşan toplam 102 sayfalık kısmına ilişkin 10/07/2019 tarihinde tez danışmanım tarafından "Turnitin" adlı intihal tespit programından aşağıda belirtilen filtrelemeler uygulanarak alınmış olan orjinallik raporuna göre, projemin benzerlik oranı % 08'dir.

Uygulanan Filtrelemeler:

Kaynakça hariç

Alıntılar dahil

Açıklamalar:

Mardin Artuklu Üniversitesi "Turnitin" adlı intihal tespit programı sonucunda; azami benzerlik oranlarına göre Tez çalışmamın herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.

Adı Soyadı:Merve BARAN

Öğrenci No:16751006

Programı :Tarih

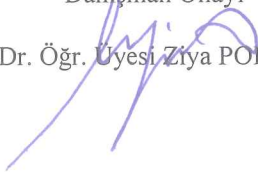
Statüsü :Tezli Yüksek Lisans

Tarih ve İmza

16/07/2019

Danışman Onayı
Dr. Öğr. Üyesi Ziya POLAT

Anabilim Dalı Başkan V.
Dr. Öğr. Üyesi Remzi AVCI

